

2023

**ANALITINĖ STUDIJA:
MIGRANTŲ IR
PRIEGLOBSČIO
PRAŠYTOJŲ SITUACIJA
LIETUVOJE**

ANALITINĖ STUDIJA: MIGRANTŲ IR PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ SITUACIJA LIETUVOJE

APIE LEIDINĮ

Išleista įgyvendinant projektą „Kirtus sieną – migrantų ir prieglobsčio prašytojų teisių stebėseną ir advokaciją“, remiamą Aktyvių piliečių fondo, finansuojamo EEE finansinio mechanizmo lėšomis, bei projektą „At the Border and Beyond: Monitoring and Advocacy for the Rights of Migrants and Asylum Seekers“, remiamą Open Society Foundation lėšomis, skiriamomis pagal Atviros visuomenės fondo Europos ir Eurazijos programą. Projektas „Kirtus sieną – migrantų ir prieglobsčio prašytojų teisių stebėseną ir advokaciją“ vykdomas kartu su VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“.

Už leidinį atsakinga VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“. Šio leidinio tikslas – apžvelgti migrantų ir pabėgėlių patirtis, atsižvelgiant į interviu metu surinktus duomenis bei mokslinę, teisės ir žurnalistikos apžvalgų analizę.

AUTORINĖS TEISĖS

Be VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo instituto“ sutikimo šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, įskaitant padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais (internete), išleisti ar versti, platinti jo originalą ar kopijas parduodant, nuomojant, teikiant spaudai ar kitaip perduodant nuosavybėn.

Cituojant būtina nurodyti šaltinį ir už leidinį atsakingą organizaciją VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“.

© VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“, 2023

TURINYS

ĮVADAS.....	5
SAVOKŲ ŽODYNAS.....	6
SANTRAUKA.....	7
LIETUVOS NEREGULIARIOS MIGRACIJOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO APŽVALGA	9
ŽINIASKLAIDOS STEBĖJIMO APŽVALGA	14
Statistika	14
Turinio analizė.....	14
UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA	17
MOKSLINĖS MIGRACIJOS POLITIKOS ALTERNATYVŲ APŽVALGA.....	20
Nereguliarių migrantų priėmimo alternatyvos	20
Bendradarbiavimas ir reguliarių migracijos kelių kūrimas	21
Nepriklausomas stebėjimo mechanizmas.....	22
INTERVIU SU MIGRANTAIS IR PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJ AIS.....	24
Tyrimo metodologija.....	24
Interviu su migrantais ir prieglobsčio prašytojais analizės išvados.....	25
Gimtosios šalies palikimo priežastys	25
Sienos kirtimo patirtys	26
Judėjimo laisvės suvaržymas	28
Gyvenimo sąlygos.....	29
Maitinimas	31
Sveikatos priežiūros paslaugos.....	33
Interneto, telefono ryšio trūkumas	35
Užimtumas centre	36
Santykiai su darbuotojais	38

Teisinės pagalbos trūkumas	39
Finansinės paramos stoka	40
Smurtas, rasizmas ir homofobija	41
Administracinių procesų painumas	43
Sunkumai susirasti darbą	44
Gyvenimo Lietuvoje lūkesčiai	45
Migrantų ir prieglobsčio prašytojų psichikos sveikatos analizė	47
Nežinomybė dėl prieglobsčio suteikimo	47
Sienos kirtimas	50
Sulaikymas.....	51
Pagalba ir savipagalba	54
REKOMENDACIJOS.....	57
Strateginio lygmens	57
Teisėkūros ir valstybės politikos	57
Migrantų gyvenimo sąlygos	58
Psichikos sveikata	59

ĮVADAS

Migracija yra reiškinys, kuris patikrina kiekvienos visuomenės ir valstybės vertybes. Šiais laikais visame pasaulyje migruojančių žmonių, pabėgėlių ir ieškančių prieglobsčio yra labai daug, ir akivaizdu, kad jų nemažės.

Kai 2021 metais Lietuvą užklupo vadinamoji migracijos krizė, paaiškėjo, kad Lietuva įvairiomis prasmėmis nėra pasirengusi migracijos reiškinio išbandymui nei trumpalaikėje, nei ilgalaikėje perspektyvoje. Pasirinktas kelias – paaukoti atvykstančių per sieną su Baltarusija žmonių teises ir visa tai pateisinti grėsme nacionaliniam saugumui – nėra naujas išradimas. Kai atsisakoma paisyti tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių srityje, visada svarbu, situacijai apimus, įvertinti tokių sprendimų kainą pačiai valstybei ir visuomenei ilgalaikėje perspektyvoje.

Nors iki šiol bandoma primesti naratyvą apie gerai suvaldytą migracijos kaip hibridinės atakos krizę, labai svarbu yra įsisąmoninti, kad tuo metu buvo padaryta daug žmogaus teisių pažeidimų, ir kad šios pamokos turi būti įvertintos, išmoktos. Žmonių teisės buvo pažeidžiamos tiek juos apgręžiant, kai jie bandė kirsti sieną, tiek ir jiems atsidūrus Lietuvoje, kai iš jų - vaikų, moterų, vyrų - ilgam buvo atimtos pamatinės teisės ir laisvės.

Šiandien mes, kaip demokratijos pagrindais veikianti valstybė, tokią brandžios analizės galimybę turime ir privalome ja pasinaudoti. Svarstant Lietuvos valstybės ateities viziją – kokia ji bus 2050 metais ir dar vėliau - vienas iš svarbiausių klausimų, kuris turėtų rūpėti mums visiems yra toks: Ar Lietuva (politikai ir visuomenė) gebės atsisakyti ksenofobinių ir rasistinių nuostatų? Ar gebėsime paversti valstybės ir visuomenės audinio stiprybe tai, kad joje gyvens, sugyvens tarpusavyje ir gerai jausis įvairių tautybių ir rasių žmonės?

Prof. Dainius Pūras

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Migrantas - tarptautinėje teisėje neapibrėžta bendrinė sąvoka, atspindinti įprastą sąvoką asmens, kuris dėl įvairių priežasčių laikinai ar visam laikui išvyksta iš savo nuolatinės gyvenamosios vietos į kitą šalį.

Prieglobsčio prašytojas - asmuo, siekiantis tarptautinės apsaugos. Šalyse, kuriose taikomos individualizuotos procedūros, prieglobsčio prašytojas yra asmuo, dėl kurio prašymo dar nėra priimtas galutinis sprendimas šalyje, kurioje jis pateikė prašymą. Ne kiekvienas prieglobsčio prašytojas galiausiai bus pripažintas pabėgėliu, kiekvienas pabėgėlis iš pradžių buvo prieglobsčio prašytojas.

Kolektyvinis išstūmimas - bet kokia priemonė, priverčianti užsieniečių grupę išvykti iš šalies, neįskaitant atvejus, kai tokios priemonės imamasi pagrįstai ir objektyviai išnagrinėjus konkretų kiekvieno asmens atvejį.

Užsienietis - asmuo, kuris nėra Lietuvos Respublikos pilietis, neatsižvelgiant į tai, ar jis turi kurios nors užsienio valstybės pilietybę, ar neturi jokios.

Nereguliari migracija - asmenų judėjimas, vykstantis nesilaikant įstatymų, kitų teisės aktų ar tarptautinių susitarimų, reglamentuojančių atvykimą į kilmės, tranzito ar paskirties valstybę arba išvykimą iš jos.

Sulaikymo alternatyvos - bet kokie teisės aktai, politika ar praktika, oficialūs ar neoficialūs, kuriais siekiama užkirsti kelią nereikalingam asmenų sulaikymui dėl priežasčių, susijusių su jų migracijos statusu.

Psichikos sveikata - žmogaus savijauta, kuri apima mintis, emocijas ir elgesį. Gera psichikos sveikata padeda asmeniui prisitaikyti prie aplinkos, palaikyti santykius su kitais, mokytis ar dirbti, pasinaudoti savo gebėjimais siekiant tikslų. Per gyvenimą įprasta patirti įvairių psichikos sveikatos sunkumų, ypač susidūrus su iššūkiais, netektimis, krizėmis, fizinėmis sveikatos problemomis ir kt.

Judėjimo laisvė (teisė) - žmogaus teisė, kurią sudaro trys pagrindiniai elementai: teisė laisvai judėti šalies teritorijoje ir pasirinkti gyvenamąją vietą, teisė išvykti iš bet kurios šalies ir teisė grįžti į savo šalį.

Valstybės sienų apsauga - priemonių, susijusių su leidžiamu asmenų (reguliari migracija) ir prekių judėjimu, administravimas, kartu užkertant kelią neleistinam asmenų (nereguliarios migracijos) ir prekių judėjimui, nustatant asmenis, atsakingus už prekybą žmonėmis ir susijusius nusikaltimus, ir nustatant tokių nusikaltimų aukas ar kitus asmenis, kuriems reikia neatidėliotinos ar ilgalaikės pagalbos ir (arba) (tarptautinės) apsaugos.

Apgrėžimas - oficialus valstybei priskirtinas veiksmas ar elgesys, kuriuo užsienietis priverčiamas palikti tos valstybės teritoriją.

SANTRAUKA

Lietuvos nereguliarios migracijos teisinio reglamentavimo apžvalga

Nuo 2021 m. Lietuvoje buvo pastebimi dideli pokyčiai migrantų ir prieglobsčio prašytojų teisių reglamentavime, susiję su nereguliaria migracija per Baltarusijos-Lietuvos sieną. Dalis atsako į susidariusią situaciją buvo 2021 m. liepos 13 d. Seimo priimtose rezoliucijos ir įstatymo pataisos. Šios permainos susilaukė kritikos iš ES Teisingumo Teismo ir Jungtinių Tautų. 2023 m. Lietuvos Konstitucinis Teismas pripažino, kad kai kurios užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatos prieštarauja Konstitucijai. Nepaisant to, 2023 m. buvo priimti nauji sienos ir jos apsaugos įstatymo pakeitimai. Šiuo metu, Lietuvai pažeidžiant tarptautinę teisę, ji yra raginama laikytis žmogaus teisių principų ir tarptautinių standartų.

Žiniasklaidos stebėjimo apžvalga

2022-2023 m. Lietuvos žiniasklaidos portaluose migrantų ir prieglobsčio prašytojų vaizdavimas dažnai koncentravosi į statistiką ir neigiamus atvaizdus. Terminologijoje pastebimas perėjimas nuo „nelegalus migrantas“ į „neteisėtas migrantas“ sąvokų naudojimo, o sąvoka „nereguliarūs migrantai“ yra nenaudojama. Tačiau kai kurie portalų straipsniai pateikė ir individualias migrantų istorijas, humanizuojančias naratyvą. Deja, tokių straipsnių buvo mažuma ir dominavo neigiamas migrantų ir prieglobsčio prašytojų atvaizdavimas.

Užsieniečių integracijos Lietuvoje apžvalga

Lietuvoje užsieniečių integracijos politika prasidėjo 2014 m., kai buvo priimtose pirmosios gairės šioje srityje. Vis dar kyla su integracija susijusių sunkumų, nes daug užsieniečių susiduria su diskriminacija, būsto paieškų problemomis ar neigiamu visuomenės požiūriu į juos. Ypatingas dėmesys atkreipiamas kalbiniais aspektams, nes nors lietuvių kalbos kursai teikiami, jie nėra prieinami visiems, o užsieniečių rusų kalbos mokėjimas kartais mažina motyvaciją mokytis lietuvių kalbos. Tyrinėjant integracijos procesą tarptautiniu mastu, Lietuva gavo vidutiniškai teigiamus įvertinimus, tačiau dar yra aspektų, kuriuos būtų vertinga tobulinti.

Mokslinės migracijos politikos alternatyvų apžvalga

Mokslinė literatūra siūlo alternatyvius būdus gerinti migrantų situaciją ir mažinti nereguliarią migraciją. Rekomenduojama vengti nepagrįsto migrantų sulaikymo. Bendruomenės vertinimo modelis (BVĮ) sumažina nepagrįsto sulaikymo tikimybę ir padeda rasti alternatyvius prevencinius mechanizmus. Taip pat moksliniai tyrimai rodo, kad bereikalingas ir nelegalus, bet praktikoje naudojamas sulaikymas yra neefektyvus. Deja, valstybėse nėra tinkamų paramos formų nereguliariems migrantams, tad siūloma kurti paramos sistemą, atsižvelgiant į kiekvieno migranto poreikius. Šiuo metu ES valstybėse yra ribotos galimybės teisėtai migracijai, todėl siūloma kurti daugiau įvairių galimybių patekti į šalį teisėtais keliais. Ekonominės priežastys taip pat skatina nereguliarią migraciją, todėl siūloma įvesti mobilumo programas ir kurti legalias darbo vietas. Potencialiai siūlomos įvairios migracijos programos, pvz., dvišalės mobilumo schemos ar „žalios kortos“ tipo vizos loterijos.

Interviu su migrantais ir prieglobsčio prašytojais

Buvo atlikti pusiau struktūruoti interviu su 18 suaugusių asmenų iš užsieniečių registracijos ir priėmimo centrų, esančių Lietuvoje. Atsakymai buvo analizuoti taikant teminę analizę. Tyrimas turi tam tikrų apribojimų, įskaitant mažą imties dydį, dalyvių atrankos ypatumą, įrašymo nenuoseklumą ir vertimo subtilybes.

Interviu su migrantais ir prieglobsčio prašytojais analizės išvados

Gyvenimo sąlygos Lietuvos priėmimo ir užsieniečių registracijos centruose Naujininkuose, Kybartuose, Rukloje ir Pabradėje skiriasi, kai kurie žmonės pranešė apie sudėtingas sąlygas be pagrindinių patogumų, kiti – santykinai geresnes su prieiga prie bazinių paslaugų. Nepaisant to, asmenys susidūrė su sunkumais dėl įsidarbinimo, paramos, veiklų trūkumo. Maisto ir drabužių tiekimas taip pat buvo problematiškas, su kintančia kokybe ir kiekiu. Nors kai kurie darbuotojai rodė užuojautą ir supratimą, diskriminacija ir netinkamas elgesys buvo dažni. Užsieniečių kasdienybėje dominavo savanoriškas darbas, užimtumo kūrimas. Socialinėje aplinkoje buvo juntamos įtampos dėl kultūrinių skirtumų ar perpildytų patalpų. Migrantams ryšiai su artimaisiais gimtinėje buvo esminiai, tačiau jie patyrė kliūčių dėl ribotų galimybių naudotis internetu. Kai kurios priėmimo ir užsieniečių registracijos centrų gyventojų sąlygos buvo prilyginamos *de facto* sulaikymui.

Migrantų ir prieglobsčio prašytojų psichikos sveikatos analizė

Daugumos migrantų ir prieglobsčio prašytojų Lietuvoje psichikos sveikatą neigiamai veikia nežinomybė dėl prieglobsčio suteikimo, dalį asmenų stipriai paveikė ir neregulius sienos kirtimo ar / ir sulaikymo patirtys. Šios potencialiai traumuojančios patirtys padidina psichikos sveikatos sutrikimų riziką – depresijos, potrauminio streso sutrikimo, nerimo ar psichozinių ar kt. Nepaisant to, kiekvienas asmuo gali atsigauti. Tarp palaikančių veiksnių migrantai ir prieglobsčio prašytojai įvardijo bendravimą su kitais migrantais, nevyriausybėmis organizacijomis, įsiliejimą į bendruomenę. Pozityviai atsiliepiama ir apie psichologinę pagalbą. Kaip svarbūs iškilo ir vidiniai resursai – gebėjimas išlaikyti viltį, suvokti dabartinę situaciją kaip laikiną, kreipti dėmesį į pozityvias patirtis.

Rekomendacijos

Remiantis išsamiais Europos Sąjungos migracijos politikos, Lietuvos migracijos teisės, žiniasklaidos nuostatų ir mokslinės literatūros tyrimais bei interviu su migrantais, pateikiamos rekomendacijos migracijos procesų gerinimui. Siūloma vystyti solidarumo mechanizmus ES mastu, keisti migrantų sulaikymo praktikas, plėtoti paramos sistemas nereguliams migrantams, vystyti migracijos mobilumo programas, keisti vyriausybės migracijos komunikacijos naratyvą, užtikrinti nepriklausomus sienų stebėjimo mechanizmus, peržiūrėti teisėkūros ir sienos apsaugos veiklas. Pabrėžiama, kad migrantų gyvenimo sąlygos turėtų būti žmogiškos, saugios, sveikatai nekenkiančios ir užtikrinančios privatumą, o sveikatos paslaugos – lengvai prieinamos. Taip pat reikėtų užtikrinti migrantų judėjimo laisvę, pareigūnų elgesio standartus ir užkirsti kelią diskriminuojančiam elgesiui.

LIETUVOS NEREGULIARIOS MIGRACIJOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO APŽVALGA

Greta Baltikauskaitė, VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“

Nuo 2021 metų galima įžvelgti ryškius pokyčius migrantų ir prieglobsčio prašytojų teisių reglamentavime. Šiuos pokyčius lėmė išaugęs nereguliarių į Lietuvos Respubliką iš Baltarusijos teritorijos atvykstančių migrantų ir prieglobsčio prašytojų skaičius. Anot įstatymų leidėjų¹, užsieniečiai organizuotais būriais iš trečiųjų šalių kirtu Lietuvos Respublikos sieną ir buvo instrumentalizuojami padėčiai Lietuvoje destabilizuoti. Lietuvos Respublikos Seimas, teigdamas, kad Lietuva laikosi įsipareigojimo apsaugoti Europos Sąjungos ir NATO išorinę sieną nuo „nelegalios“ migracijos srautų ir galimos grėsmės Konstitucijos saugomoms vertybėms, priėmė 2021 m. liepos 13 d. rezoliuciją², kuri numatė, kad „atsižvelgus į hibridinės atakos pavojingumo laipsnį **gali būti taikomos visos sulaikymo, apsaugos ir apgyvendinimo sąlygos**“. Buvo akcentuotas ir Lietuvos kariuomenės įsitraukimas pasienio ruože bei būtinybė statyti fizinį barjerą. Numatytos ir prevencinės priemonės - informacijos kampanija migracijos kilmės šalyse, siekiant atgrasyti potencialius migrantus. Tą pačią dieną Seimas neeilinėje sesijoje ypatingos skubos tvarka priėmė įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ pataisas³, kuriomis nuspręsta **paspartinti prieglobsčio prašymų nagrinėjimą ir apriboti kai kurias prieglobsčio prašytojų teises** tais atvejais, kai valstybė jų negali užtikrinti dėl valstybėje paskelbtos karo padėties, nepaprastosios padėties, taip pat ekstremaliosios situacijos ar ekstremaliojo įvykio dėl masinio užsieniečių antplūdžio. Įstatyme numatoma, kad laikinai ir proporcingai gali būti ribojamos prieglobsčio prašytojų teisės, numatyta **galimybė sulaikyti prieglobsčio prašytoją ar apriboti teisę išvykti iš apgyvendinimo vietos**, jeigu prieglobsčio prašytojas atvyko į Lietuvą kirdamas sieną tam nenustatytoje vietoje. 2021 m. rugpjūčio 2 d. vidaus reikalų ministrė, valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovė priėmė sprendimą, kuris įgalino institucijas, užtikrinančias Lietuvos Respublikos sienos apsaugą, apgėžti asmenis, norinčius kirsti valstybės sieną tam nenustatytoje vietoje⁴. Taip pat 2021 m. lapkričio 9 dieną Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą dėl nepaprastosios padėties įvedimo⁵. Šis nutarimas priimtas atsižvelgiant į situaciją, susidariusią dėl nereguliarių migrantų skaičiaus ir humanitarinės krizės grėsmės. Nutarimu buvo nuspręsta sustiprinti valstybės sienos apsaugą – ketinantys kirsti ar kirtę valstybės sieną nenustatytoje vietoje ir esantys nepaprastosios padėties teritorijoje **asmenys į šalį gali būti neįleidžiami**, o prireikus, jeigu asmuo nepaiso pareigūnų reikalavimų ar nurodymų, **pareigūnai gali naudoti atgrasančius veiksmus** ir psichologinę prievartą, tam tikrais atvejais ir proporcingą fizinę prievartą ar kitas specialiąsias priemones.

Svarbu pabrėžti, kad prieglobsčio prašytojų apsauga yra tarptautinis įsipareigojimas, todėl Lietuvos Respublikos priemonės migracijai valdyti buvo ne kartą kritikuotos. Europos

¹ Rezoliucija dėl hibridinės agresijos atėmimo https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=36593.

² *ibid*, 1.

³ Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 5, 71, 76, 77, 79, 113, 131, 136, 138, 140 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo IX(1) skyriumi įstatymo projektas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/c249ae80>.

⁴ Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6c0ea3a0f42811ebb4af84e751d2e0c9?positionInSearchResults=21&searchModelUUID=c29efd81-422c-48b6-b2cd-6455858d52c1>

⁵ Dėl nepaprastosios padėties įvedimo <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dd1e40a2417111ecac25bd9c0b3391dc?ifwid=18ynynlmsp>.

Sąjungos Teisingumo Teismo generalinis advokatas Nicholas Emiliou savo 2022 m. birželio 2 d. išvadoje⁶ pasisakė, kad nacionalinės teisės nuostata, pagal kurią, išskyrus išimtį, trečiųjų šalių piliečiams neleidžiama pasinaudoti tarptautinės apsaugos suteikimo procedūra, jeigu jie atvyko į valstybę neteisėtai, yra nesuderinama su 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos 6 straipsnio 1 ir 2 dalimis ir 7 straipsnio 1 dalimi⁷, **kurios įpareigoja valstybes nares užtikrinti, kad asmuo paprašęs tarptautinės apsaugos turėtų veiksmingą galimybę kuo greičiau pateikti prašymą kompetentingoms institucijoms.** Taip pat neatitinkančia Europos Sąjungos teisės pripažinta ir nuostata, pagal kurią tarptautinės apsaugos prašytoją leidžiama sulaikyti vien todėl, kad jis neteisėtai kirto atitinkamos valstybės narės sieną. Atkreiptas dėmesys, kad pagal SESV 72⁸ straipsnį valstybei narei neleidžiama taikyti tokių nacionalinės teisės nuostatų nukrypstant nuo direktyvų 2013/32 ir 2013/33, kai susiklosto „išimtinės aplinkybės“ dėl migrantų „masinio antplūdžio“ jos pasienyje. Reaguodamas į tokius teisės aktų pokyčius **Jungtinių Tautų komitetas prieš kankinimus išreiškė susirūpinimą dėl migrantų, pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų judėjimo laisvės apribojimo**, ypač dėl sulaikymo, taikomo ir šeimoms su vaikais bei pažeidžiamiems asmenims. Pabrėžtas ir susirūpinimas dėl apgrėžimo praktikos prie sienos bei kolektyvinių užsieniečių, patekusių į Lietuvos teritoriją, išsiuntimų, draudžiamų tarptautinės teisės. Taip pat dėl stipriai apribotos teisės kreiptis dėl prieglobsčio bei netinkamų prieglobsčio prašymų svarstymo praktikų. Europos Žmogaus Teisių Teismas jau yra ne kartą **pripažinęs kolektyvinius išsiuntimus pažeidžiančiais Europos Žmogaus Teisių Konvencijos ketvirtąjį protokolo 4 straipsnį**⁹. Kolektyvinis išsiuntimas - bet koks veiksmas, kai asmenys verčiami grupėmis išvykti iš kokios nors teritorijos arba valstybės, o sprendimas juos išsiųsti priimamas pagrįstai ir objektyviai neištyrus individualių kiekvieno asmens aplinkybių. Kolektyviniu išsiuntimu pažeidžiamos žmogaus teisės, kurios turėtų būti užtikrinamos net ekstremaliose situacijose. Kiekvienas prieglobsčio prašytojas turi teisę, kad jo prašymas būtų įvertintas individualiai, kad būtų atsižvelgta į asmenines kiekvieno žmogaus aplinkybes. **Akivaizdu, kad priimti pakeitimai neatitiko nei tarptautinės teisės, nei Europos Sąjungos standartų ar Lietuvos Respublikos priimtų įsipareigojimų.** Akcentuojant tik Lietuvos įsipareigojimą apsaugoti Europos Sąjungos ir NATO išorinę sieną, įstatymų leidėjai nusigręžė nuo įsipareigojimo apsaugoti prieglobsčio prašytojų teises ir suteikti jiems tinkamas priemones apsisaugoti nuo jiems galimai gresiančio pavojaus.

Tai, kad įstatymų pakeitimai neatitiko žmogaus teisių apsaugos standartų, atsispindi ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendime M.A. C-72/22 – kuris yra reikšmingas laimėjimas migrantų ir prieglobsčio prašytojų teisių srityje. 2022 m. birželio 30 d. Europos Sąjungos Teisingumo teismas priėmė sprendimą¹⁰, kuriame teismas nustatė, kad pareiškėjas buvo apgyvendintas centre su teise judėti tik centro teritorijoje ir turėjo galimybę iš jos išeiti tik su leidimu ir palyda, buvo laikomas atskirtu nuo kitų gyventojų ir buvo netekęs judėjimo laisvės. Europos Sąjungos teisė nustato, jog **vien tai, kad tarptautinės apsaugos prašytojas valstybės narės teritorijoje yra neteisėtai, nėra vienas iš pagrindų, kuriais remiantis galima**

⁶ Opinion of Advocate General Emiliou delivered on 2 June 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62022CC0072>.

⁷ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32013L0032>.

⁸ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj.

⁹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 4, užtikrinantis tam tikras teises ir laisves, ne tik tas, kurios jau įtvirtintos Konvencijoje ir jos Protokole Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415353>.

¹⁰ M.A. v Valstybės sienos apsaugos tarnyba (Case C-72/22 PPU) <https://curia.europa.eu/juris/document/>.

pateisinti tokio prašytojo sulaikymą. Ekstremaliosios situacijos dėl masinio užsieniečių antplūdžio paskelbimas taip pat savaime nepateisina prieglobsčio prašytojo sulaikymo. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad bet kuris trečiosios šalies pilietis arba asmuo be pilietybės turi teisę prašyti apsaugos valstybės narės teritorijoje, net jeigu jis šioje yra neteisėtai. Pagal Priėmimo direktyvą tarptautinės apsaugos prašytojas gali būti sulaikytas tik tada, kai, individualiai įvertinus kiekvieną konkretų atvejį, paaiškėja, kad asmenį būtina sulaikyti ir nėra galimybės taikyti švelnesnių priemonių. Keletas direktyvoje numatytų pagrindų – siekiant nustatyti arba patikrinti prieglobsčio prašytojo tapatybę arba pilietybę, kai tai būtina nacionaliniam saugumui ir viešajai tvarkai užtikrinti ar siekiant procedūros metu priimti sprendimą dėl prašytojo teisės atvykti į teritoriją. Neteisėtas atvykimas į valstybės narės teritoriją nėra vienas tokių pagrindų. Ši byla pabrėžė **būtinybę keisti 2021 metais priimtus įstatymo pakeitimus, leidusius *de facto* sulaikyti asmenis.** Pažymėtina, kad ši byla buvo susijusi ir su *de jure* sulaikymu - prieš ESTT sprendimą, teisinis reguliavimas numatė, kad prieglobsčio prašytojas galėjo būti ir *de jure* sulaikytas vien tuo pagrindu, kad kirto sieną neteisėtai. ESTT priėmus sprendimą byloje, tokia nuostata buvo panaikinta, tačiau dėl *de facto* sulaikymo vyriausybė jokių veiksmų nesiėmė, nes net ir po ESTT sprendimo laisvės apribojimo nelaikė sulaikymu.

Patvirtinant ESTT sprendimą, 2023 metų birželio 7 dieną, **Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą¹¹, kuriuo pripažinta, kad užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatos, susijusios su prieglobsčio prašytojo laikinu apgyvendinimu užsieniečių registracijos centre nepaprastosios padėties metu, prieštarauja Konstitucijos 20 straipsniui**, kuriame įtvirtintas žmogaus laisvės neliečiamumas ir apsauga. Konstitucinis Teismas pripažino, kad prieglobsčio prašytojams taikoma priemonė – laikinas apgyvendinimas nurodytose vietose nesuteikiant jiems teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje, turėtų būti vertinama kaip viena griežčiausių asmenų laisvės suvaržymo priemonių, galinti prilygti asmens sulaikymui. **Įstatymų leidėjas nesilaikė iš Konstitucijos kylančių reikalavimų – nevaržyti asmens teisių labiau nei būtina tikslui pasiekti** ir, sprendžiant dėl priemonių, ribojančių asmens laisvę, taikymo, kiek yra įmanoma įvertinti kiekvieno asmens individualią situaciją. Nors asmens laisvė nėra absoliuti ir esant būtinybei gali būti apribojama, tačiau toks apribojimas negali būti paremtas vien bendro pobūdžio pagrindais – nepaprastosios padėties įvedimu. Kiekvienu atveju turi būti sudarytos prielaidos institucijoms įvertinti realią asmens keliamą grėsmę, tačiau dabartiniu reguliavimu ir pareiškėjo situacijoje matoma, kad Lietuvoje prieglobsčio prašytojai buvo apgyvendinami uždaroje erdvėje su apribojimu judėti neatsižvelgus į kiekvieno asmens individualią situaciją. Įstatymo nuostatos pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, nes prieglobsčio prašytojams nebuvo suteiktos sulaikytiems asmenims taikomos garantijos – teisė kreiptis į teismą, prašyti skirti alternatyvią sulaikymui priemonę, o paskirtos laisvę varžančios priemonės buvo priimtose be kompetentingos institucijos sprendimo, neužtikrinant galimybės patikrinti paskirtos priemonės pagrįstumo ir teisėtumo teisme.

2023 metais buvo priimti papildomi reikšmingi Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pakeitimai. Įstatymo 4 straipsnio 13 dalyje¹² buvo nustatyta, kad, paskelbus valstybės lygio

¹¹ Dėl prieglobsčio prašytojo laikino apgyvendinimo dėl masinio užsieniečių antplūdžio esant paskelbtai ekstremaliajai situacijai, nepaprastajai ar karo padėčiai <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2861/content>.

¹² Lietuvos Respublikos Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 231 straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymas Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 s...

ekstremaliąją situaciją dėl masinio užsieniečių antplūdžio, Vyriausybė, jos sudarytos Nacionalinio saugumo komisijos pasiūlymu, gali priimti sprendimą, kad užsieniečiai, ketinantys kirsti ar kirtę valstybės sieną tam nenustatytose vietose arba pažeidę sienos kirtimo tvarką, į Lietuvos teritoriją neįleidžiami. **Toks reguliavimas yra nesuderinamas ir su Jungtinių Tautų konvencijoje dėl pabėgėlių statuso įtvirtintu negrąžinimo principu, kuomet asmuo negali būti grąžinamas į valstybę, kur jam galėtų grėsti persekiojimas, arba į trečiąją šalį, kurioje jam grėstų išsiuntimas į tokią valstybę.** Jungtinių Tautų Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 33 straipsnyje įtvirtintas draudimas išsiųsti pabėgėlius arba juos priverstinai grąžinti (į šalį, iš kurių jie atvyko). Minėto straipsnio 1 dalis numato, kad nė viena Susitariančioji valstybė jokių būdu neišsiunčia ir negrąžina pabėgėlio į šalį, kur jo gyvybei ar laisvei grėstų pavojus dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių pažiūrų. To paties straipsnio 2 dalis numato, kad ši nuostata negali būti taikoma pabėgėliams, dėl svarbių priežasčių laikomiems pavojingais šalies, kurioje jie yra, saugumui arba nuteistiems įsigaliojusiu nuosprendžiu už ypač sunkų nusikaltimą ir keliantiems pavojų šiai šaliai. Taigi, Konvencija numato konkrečius atvejus, kada asmuo gali būti grąžinamas į savo kilmės šalį, todėl valstybės turi užtikrinti, kad visais kitais atvejais asmuo nebūtų išsiųstas į valstybę, iš kurios atvyko, jeigu jam šioje šalyje gresia pavojus. Aktualus ir Jungtinių Tautų Konvencijos prieš kankinimus ir žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį 3 straipsnyje įtvirtintas negrąžinimo principas, kuris draudžia išsiųsti, grąžinti ar išduoti asmenį kitai valstybei, kai yra pagrįstų priežasčių manyti, kad jam iškiltų pavojus būti kankinamam. Taip pat, teisę į negrąžinimą akcentuoja ir JT Komitetas prieš kankinimus bei JT specialusis pranešėjas dėl kankinimų savo ataskaitoje Nr. A/HRC/37/509¹³. Negrąžinimo apsauga pagal Konvencijos 3 str., kaip ir kankinimų draudimas, yra panašiai absoliutaus pobūdžio; remiantis JT pranešėju, ji taikoma be išlygų visose situacijose, įskaitant ir nepaprastąją padėtį, visiems žmonėms be diskriminavimo. Kaip pažymėta pranešėjo, kaip integralus imperatyvaus kankinimų draudimo komponentas, grąžinimo draudimas yra viršesnis ne tik už nacionalinius imigracijos įstatymus, bet ir [jam] prieštaraujančius tarptautinius įsipareigojimus, tokius, kokie [gali būti] numatyti ekstradicijos sutartyse. Šiuo aspektu pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (UTPI) 130 str. 2 d.¹⁴ taip pat įtvirtina draudimą išsiųsti iš Lietuvos Respublikos arba grąžinti užsieniečių į valstybę, jeigu yra rimtas pagrindas manyti, kad joje užsieniečiai bus kankinami, su juo bus žiauriai, nežmoniška elgiama arba žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas. JT Komiteto prieš kankinimus išaiškinimo Bendrajame komentare Nr. 4¹⁵ numatyta, kad iš Konvencijos 3 str. kylantį negrąžinimo principą kiekviena šalis narė turi taikyti bet kurioje teritorijoje savo jurisdikcijoje ar bet kurioje vietoje, kuri patenka po jos kontrolę ar jos įgaliojimais, bet kuriam asmeniui, įskaitant asmenis, siekiančius ar turinčius tarptautinės apsaugos poreikį, be jokios diskriminacijos formos ir nepaisant šio asmens pilietybės ar jos neturėjimo ar jo teisinio, administracinio ar teismo statuso pagal įprastą ar nepaprastosios padėties reguliavimą. **Atsižvelgiant į šį Komiteto išaiškinimą, Konvencijos 3 str. įtvirtintas negrąžinimo principas taikomas ir asmenims, esantiems Lietuvos pasienio ruože, kurie de jure ir de facto yra Lietuvos kontrolėje. Šis principas taikomas nepaisant šių asmenų teisinio statuso, t. y. ar jie teritorijoje yra teisėtai ir ar jie de jure laikomi įleisti/neįleisti į**

¹³ Jungtinių Tautų specialusis pranešėjas kankinimo ir kito žiauraus ir žmogaus orumą žeminančio elgesio klausimais, ataskaita Nr. A/HRC/37/50, 2018-11-23, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/347/27/PDF/G1834727.pdf?OpenElement>.

¹⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232378/asr>.

¹⁵ Jungtinių Tautų komitetas prieš kankinimus, Bendrasis komentaras Nr. 4, CAT/C/GC/4, 2018-09-04, <https://documents-dds-ny.un.org/>.

Lietuvos teritoriją; principas taikomas ir nepaprastosios padėties ar ekstremaliosios padėties metu.

Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymu taip pat numatyta, kad sprendimus įleisti ar grąžinti užsieniečių priima Valstybės sienos apsaugos tarnyba, vertindama, ar asmuo atitinka užsieniečio, besitraukiančio nuo karinės agresijos ar persekiojimo, ar asmens, įleidžiamo į Lietuvos teritoriją humanitariniais tikslais, apibrėžimą. Pažymėtina, kad Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnų standartai ir vertinimo tvarka analizuojant individualias aplinkybes yra nevieša. Dėl Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnų reikiamų kompetencijų pažeidžiamumo vertinimo srityje trūkumo ir adekvačių sąlygų išanalizuoti individualias aplinkybes pasienio ruože nebuvimo, **objektyvus vertinimas užsieniečiams, ketinantiems nereguliariai kirsti sieną ar ją nereguliariai kirtusiems ir esantiems Lietuvos teritorijos pasienio zonoje, negali būti atliktas pasienio pareigūnų**, nes toks vertinimas būtų paviršutiniškas ir nesuteiktų garantijų bei saugiklių nuo savavališko asmenų grąžinimo ir išsiuntimo.

Atkreipiamas dėmesys ne vien į Baltarusijoje vykstančius grubius, akivaizdžius ir masinius nuolatinio pobūdžio žmogaus teisių pažeidimus, bet ir Baltarusijos pareigūnų nežmonišką ir žeminantį elgesį, smurtą ir kitokios formos prievartą prieš atstumiamus žmones, įskaitant elgesį, galintį prilygti kankinimams, ką patvirtina nevyriausybinių organizacijų ir žurnalistų surinkti asmenų liudijimai bei užfiksuota vaizdo medžiaga. **Galima teigti, kad išsiuntus užsieniečius atgal į Baltarusiją, kyla didelė rizika, kad asmenys susidurs su žmogaus teisių pažeidimais.** Šiuo metu galiojanti praktika akivaizdžiai atspindi, kad tokie išsiuntimai iš tikrųjų egzistuoja ir pažeidžia įvairius tarptautinius susitarimus bei žmogaus teisių standartus, sukeldama rimtus moralinius ir teisinius iššūkius.

Įstatymu taip pat numatyta, kad paskelbus valstybės lygio ekstremaliąją situaciją dėl masinio užsieniečių antplūdžio, asmenys į pasienio ruožą gali patekti tik turėdami Valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau - VSAT) išduotą leidimą. Reikalavimas turėti leidimą nebūtų taikomas ribotam, įstatymo projekte išvardintų asmenų ratui, tarp jų ir asmenims, vykdančioms valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų funkcijas, tačiau nenumatoma išimtis humanitarinę pagalbą teikiančioms ir/ar stebėseną vykdančioms nevyriausybiniams ar tarptautiniams organizacijoms, taip pat žurnalistams. **Jungtinių Tautų Komitetas prieš kankinimus 2021 metų gruodį rekomendavo Lietuvai užtikrinti nekludomą nacionalinės žmogaus teisių institucijos, nevyriausybinių organizacijų ir žurnalistų prieigą prie ekstremalios situacijos paveiktų pasienio zonų.**

Lietuvos Respublikos priimti sprendimai dėl migrantų teisių reglamentavimo atskleidė žmogaus teisių principų ir tarptautinės teisės normų nepaisymą. Nors Lietuvos Respublikos Seimo priimtos rezoliucijos ir įstatymų pataisos siekė apriboti migraciją ir užtikrinti valstybės saugumą, jos daugiausia pasižymėjo griežtesnėmis sąlygomis ir apribojimais prieglobsčio prašytojams. Šios priemonės leidžia valdžios institucijoms skubotai svarstyti prašymus ir apriboti prieigą prie prieglobsčio procedūrų ir prieglobsčio prašymų pateikimo. Prieglobsčio prašytojų grupės susiduria su netinkamu elgesiu, nepakankama pagalba ir saugumo trūkumu. Turėtų būti atsižvelgta į principą, kad teisė į prieglobstį yra svarbi žmogaus teisė, ir įstatymai privalo laikytis tarptautinių teisių, žmogaus teisių apsaugos normų ir tarptautinių standartų. Tik taip galima užtikrinti, kad migrantai ir prieglobsčio prašytojai būtų tinkamai apsaugomi, kartu išlaikant ir šalies saugumą, ir stabilumą, net ir įvedus nepaprastąją padėtį.

ŽINIASKLAIDOS STEBĖJIMO APŽVALGA

Ugnė Marija Andrijauskaitė, VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“

Stebint migrantų ir prieglobsčio prašytojų (toliau - MPP) problematikos vaizdavimą Lietuvos žiniasklaidoje, buvo atliktas naujienų portalų monitoringas. Analizei pasirinkti du populiariausi¹⁶ naujienų portalai - Delfi.lt ir LRytas.lt ir Lietuvos nacionalinio transliuotojo naujienų portalas LRT.lt. Stebėti straipsniai, pasirodę projekto vykdymo laikotarpiu - nuo 2022 m. spalio 1 d. iki 2023 m. gegužės 31 d. Pagal raktažodžius „migrantai“, „migracija“, „prieglobsčio prašytojai“, „pabėgėliai“, buvo atrinkti 745 šioms temoms skirti straipsniai.

Statistika

Dominuojanti MPP problematikai Lietuvoje skirtų straipsnių tema - Valstybės sienos apsaugos tarnybos skelbiama kasdienė statistika apie pasienyje apgręžtus migrantus. Šie straipsniai sudaro 67,5 % visų analizuotų MPP temoms skirtų straipsnių. Antra pagal dažnumą tema (13 %) - straipsniai su politikų (Vidaus reikalų ministrės, viceministro, Seimo narių) komentarais, toliau seka (6,1 %) pareigūnų ir specialistų, dirbančių su migrantais, straipsniai bei komentarai (VSAT vadovo, pareigūnų, Migracijos departamento vadovės). Pastebėtina, jog nemažai analizuotuose naujienų portaluose publikuotų straipsnių (7,3 %) yra apie su MPP susijusias nusikalstamas veikas (žmonių gabenimas) ar nelaimingus atsitikimus (MPP žūtys). Vadinas, **dauguma (virš 90%) MPP problematikai skirtų straipsnių atspindi Lietuvos valstybės institucijų, Vyriausybės, Seimo poziciją arba MPP problemas pateikia iš neigiamos pusės**. Tuo tarpu žmogaus teises ginančių vietinių ir tarptautinių organizacijų, aktyvistų, žmogaus teisių ekspertų komentarai sudaro 4,7 % visų analizuotų straipsnių, o migrantų ir pabėgėlių poziciją tiesiogiai atstovauja vos 1,4 % straipsnių, kuriuose savo gyvenimo istorijomis dalinasi Lietuvoje esantys MPP. Pažymėtina, jog prie šių straipsnių buvo priskirti ir pasakojimai apie Lietuvoje mirusį prieglobsčio negavusį asmenį, kurio istorija *post-mortem* dalinasi aktyvistai¹⁷.

Turinio analizė

Lyginant su 2021 m. Media4Change atlikta migrantų vaizdavimo žiniasklaidoje analize, **pastebėtini sąvokų naudojimo pokyčiai**: termino „nelegalus migrantas“ vartojimas žiniasklaidoje nuo 2019 m. sausio iki 2021 m. liepos 15 d. išaugo keliasdešimt kartų ir 2021 m. vasarą siekė beveik 4000 panaudojimų¹⁸; 2022 m. spalį - 2023 m. gegužę analizuotuose portaluose terminą „nelegalus migrantas“ pavyko aptikti 21 kartą. **Analizuotuose naujienų portaluose dominuoja sąvoka „neteisėtas migrantas“**. Lygių galimybių kontrolinės tarnybai išreiškus kritiką dėl Vidaus reikalų ministerijos, VSAT pareigūnų, Seimo narių komunikacijoje naudojamų terminų „neteisėtas migrantas“ ir „nelegalus migrantas“, Vidaus reikalų ministrė

¹⁶ Gemius.lt 2021 m. audituojamų svetainių TOP10 <<https://www.gemius.lt/interneto-ziniasklaidos-naujienos/id-2021-m-audituojamu-svetainiu-top10.html>>.

¹⁷ Vilniuje mirė migrantė iš Afrikos, negavusi prieglobsčio Lietuvoje | LRytas.lt, 2023-01-26

<<https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2023/01/26/news/vilniuje-mire-prieglobscio-negavusi-migrante-is-afrikos-25926497>>.

¹⁸ Migrantų vaizdavimo žiniasklaidoje krizė. <<https://manoteises.lt/straipsnis/migrantu-vaizdavimo-ziniasklaidoje-krize/>>.

A. Bilotaitė teigė, jog tokias sąvokas vartoja ir kitos šalys, jos yra įprastos „europiniuose formatuose“¹⁹. Jungtinės Tautos, Europos Parlamentas, Associated Press ir kitos svarbios institucijos ragina atsisakyti pastarųjų stigmatizuojančių ir nužmoginančių sąvokų, o vietoje jų naudoti sąvoką „nereguliuojamus migrantus“²⁰, tačiau šio rekomenduojamo termino nebuvo rasta nė viename analizuotame straipsnyje. Pastebėtina, jog portalas LRTas.lt straipsniuose, skirtuose MPP problematikai, naudoja emocionalią paveikią kalbą, ir migrantų krizę pasienyje neretai įvardina „antplūdžiu“, asmenų judėjimą vadina „plūdimu“, „brovimusi“. Taip pat, pateikiant VSAT poziciją, humanitarinio pobūdžio pagalbą MPP teikiantys asmenys įvardinami menkinančiu, į kabutes įdėtu terminu „savanoriai“, jų veikla taip pat menkinančiai kabutėse įvardijama „gelbėjimo misija“, o žmogaus teisių apsaugos retorika pateikiama kaip Baltarusijos propaganda²¹.

Didžiojoje dalyje straipsnių, ypač kuomet MPP problematiką komentuoja politikai ar valstybės institucijų pareigūnai, išryškėja neigiamas požiūris į Baltarusijos-Lietuvos sieną kertančius asmenis: MPP laikomi grėsme Lietuvos valstybei bei hibridinės atakos priemonėmis²². Anot A. Bilotaitės, „Kalbant apie nacionalinį saugumą ir žmogaus teises nėra labai lengvų sprendimų, bet nėra ir alternatyvų, mūsų valstybė turi gintis“²³. LRT portalas savo publikacijose skaitytojams reguliariai primena, jog „Valstybės sienos apsaugos tarnyba teigia, kad Baltarusijos pareigūnai aktyviais veiksmais prisideda prie neteisėtos migracijos į Lietuvą ir Europos Sąjungą“. Vyrauja generalizuojantis požiūris į migrantus ir prieglobsčio prašytojus, neatsižvelgiant į individualias jų migracijos aplinkybes. Pabėgėlio terminas beveik be išimčių taikomas tik nuo karo Ukrainoje bėgantiems asmenims, tuo tarpu iš Baltarusijos į Lietuvą bandantys patekti asmenys yra dehumanizuojami arba generalizuotai priskiriami ekonominiais migrantams, kuriems Lietuva – tik tranzitinė valstybė²⁴.

Atsvara pastariesiems generalizuojančio tipo straipsniams būtų kelios asmeninės migrantų ir prieglobsčio prašytojų istorijos, papasakotos portale LRT.lt. Šie straipsniai suteikė sulaikytiems nereguliuojamiems migrantams balsą: leido pristatyti problemas, dėl kurių jie pasirinko palikti savo gimtąsias šalis, bei lūkesčius gyvenimui Lietuvoje. Pavyzdžiui, žurnalistų kalbintas kubietis Carlosas pasakojo, jog iš Kubos „pabėgome kankinami baimės, su giliu skausmu palikome šeimą, namus ir savo mažus vaikus. Išvažiavome tam, kad išsaugotume savo gyvybes ir ieškotume galimybių prašyti prieglobsčio gyventi laisvėje, kad nereikėtų susidurti su žiauriu, nežmonišku ir žeminančiu elgesiu“; taip pat teigė jog „aš nenoriu

¹⁹ Ministrė sureagavo į kontrolierių kritiką: Lietuvos pavyzdžiu dėl migrantų sekė kitos šalys. LRT.lt, 2023-01-06 <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1860940/ministre-sureagavo-i-kontrolierių-kritika-lietuvos-pavyzdžiu-dėl-migrantų-seke-kitos-salys>>.

²⁰ UNHCR terminų žodynas: Kodėl ne „nelegalus“?. UNHCR.org, 2018-09

<https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/09/TerminologyLeaflet_EN_PICUM.pdf>

²¹ Tai – savanoriais pasivadinę, savanorystės idėją galimai kompromituojantys ir neretai piktybiškai informaciją nuo pareigūnų apie nelegaliai į Lietuvą susiruošusius patekti ar patekusius atėjūnus slėpę asmenys. Jie įsivaizduoja vykdančius ypatingą neteisėtų migrantų „gelbėjimo“ misiją bei yra prisiskyrę jų „globos“ funkciją. Be to, šie vadinamieji savanoriai naudoja panašią į Baltarusijos propagandininkų retoriką apie Lietuvos valstybę ir jos pareigūnus / Pernai fiksuotas rekordinis neteisėtų žmonių gabenimo per sieną skaičius: stebimi ir nuo pareigūnų informaciją slepiantys „savanoriai“ | 2023-01-21 <<https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2023/01/21/news/pernai-fiksuotas-rekordinis-neteisetu-zmonių-gabenimo-per-sieną-skaicius-stebimi-ir-nuo-pareigūnų-informacija-slepiantys-s-25877348>> .

²² A. Bilotaitė: Pirmiausia, jeigu kalbėtume apie įprastinę migraciją, įprastinius migracijos kelius, tai yra viena, ir valstybės pozicija turėtų būti viena. Bet kai prieš valstybę yra organizuojama hibridinė ataka, naudojant migrantus kaip įrankius, tai mūsų pareiga – ginti mūsų valstybę. / A. Bilotaitė: Lietuvai šiuo metu reikalinga „teisinė siena“. LRTas.lt, 2023-04-20

<<https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2023/04/20/news/a-bilotaitė-lietuvai-siuo-metu-reikalinga-teisine-siena--26788198>>.

²³ Bilotaitė įstatymu įteisinus migrantų apgrėžimą: valstybė turi gintis. Lrytas.lt, 2023-04-25

<<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1970437/bilotaitė-įstatymu-iteisinus-migrantų-apgrėžimą-valstybė-turi-gintis>>.

²⁴ Lietuva prieglobsčio prašančių neteisėtų migrantų planuose – tikrai tranzitinė valstybė. LRTas.lt, 2023-04-20.

<<https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/kriminalai/2023/04/20/news/lietuva-prieglobsčio-prasanciu-neteisetu-migrantų-planuose-tiktai-tranzitinė-valstybė-26794133>>.

išvažiuoti iš Lietuvos. Noriu čia dirbti, gyventi, atsivežti vaikus, kad jie galėtų gyventi demokratinėje visuomenėje ir gauti gerą išsilavinimą”; taip pat: „aš noriu pasakyti Lietuvos valdžiai, kad emigrantai nėra priešai, o asmeninės gerovės siekiantys žmonės, kurie ieško kitokios ateities bėgdami nuo genocido iš kitų pasaulio šalių. Manau, kad reikia priimti juos ir pagarbiai su jais elgtis, padėti būtiniausiais dalykais”²⁵. Su deportacijos grėsme susidūręs Nigerijos pilietis Abe pasakojo: „gyvenu Lietuvoje apie dvejus metus, čia turiu draugų, šeimą, radau darbą picerijoje, kepu picas, mėgstu gaminti. Kitą mėnesį planavau registruotis į profesinę mokyklą, skiriu savo laiko ir mokausi lietuvių kalbos, nes noriu čia gyventi” ir „turiu darbą, moku mokesčius <...>. Tik noriu gyventi taikų gyvenimą – ar tai nusikaltimas <...>? Aš bijau, aš labai bijau dėl savo gyvybės. Noriu gyventi čia”²⁶. Panašius lūkesčius interviu išsakė ir kalbinta Kongo pilietė Šarlotė, gimtojoje šalyje patyrusi prievartą ir smurtą: „Vos pradėjau grįžti prie normalaus gyvenimo, o jie nori mane sugrąžinti atgal, į mišką, į mano šalį, kad ten mirčiau? Štai kaip yra, ponია, aš nenoriu grįžti į savo šalį. Tikrai. Ten neturiu šeimos, esu našlaitė. Kitu atveju būčiau sutikusi su pareigūnų pasiūlymu, jie žadėjo apmokėti bilietus. Būčiau grįžusi pas savo šeimą. Bet tokios neturiu. Nieko neturiu. Esu viena”²⁷.

Didelė straipsnių dalis, kurioje pristatoma VSAT statistika apie pasienyje apgręžtus asmenis, gali kelti dvejopą poveikį. Visų pirma, pasikartojančios ir nuolat transliuojamos neigiamos žinutės gali atitinkamai paveikti visuomenės nuomonę, kelti įtampą. Antra, reguliarios VSAT ataskaitos prisideda prie įspūdžio ir demonstracijos, jog „kažką Lietuva daro”²⁸. Įdomu tai, jog viename LRYtas.lt straipsnyje kalbinti pasienio gyventojai migrantų nelaikė grėsme: „O ko bijot? Eis ir praeis”; „Dabar migrantai gyvena Kybartuose, tai jie visai nepavojingi. Jie bendrauja ir su lietuvaiteis merginomis, tenka juos ir parduotuvėje sutikti, jie nusišypso, bando pasisveikinti, kai kurie – ir lietuviškai”; „jie ne kariauti juk ateina”²⁹. Daugiau panašaus pobūdžio straipsnių, kuriuose pateikiama plačiosios Lietuvos visuomenės nuomonė MPP klausimais, aptikti nepavyko. Galima teigti, kad trūksta migrantų teises ir patirtis atspindinčių straipsnių, kurie humanizuotų nereguliarios migracijos naratyvą.

²⁵ Savo šalyje į kalėjimą sėsti galėjęs kubietis Carlosas: leiskite man dirbti ir kurti Lietuvoje. LRT.lt, 2023-01-17.

<<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1868187/savo-salyje-i-kalejima-sesti-galejes-kubietis-carlosas-leiskite-man-dirbti-ir-kurti-lietuvoje>>.

²⁶ „Labai bijau dėl savo gyvybės”: migrantas kūrė gyvenimą Lietuvoje, tačiau jau suplanuota jo deportacija. LRT.lt, 2023-02-08.

<<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1884536/labai-bijau-del-savo-gyvybes-migrantas-kure-gyvenima-lietuvoje-taciau-jau-suplanuota-jo-deportacija>>.

²⁷ Prievartą gimtinėje patyrusioms kongietėms Lietuvoje vietos neatsirado: norite mane sugrąžinti atgal, kad ten mirčiau? LRT.lt, 2023-03-26. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1940705/prievarta-gimtaine-patyrusioms-kongietems-lietuvoje-vietos-neatsirado-norite-mane-sugrazinti-atgal-kad-ten-mirciau>>.

²⁸ D. Žalimas: „<...> tas įstatymas yra toksai demonstracinis, kad kažką Lietuva daro, tai yra demonstracija, kad kažkaip stengiamasi reaguoti į situaciją, bet esmės, aš iš tikrųjų sutikčiau – tai tikrai nekeičia”. Žalimas: įstatymu pasienyje apgręžiami migrantai – problemos sprendimo demonstracija. LRT.lt, 2023-01-11. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1864616/zalimas-istatymu-pasienyje-apgreziami-migrantai-problemos-sprendimo-demonstracija>>.

²⁹ Pasienio gyventojai ramūs dėl galimo migrantų antplūdžio iš Rusijos: „Eis ir praeis”. LRYtas.lt, 2022-11-07.

<<https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2022/11/07/news/pasienio-gyventojai-ramus-del-galimo-migrantu-antpludzio-is-rusijos-eis-ir-praeis--25095918>>.

UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA

Ugnė Marija Andrijauskaitė, VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“

Užsieniečių **integracijos politikos sritis Lietuvoje yra gana jauna**: pirmasis strateginis dokumentas (Lietuvos migracijos politikos gairės) buvo priimtas 2014 m. siekiant įgyvendinti užsieniečių integraciją, vėliau buvo parengti 2015–2017 m. ir 2018–2021 m. užsieniečių integracijos į visuomenę veiksmų planai³⁰. Naujausiame plane buvo numatytos net 39 priemonės, padedančios užsieniečių integracijai Lietuvoje, skatinančios tarpinstitucinį bendradarbiavimą bei užsieniečių ir vietos bendruomenių ryšius³¹.

Ženkliai išaugus Lietuvoje gyvenančių nuo politinės krizės Baltarusijoje ar karo Ukrainoje bėgančių asmenų skaičiui, imta ieškoti ilgalaikių pagalbos tokiems asmenims teikimo sprendimų: nuo 2020 m. **prieglobsčio prašytojams sudaryta galimybė dirbti Lietuvos Respublikoje**, jei per 6 mėnesius nepriimtas sprendimas dėl prieglobsčio (vis dėlto šie asmenys negali registruotis Užimtumo tarnyboje, kol nėra gavę leidimo gyventi Lietuvoje), nustatyta lankstesnė, labiau motyvuojanti valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo sistema (sudaromas individualus integracijos planas), **vykdomos įvairios projektinės veiklos tobulinant trečiųjų šalių piliečių įgūdžius ir kompetencijas**, stiprinant trečiųjų šalių piliečių ir vietos bendruomenės santykius, keliant specialistų kompetenciją, taip pat vykdomi lietuvių kalbos ir kiti mokymai užsieniečių integracijos centruose bei teikiamos kitos kompleksinės paslaugos. Buvo skirta parama studijoms bei reglamentuotos teisės aktų nuostatos dėl trečiųjų šalių piliečių profesinių kvalifikacijų, įgytų trečiosiose valstybėse, pripažinimo³².

Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai susiduria su įvairiais sunkumais – **didele rizika tapti prekybos žmonėmis aukomis, susidurti su šiuolaikine vergove, smurtu, skurdu, ekonomine priklausomybe**; kyla problemų integruojantis į švietimo sistemą, darbo rinką, gaunant socialinę apsaugą, būstą; problemų sukelia kalbos barjeras, nepripažįstamas turimas išsilavinimas ir kt.³³. Užsieniečių integracijos į visuomenę 2018–2021 metų veiksmų planas įgyvendintas gana sėkmingai: pasiteisino beveik visos numatytos priemonės. Vis dėlto verta pažymėti, jog kai kurios kompleksinės paslaugos (pvz. švietimo, įdarbinimo, sveikatos apsaugos sistemos, būsto radimo, darbo rinkos, socialinės konsultacijos, individualios teisinės konsultacijos, profesinio orientavimo, psichologinės konsultacijos, informaciniai renginiai ir t.t.) buvo prieinamos tik didžiuosiuose miestuose³⁴, o individualūs integracijos planai prieglobsčio gavėjams nepasiteisino³⁵.

³⁰ Blažytė G., Kriščiūnaitė A. Su migrantais susijusių duomenų rinkimo, analizės ir viešinimo Lietuvoje apžvalga. DDG ir SADM, 2022, p. 5-6.

³¹ Užsieniečių integracija. <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/uzsienieciu-integracija> [žiūrėta: 2023-08-17].

³² Lietuvos migracijos politikos kryptių įgyvendinimo ir migracijos procesų stebėsenos 2020 m. ataskaita, p. 8-9.

³³ Lietuvos migracijos politikos kryptių įgyvendinimo ir migracijos procesų stebėsenos 2020 m. ataskaita, p. 10.

³⁴ Užsieniečių integracijos į visuomenę 2018–2021 metų veiksmų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. gruodžio 21 d. įsakymu nr. A1-755 „Dėl užsieniečių integracijos į visuomenę 2018–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, įgyvendinimo rezultatai 2021 metais, p. 8.

³⁵ Užsieniečių integracijos į visuomenę 2018–2021 metų veiksmų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. gruodžio 21 d. įsakymu nr. A1-755 „Dėl užsieniečių integracijos į visuomenę 2018–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, įgyvendinimo rezultatai 2021 metais, p. 2.

Lietuvių kalbos kursai 2021 m. rengti Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje veikiančiuose integracijos centruose, tad **provincijoje galimybės mokytis lietuvių kalbos yra ribotos**³⁶. Patys Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai pastebi, jog egzistuojantys kalbos kursai nėra labai gerai pritaikyti užsieniečiams bei pažymi, jog bent minimalus lietuvių kalbos mokėjimas padeda kasdieniame gyvenime ir j lietuviškai kalbančius užsieniečius yra žiūrima palankiau³⁷. Kita vertus, gebant susikalbėti rusų kalba, susiduriama su mažesne motyvacija mokytis lietuvių kalbos³⁸. Būtent dėl kalbinių aspektų bei pažįstamos kultūrinės aplinkos migracijos tyrėjai pastebi, jog Lietuvoje integruotis lengviau yra asmenims, atvykusiems iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos³⁹. Jų pasitenkinimas gyvenimu Lietuvoje yra aukštas dėl valstybės skaidrumo, teikiamos pagalbos bei mentaliteto panašumų⁴⁰.

Žvelgiant į integracijos problemas, šiuo metu dažniausiai **susiduriama su švietimo įstaigų, galinčių priimti užsieniečius vaikus trūkumu**, prastu lietuvių kalbos kursų prieinamumu, **problemomis norint išsinuomoti būstą**⁴¹. Būtent **būsto paieškos sukelia daugiausiai sunkumų** integracijos procese dėl patiriamos diskriminacijos⁴² - susiduriama su didžiuliu nenoru nuomoti būstą migrantams, ypač atvykusiems iš musulmoniškų kraštų ar išsiskiriantiems rasiniais požymiais: jiems siūlomos aukštesnės nuomos kainos, prašoma didesnio užstato ar išvis atsisakoma nuomoti būstą. Darbą užsieniečiams rasti šiek tiek lengviau, nes darbdaviai suinteresuoti skiriamomis subsidijomis⁴³. Be to, į Lietuvą atvykstantys užsieniečiai vaidina svarbų vaidmenį ekonominiame gyvenime ir padeda išspręsti trūkstamos darbo jėgos problemas⁴⁴. Sunkumų ieškant darbo daugiausiai patiria moterys, dengiančios galvą⁴⁵.

Sėkmingą užsieniečių integraciją Lietuvoje taip pat apsunkina visuomenėje paplitęs požiūris, jog pirmiausia reikia pasirūpinti lietuviais, ir tik tada dėmesį skirti kitataučiams atvykusiems iš užsienio⁴⁶; žvelgiant į Lietuvos gyventojų nuomonę apie imigrantus, atsiskleidžia **neigiamas požiūris dėl konkurencijos darbo rinkoje baimės**, teroro aktų baimės bei svetimos atvykusių asmenų kultūros⁴⁷. Prie neigiamo požiūrio į šiuos asmenis **prisideda ir valdžios ir valstybės institucijų komunikacija**, kuomet migrantai buvo pristatyti ne kaip asmenys, bėgantys nuo karo, persekiojimų ar ekonominių sunkumų, o kaip nusikaltėliai,

³⁶ Užsieniečių integracijos į visuomenę 2018–2021 metų veiksmų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. gruodžio 21 d. įsakymu nr. A1-755 „Dėl užsieniečių integracijos į visuomenę 2018–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, įgyvendinimo rezultatai 2021 metais, p. 8.

³⁷ Milda Vilikanskytė. *Ivertino migrantų integraciją Lietuvoje: valdžia jau padarė klaidų, svarbiausia – išmokyti kalbos*. LRT TV naujienų tarnyba, LRT.lt 2021.08.02 <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1460320/ivertino-migrantu-integracija-lietuvoje-valdžia-jau-padarė-klaidų-svarbiausia-ismokyti-kalbos>> [žiūrėta: 2023-08-18].

³⁸ Skučienė D., Poškus Ž., Kazakevičiūtė B. Imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos socialinė integracija Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 2022, vol. 25, p. 42.

³⁹ Visuomenės požiūrio į migracijos procesus ir jo kaitą COVID-19 kontekste tyrimas. Spinter Tyrimai, Vilnius, 2020, p. 4.

⁴⁰ Skučienė D., Poškus Ž., Kazakevičiūtė B. Imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos socialinė integracija Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 2022, vol. 25, p. 46-47.

⁴¹ Visuomenės požiūrio į migracijos procesus ir jo kaitą COVID-19 kontekste tyrimas. Spinter Tyrimai, Vilnius, 2020, p. 7.

⁴² Wolffhardt, A., Conte C., Yilmaz S. The European Benchmark for Refugee Integration: A Comparative Analysis of the National Integration Evaluation Mechanism In 14 Eu Countries. Evaluation 2: Comprehensive Report. Migration Policy Group and Institute of Public Affairs, 2022, p. 67.

⁴³ Vilma Vencutonytė. *Migrantų integracijos specialistė: „Garantuojau, kad visi žmonės, neigiamai pasisakantys jų atžvilgiu, gyvenime nėra sutikę nė vieno pabėgėlio“* <<https://lygybe.lt/naujienos/migrantu-integracijos-specialiste-garantuojau-kad-visi-zmones-neigiamai-pasisakantys-ju-atzvilgiu-gyvenime-nera-sutike-ne-vieno-pabegelio/#>> [žiūrėta: 2023-08-18].

⁴⁴ Lietuvos migracijos politikos krypčių įgyvendinimo ir migracijos procesų stebėsenos 2020 m. ataskaita, p. 5.

⁴⁵ Wolffhardt, A., Conte C., Yilmaz S. The European Benchmark for Refugee Integration: A Comparative Analysis of the National Integration Evaluation Mechanism In 14 Eu Countries. Evaluation 2: Comprehensive Report. Migration Policy Group and Institute of Public Affairs, 2022, p. 76.

⁴⁶ Visuomenės požiūrio į migracijos procesus ir jo kaitą COVID-19 kontekste tyrimas. Spinter Tyrimai, Vilnius, 2020, p. 4.

⁴⁷ Visuomenės požiūrio į migracijos procesus ir jo kaitą COVID-19 kontekste tyrimas. Spinter Tyrimai, Vilnius, 2020, p. 17.

kuriuos reikia prevenciškai sulaikyti, nepriklausomai nuo jų lyties, amžiaus ir kitų aplinkybių⁴⁸.

Integracijos politika Lietuvoje yra vertinama tarptautiniu mastu. 2021 m. Lyginamoji pabėgėlių integracijos mechanizmų ES šalyse analizė parodė, jog Lietuva ES kontekste atrodo gana neblogai: Lietuva surinko 62.6 balus iš 100 (geriau įvertintos tik Švedija 72.5 bei Prancūzija 67.5). Integracija vertinta keliuose skirtingose srityse: teisinė sistema (leidimai gyventi, galimybė gauti leidimą nuolatiniam gyvenimui, šeimų susijungimo galimybės, teisių ir paramos užtikrinimas) įvertinta 78.0 balais iš 100, integracijos politika (paslaugų ir informacijos prieinamumas) įvertintas 51.9 balais iš 100, integracijos vykdymas, tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir užsieniečių įtraukimas į sprendimų priėmimą įvertintas 51.0 balu iš 100⁴⁹.

2019 m. MIPEX (The Migrant Integration Policy Index) indekse Lietuva įvertinta 37 balais iš šimto (žemiau nei vidurkis 49/100), o **integracijos politika - kaip šiek tiek nepalanki ar „lygybė ant popieriaus“**. Žemiausią balų skaičių surinko migrantų galimybė dalyvauti politiniame gyvenime (5 iš 100). Pažanga padaryta pripažįstant užsienyje įgytą išsilavinimą, kuriant ekonominio įsitraukimo priemones moterims ir jaunimui, skiriant daugiau dėmesio migrantų švietimui, gerinant prieigą prie sveikatos priežiūros sistemos. Nepaisant to, Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai negali lygiavertiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime, o nuolatinio leidimo gyventi Lietuvoje bei pilietybės gavimo procedūros - itin sudėtingos; valdžios institucijos palaiko neigiamą požiūrį į migrantus: į juos žiūrima kaip į svetimus žmones, dar labiau auginant nepasitikėjimą, baimę, ksenofobišką ir islamofobišką nuotaiką, tuo tarpu geriausius rezultatus surinkusiose valstybėse migrantai laikomi lygiais bei potencialiais piliečiais⁵⁰.

⁴⁸ Milda Vilikanskytė. Įvertino migrantų integraciją Lietuvoje: valdžia jau padarė klaidų, svarbiausia – išmokyti kalbos. LRT TV naujienų tarnyba, LRT.lt 2021.08.02 <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1460320/ivertino-migrantu-integracija-lietuvoje-valdžia-jau-padare-klaidu-svarbiausia-ismokyti-kalbos>> [žiūrėta: 2023-08-18].

⁴⁹ Wolffhardt, A., Conte C., Yilmaz S. The European Benchmark for Refugee Integration: A Comparative Analysis of the National Integration Evaluation Mechanism In 14 Eu Countries. Evaluation 2: Comprehensive Report. Migration Policy Group and Institute of Public Affairs, 2022, p. 17-20.

⁵⁰ Migrant Integration Policy Index 2020 <<https://www.mipex.eu/lithuania>> [žiūrėta: 2023-08-18].

MOKSLINĖS MIGRACIJOS POLITIKOS ALTERNATYVŲ APŽVALGA

Ugnė Marija Andrijauskaitė, Aleksandra Indilė, VšĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“

Migraciją tiriantys mokslininkai siūlo nemažai būdų, kaip gerinti migrantų ir prieglobsčio prašytojų situaciją ir mažinti nereguliarią migraciją įgyvendinant įvairias migracijos programas. **Migracijos įstatymų kontrolės ir vykdymo priemonės gali neigiamai paveikti migrantų galimybes naudotis savo esminėmis teisėmis**, kuomet migrantai nerimauja, kad kreipimasis į valdžios institucijas dėl šių teisių gali sukelti pavojų būti identifikuotiems ir suimtiems dėl jų teisinio statuso: tai atgraso juos nuo kreipimosi į policiją, sveikatos priežiūros įstaigas, siekio įgyti ar suteikti išsilavinimą ir pan.⁵¹. Todėl labai svarbu ieškoti tokių sprendimų, kurie užtikrintų migrantų ir prieglobsčio prašytojų pagrindines teises ir padėtų spręsti nacionalines ir/ar regionines migracijos problemas.

Nereguliarių migrantų priėmimo alternatyvos

Visų pirma, rekomenduojama **vengti bereikalingo migrantų sulaikymo**: tai itin aktualu Lietuvoje, kuomet nereguliarūs migrantai yra sulaikomi ir apgyvendinami pabėgėlių priėmimo centruose; be to, tokia Lietuvoje vykdoma praktika prieštarauja LR Konstitucijai⁵². Taikant Bendruomenės vertinimo ir įkurdinimo modelį (toliau - BVĮ) (angl. *Community Assessment and Placement (CAP) model*) ir parengtą penkių žingsnių programą, galima sumažinti bereikalingo migrantų ir prieglobsčio prašytojų sulaikymo tikimybę. Šie žingsniai yra:

1. preziumuojama, kad sulaikymas nėra būtinas;
2. patikrinamas ir įvertinamas individualus atvejis;
3. įvertinama bendruomenės aplinka;
4. jei reikia, sudaromos tinkamos sąlygos bendruomenėje;
5. sulaikymas taikomas tik išimtiniais ir krašutiniais atvejais⁵³.

Šis BVĮ modelis gali padėti vyriausybėms rasti ir išplėtoti prevencinius mechanizmus ir sulaikymo alternatyvas. Kai kurios valstybės jau naudoja atitinkamus sprendimus, rastus pagal BVĮ modelį: pavyzdžiui, Argentina vengia migrantų sulaikymo; Naujoji Zelandija įstatymiškai nustatė alternatyvas sulaikymui; Indonezija sukūrė mechanizmą, pagal kurį nereguliarūs migrantai, turintys atitinkamus dokumentus, **gali gyventi bendruomenėje**; Belgija išplėtė **šeimų susijungimui skirtą konsultavimo programą** ir pan. Be to, atlikus tyrimus paaiškėjo, jog bereikalingas nereguliarių migrantų sulaikymas yra neefektyvus, kadangi **alternatyvios programos kainuoja mažiau nei sulaikymas**, jos išlaiko aukštus atitikties ir įvaizdžio rodiklius, didina savanorišką migrantų grįžimą į kilmės šalį, mažina neteisėtų sulaikymų skaičius ir bylinėjimąsi, leidžia išvengti apgyvendinimo vietų perpildymo, padeda gerbti, ginti ir užtikrinti žmogaus teises, gerina migrantų integracijos rezultatus. Individualus kiekvieno nereguliaraus migranto atvejo išnagrinėjimas bei

⁵¹ Crépeau, F., & Hastie, B. (2015). The Case for 'Firewall' Protections for Irregular Migrants, *European Journal of Migration and Law*, 17(2-3), 157-183.

⁵² Bylos Nr. 10-A/2022 Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai nutarimas, 2023 m. birželio 7 d. Nr. Kt53-A-N6/2023, Vilnius <<https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2861/content>>.

⁵³ Sampson, R., Mitchell, G. and Bowring, L. *There are alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention*. Melbourne: The International Detention Coalition, 2011, p. 5.

atitinkamos pagalbos suteikimas padeda valdžios institucijoms lengviau suvaldyti nereguliarią migraciją, o taip pat ir sutaupyti finansinių ir žmogiškųjų išteklių, kurie reikalingi sulaikant asmenis ir apgyvendinant sulaikymo centruose⁵⁴. Ši rekomendacija teigiama ir Human Rights Watch organizacijos, kuri skatina individualias valstybes ar ES skirti lėšų, kad padėtų valstybėms narėms ir nevyriausybinėms organizacijoms kurti **alternatyvas bendruomenės pagrindu ir atvejo valdymo programas**⁵⁵. Pavyzdys galėtų būti priėmimo programa, suteikianti jiems būstą, maistą, teisinę pagalbą, kultūrinės integracijos galimybes ir kalbos mokymą. Organizacija Fundación Cepaim (liet. Cepaim fondas) yra alternatyvos centrų valdymui Ispanijoje pavyzdys. Programos buvo finansuojamos ministerijos, suteikiant asmenims paramą iki 18 mėnesių. Dalyviai teigia, kad programa teigiamai veikia jų gyvenimą, suteikdama jiems reikiamą individualią paramą ir pagalbą.

Įprastai valstybėse egzistuojančios paramos ir pagalbos formos ne visada yra tinkamos sezoninio darbo ar nereguliariems migrantams, kadangi yra skirtos nuolatiniais gyventojams, turintiems galiojančius dokumentus ir mokantiems valstybinę kalbą. **Socialinė parama ir pagalba turėtų būti pritaikyta asmenims**, nemokantiems kalbos bei nenusimanantiems apie valstybės paramos sistemą, todėl migrantai neretai kliaunasi neformaliomis socialinėmis infrastruktūromis ar nevyriausybinių organizacijų pagalba. Norint pagerinti šią situaciją, **rekomenduojama išvystyti į nereguliarus migrantus orientuotą paramos ir pagalbos sistemą** bei garantuoti esminių jų teisių užtikrinimą, negrasant deportacija⁵⁶. Sėkmingos migracijos valdymo programos laikosi nuostatos, jog nereguliarūs migrantai ir prieglobsčio prašytojai yra labai skirtingi asmenys su skirtingais poreikiais ir motyvacijomis, todėl būtina į kiekvieną atvejį žvelgti individualiai⁵⁷.

Bendradarbiavimas ir reguliarių migracijos kelių kūrimas

Norint užtikrinti, kad tinkama apsauga ir parama pasiektų tuos, kuriems jos reikia, reikia puoselėti holistinį požiūrį į migracijos politiką ir lėšas - nuo priėmimo iki integracijos stadijų. Svarbu **vystyti solidarumo mechanizmą, kuris sąžiningai ir paskaičiuotai paskirstytų atsakomybę tarp valstybių**⁵⁸. Šiuo metu galiojanti Dublino konvencija įpareigoja pirmo kontakto valstybę, per kurią asmuo patenka į ES teritoriją ir pateikia prieglobsčio prašymą, išnagrinėti prašymą. Praktikoje kai kurios šalys, tokios kaip Graikija, Italija, Ispanija, dėl savo geografinės padėties ir resursų stokos patiria didesnę spaudimą kaip pirmo kontakto valstybės. Įdiegiant solidarumo mechanizmą, kuris įsteigtų nuolatinę, patikimą ir ilgalaikę sistemą, visos šalys **vienodai, efektyviai ir įpareigotai priimtų atsakomybę už nereguliarių migrantų apsaugą**, apgyvendinimą, prieglobsčio nagrinėjimą ir teisių užtikrinimą. Taip pat tai skatintų tolygų resursų paskirstymą ir didelio masto bendradarbiavimą, kuris būtų nuoseklus, privalomas ir nuolatinis. Dalis mechanizmo turėtų būti **privalomų ir aiškių reglamentų bei elgesio taisyklių ir procedūrų visoms už sienos apsaugą atsakingoms**

⁵⁴ Ibid, p. 12-13.

⁵⁵ Human Rights Watch. "International Alternatives to Detaining Immigrants." Human Rights Watch, 3 Nov. 2021, www.hrw.org/report/2021/11/03/dismantling-detention/international-alternatives-detaining-immigrants.

⁵⁶ Näre, L., Bendixsen, S., & Maury, O. Creating a future while waiting for a residence permit: Temporary and irregular migrants in informal social infrastructures. *European Journal of Social Work*, 1–13, (2022).

⁵⁷ Sampson, R., Mitchell, G. and Bowring, L. *There are alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention*. Melbourne: The International Detention Coalition, 2011, p. 12.

⁵⁸ Panayotatos, Daphne. Undermining Protection in the EU: What Nine Trends Tell Us about the Proposed Pact on Migration and Asylum. 2021.

institucijoms įdiegimas - kaip kreiptis į žmones, nereguliariai kertančius sieną, laikantis žmogaus teisių ir pabėgėlių apsaugos standartų⁵⁹. Tai leistų kurti ilgalaikius tvarius sprendimus, orientuotus į pažeidžiamų žmonių poreikius. Kartu su solidarumo mechanizmo plėtojimu turėtų būti **pripažinta problema, kad ES narių vykdoma apgrėžimų politika yra neteisėta** ir pažeidžia žmogaus teises bei reikalauja koordinuotų veiksmų ir visų ES valstybių narių įsitraukimo problemos sprendimui⁶⁰.

Taip pat reikėtų **nutraukti prieglobsčio ir apsaugos įsipareigojimų perkėlimą kilmės ir tranzito šalims**⁶¹. Šiuo metu vykdoma politika eksternalizuoja sienų apsaugą ir migracijos valdymą remiant valstybes, kurios dažnai atlieka tranzito šalies funkcijas. Deja, dažnai pagalba ir finansinės investicijos teikiamos šalims, kurios nesilaiko tarptautinių žmogaus teisių standartų ir kuriose žinoma apie vykstančius grubius žmogaus teisių pažeidimus. Tai neišvengiamai paliečia ir migrantus bei prieglobsčio prašytojus, neužtikrinant jų teisių tranzito šalyje, o taip pat skatinant tranzito šalis mažinti migracijos į ES mastus vardan tolimesnės finansinės paramos gavimo.

Kai nereguliarios migracijos priežastys yra ekonominės, bei turint omenyje, jog Lietuvoje susiduriama su darbo jėgos trūkumu⁶², galima mažinti nereguliarios migracijos atvejų skaičių **įvedant specialias mobilumo programas**. Nacionaliniu lygmeniu galima vystyti migracijos programas, skirtas sukurti saugioms ir pakankamą uždarbį migrantams garantuojančioms darbo vietoms, o taip pat aktyviau darbuotis su migrantų integracija ir žmogaus teisių apsauga⁶³. Įmanomos **skirtingo pobūdžio migracijos programos**, pavyzdžiui, dvišalės mobilumo schemos, grįstos specifinėmis darbo rinkos situacijomis (pvz., sezoninių darbuotojų poreikiu); sponsorystės schemos, skirtos aukštą kvalifikaciją turintiems migrantams, gavusiems darbo pasiūlymų, ieškantiems darbo pasiūlymų arba siekiantiems apsigyventi trečiojoje šalyje; „žalios kortos“ tipo vizos loterijos; humanitarinių koridorių sukūrimas, padedantis pažeidžiamoms grupėms priklausantiems migrantams patekti į šalį teisėtais būdais ir taip išvengiant nereguliarios migracijos, ir kt.⁶⁴. Taip pat turi būti sukurti saugūs, legalūs būdai prieglobsčio ieškantiems žmonėms atvykti į Europą⁶⁵.

Nepriklausomas stebėjimo mechanizmas

Pabrėžiama nepriklausomo sienų stebėjimo mechanizmo įkūrimo svarba⁶⁶. Ši sistema turėtų integruoti ir plėsti esamas stebėsenos institucijas, tokias kaip NVO, ES pagrindinių teisių agentūra (FRA), ombudsmenai ir UNHCR. Europos Sąjungai arba valstybei narei reikėtų

⁵⁹ Council of Europe. Pushed beyond the limits: Four areas for urgent action to end human rights violations at Europe's borders. 2022. <https://rm.coe.int/pushed-beyond-the-limits-urgent-action-needed-to-end-human-rights-viol/1680a5a14d>

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Panayotatos, Daphne. Undermining Protection in the EU: What Nine Trends Tell Us about the Proposed Pact on Migration and Asylum. 2021. <<https://d3iwm0i5codb7.cloudfront.net/wp-content/uploads/2023/03/UnderminingProtectionintheEU-WhatNineTrendsTellsUsAboutTheProposedPactonMigrationandAsylum-June22C2021-FINAL.pdf>>

⁶² 2023 Country Report – Lithuania. European Commission, Brussels, 2023, p. 2. <https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/LT_SWD_2023_615_en.pdf>.

⁶³ Pastori, M., Verrienti, M. A. A Possible Alternative to Illegal Migration in South Wollo (Ethiopia). *JUNCO – Journal of Universities and International Development Cooperation*, No. 1/2018.

⁶⁴ Triandafyllidou, A, Bartolini, L, Guidi, C. F. *Exploring the links between enhancing regular pathways and discouraging irregular migration : a discussion paper to inform future policy deliberations*, International Organization for Migration (IOM), Discussion Paper, 2019, p. 2.

⁶⁵ Oxfam. Latest European migration plan wants to bully non-EU countries into doing its work. 2023. <<https://www.oxfam.org/en/press-releases/latest-european-migration-plan-wants-bully-non-eu-countries-doing-its-work>>

⁶⁶ Ibid.

suteikti atitinkamus resursus ir garantijas, siekiant užtikrinti šios sistemos teisinę, operacinę ir finansinę nepriklausomybę nuo valdžios institucijų arba kitų interesų poveikio bei nustatyti jos atsakomybės principus. Tokia sistema turėtų taikyti ir sankcijas šalims, kurios kliudo nepriklausomos stebėsenos veiklai arba ignoruoja jos rekomendacijas, įskaitant lėšų ar techninės pagalbos atidėjimą arba pažeidimo procedūrų įgyvendinimą.

Reikalinga **suteikti galimybę tarptautinėms bei nevyriausybiniams organizacijoms turėti pastovią prieigą prie pasienio ruožo**⁶⁷. Tai aktualu ypatingai šiuo metu, kai NVO patiria didėjančią spaudimą dėl jų atliekamo humanitarinio darbo arba teisinius draudimus užsiimti tokio pobūdžio veikla. Reikia aiškiai įtvirtinti NVO teisę stebėti teisių pažeidimus prie ES sienų, informuoti apie juos ir suteikti reikiamą informaciją migrantams, ir teisiškai išvengti šios veiklos kriminalizavimo. Tokia prieiga turėtų aprėpti ir įgaliojimą susipažinti su dokumentais ar vaizdo medžiaga ir užtikrinti galimybes organizacijoms skelbti nepriklausomas išvadas bei laiku gauti vyriausybės atsakymus į šias išvadas.

⁶⁷ The Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants. Input to the UN Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants. Report on pushback practices and their impact on the human rights of migrants. 2021.
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/pushback/PICUM_Submission.pdf>

INTERVIU SU MIGRANTAIS IR PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJ AIS

Tyrimo metodologija

Tyrimui buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Atlikti interviu, siekiant išsamiai susipažinti su migrantų ir prieglobsčio prašytojų, esančių užsieniečių registracijos ir pabėgėlių priėmimo centruose Naujininkuose, Kybartuose, Rukloje, Pabradėje, subjektyvia patirtimi, jausmais ir požiūriais. Pagrindinis duomenų rinkimo **metodas buvo pusiau struktūruoti interviu**, o surinkti duomenys analizuoti taikant teminę analizę. Tyrime dalyvavo 18 dalyvių, interviu metu buvo apgyvendinti užsieniečių registracijos ir priėmimo centruose Naujininkuose, Kybartuose, Rukloje ir Pabradėje, kurie sutiko duoti interviu ir buvo pilnamečiai. Dalyviai buvo atrinkti remiantis tiksline atranka, siekiant užtikrinti, kad į tyrimą būtų įtraukta tik asmenys virš 18 metų. Atlikti interviu buvo pusiau struktūruoti, tad buvo parengtas vadovas su atviro tipo klausimais, išskirstytas pagal šias temas: asmeninė patirtis, sulaikymo patirtis, socialinė aplinka, sveikata, psichologinė sveikata, sienos kirtimo patirtys. Žmogaus teisių stebėjimo instituto darbuotojai vadovavosi šiais klausimais interviu metu, tačiau kartu užduodavo papildomus tikslinamuosius klausimus, tad respondentai galėjo išsiplėsti bei dalintis istorijomis, kurios jiems buvo aktualios. Individualūs interviu truko nuo 40 min. iki 1,5 val. ir buvo atliekami privačioje erdvėje; prireikus buvo pasitelkiama vertėjo pagalba. Prieš kiekvieną interviu asmenys buvo supažindinami su tyrimo tikslu bei jų, kaip dalyvių, teisėmis ir tyrimo renkamų duomenų konfidencialumu. Iš visų dalyvių buvo gautas raštiškas informuoto asmens sutikimas. Tie interviu, kuriems nebuvo duotas atskiras raštiškas sutikimas audio įrašymui, buvo konspektuojami raštu. Visi respondentai buvo informuoti apie tyrimo tikslus ir procedūras, taip pat apie jų duomenų konfidencialumą. Jų tapatybė nebuvo atskleista ataskaitose ar publikacijose.

Studijos tikslas buvo **išanalizuoti asmenų, esančių priėmimo ir užsieniečių registracijos centruose, patirtis ir jausmus**, kertant Lietuvos-Baltarusijos sieną ir būnant užsieniečių registracijos ir priėmimo centruose. Taip pat suprasti jų aplinką, būklę, savijautą ir migracijos patirtį. Duomenys buvo analizuojami naudojant teminę analizę, tad interviu atsakymai buvo analizuojami, siekiant identifikuoti pagrindines temas ir potemes. Šis procesas apėmė susipažinimą su duomenimis, kuomet interviu buvo pažodžiui transkribuoti ir perskaityti, siekiant suprasti bendrą interviu metu išsakytų minčių visumą. Tuomet tekstas buvo koduojamas, kad galėtume identifikuoti pagrindines temas. Koduota medžiaga buvo peržiūrėta ir sujungta į pagrindines temas ir potemes, atsižvelgiant į sričių panašumą. Vėliau, peržvelgus pradinį kodavimą, temas ir potemes, temos buvo pakartotinai peržiūrėtos ir modifikuotos, jei buvo reikalinga, siekiant užtikrinti, kad jos kuo daugiau atspindėtų esamus duomenis.

Tyrimas turi keletą apribojimų, į kuriuos reikėtų atsižvelgti interpretuojant rezultatus. Visų pirma, imtis yra 18 dalyvių, todėl galbūt tiksliai neatspindi kitų užsieniečių patirčių. Be to, tyrime dalyvavo tik tie asmenys, kurie sutiko duoti interviu, todėl galimai nebuvo atsižvelgta į asmenų, kurie nusprendė tyrime nedalyvauti, patirtį ir požiūrį. Be to, skyrėsi dalyvių interviu metodika, nes kai kurie interviu buvo įrašinėjami, kiti buvo fiksuojami tik raštu, neturint sutikimo audio įrašymui - tai galėjo turėti įtakos duomenų rinkimo nuoseklumui arba tam tikrų detalių praleidimui. Taip pat, kai kurių interviu metu buvo pasitelkta vertėjo

pagalba, o vertimo metu kartais gali būti praleistos arba pakeistos respondentų originalių pasisakymų subtilybės. Tai reiškia, kad surinkta informacija ne visada gali atspindėti tiesioginius apklausos dalyvių žodžius ar norimas išsakyti mintis. Atkreiptinas dėmesys, kad šie aukščiau paminėti interviu proceso niuansai galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams.

Interviu su migrantais ir prieglobsčio prašytojais analizės išvados

Ugnė Marija Andrijauskaitė, Aleksandra Indilė, VŠĮ „Žmogaus teisių stebėjimo institutas“

Kalbintųjų **gyvenimo aplinkybės iki atvykimo į Lietuvą buvo labai įvairios**. Asmenys yra kilę iš įvairių šalių, tokių kaip Irako, Kongo Demokratinės Respublikos, Togo, Kamerūno, Kubos ir t.t. Jų profesijos buvo itin skirtingos ir atskleidžiančios prieglobsčio prašytojų gyvenimo likimų įvairovę: medikai, advokatų padėjėjai, mokytojai, laboratorijos darbuotojai, padavėjai, kirpėjai, verslininkai, policininkai, muzikantai, šokėjai. Kalbinti žmonės taip pat turėjo skirtingus išsilavinimo lygius: vieni turėjo universitetinį išsilavinimą tokiose srityse kaip teisė, informacinės technologijos, lingvistika; kai kurie turėjo profesinį išsilavinimą: pavyzdžiui, kirpėjo, šokėjo, muzikanto, policijos pareigūno; o kiti norėjo siekti aukštojo išsilavinimo, tačiau dėl savo saugumo turėjo išvykti. Šeiminės padėtys irgi skyrėsi: kai kurie interviu metu buvo Lietuvoje kartu su šeima, kai kuriems teko palikti šeimą gimtojoje šalyje, o kiti buvo atskirti nuo šeimos ir interviu metu nežinojo, kur jų artimieji.

Gimtosios šalies palikimo priežastys

Patirtys, kurios lėmė poreikį įvairiais būdais emigruoti iš gimtosios šalies ir ieškoti prieglobsčio, gali būti apibendrintos kaip **grėsmės asmens gyvybei** dėl politinio aktyvizmo, darbo ar veiklos pobūdžio, asmeninių įsitikinimų ar seksualinės orientacijos. Kai kurie žmonės tiesiogiai **patyrė smurtą karo ar konfliktų metu dėl savo veiklos**. Asmenys buvo tiesiogiai įtraukti į konfliktus ar karus savo šalyse arba šios patirtys juos paveikė. Tai galėjo būti tarnyba kariuomenėje, gyvenimas konfliktų zonose arba pažiūros, kurios neatitiko oficialios valstybės pozicijos: „Patikėkite, savo šalyje mačiau pragarą <...>. Jie mane pagrobė, ir aš išgyvenau.“ (Interviu Nr. 2). Kiti asmenys išvyko iš šalies po to, kai **buvo kėsinamasi į jų gyvybę ir grasinama už jų politinę veiklą**. Asmenys aktyviai įsitraukė į politinį aktyvizmą: dalyvaudavo protestuose, duodavo interviu tarptautinėms organizacijoms, viešai pasisakydavo prieš vyriausybės veiksmus. Dėl to kildavo konfliktų su valdžios institucijomis, atsirado grėsmė jų saugumui ir laisvei: „Gavau nurodymą juos sustabdyti juos nužudant, bet negalėjau to padaryti ir prisijungiau prie protestuotojų <...>. Mane pagrobė trims dienoms.“, „Daugybę kartų mane bandė sužeisti ar nužudyti“ (Interviu Nr. 6); „Dalyvavau proteste, išreiškiau palaikymą protestui socialiniuose tinkluose.“, „Migracija prasidėjo, nes žmonės buvo suimami.“ (Interviu Nr. 4).

Keli asmenys susidūrė su **diskriminacija ir persekiojimu dėl savo seksualinės orientacijos**. Dėl patiriamos stigmatizacijos, grasinimų, fizinio smurto ir bandymų juos nužudyti, šiems asmenims tapo pernelyg pavojinga likti gimtojoje šalyje ir jie buvo priversti išvykti: „Jie man grasino, kad mane nužudys, nes mano seksualinė orientacija šalyje yra draudžiama pagal mūsų papročius ir religiją.“, „Tuo metu pajutau, kad mano gyvybė yra pavojuje.“ (Interviu

Nr. 11); „Man pasakė, kad jie mane nužudys. Jie bandė tai padaryti, bet man pavyko pabėgti.“, „Taigi arba apnuodija, arba užpuola naktį ir sužaloja peiliu, arba sumuša ir sudegina gatvėje.“ (Interviu Nr. 9). Svarbus išvykimo faktorius buvo tai, kad šie **asmenys nesulaukė pagalbos** iš aplinkos ir **tokia pagalba gimtoje šalyje yra sistemiškai neprieinama**: „Skambinu į policiją, manęs neišklauso, einu į policiją ir jie nieko nedaro.“, „Bandžiau keisti savo gyvenamąją vietą, bet bėda išlieka ir šis žmogus kelia problemų man ir mano broliui.“ (Interviu Nr. 12). MPP pasakojimuose atsispindėjo, kad sprendimus, kur vykti iš gimtosios šalies, asmenys dažnai priimdavo vedami būtinybės, baimės bei turimų įsivaizdavimų apie šalį, į kurias ketina vykti. Pasirinkimus, kur vykti, lemdavo numatomi žmogaus teisių pažeidimai: asmenys vengė šalių, kuriose, jų manymu, egzistavo išankstinis neigiamas nusistatymas prieš jų etninę kilmę.

Apibendrinant, asmenys savo gimtosiose šalyse patyrė pagrobimą, fizinį sužalojimą ar grėsmę gyvybei dėl savo politinių pažiūrų, elgesio, asmeninių įsitikinimų ar seksualinės orientacijos. Pasikartojantys pasakojimų naratyvai buvo nuolatinio pavojaus jausmas ir valdžios institucijų apsaugos trūkumas.

Sienos kirtimo patirtys

Istorijose **atsispindi pavojinga kelionė**, kurią šie asmenys atliko norėdami patekti į saugią šalį. Tai kelių dienų ėjimas per miškus, asmeninių daiktų praradimas, atšiaurios oro sąlygos ir susidūrimas su policija ar pasienio patruliais. Šios istorijos rodo apgręžimų politikos pasekmes, kai žmonės yra neįleidžiami į šalį ir apgręžiami atgal į Baltarusiją dėl nereguliaraus sienos kirtimo. Baltarusijos pasienio darbuotojai taip pat išstumia asmenis atgal į Lietuvos teritoriją, ir tai reiškia, kad žmonėms gali tekti ilgą laiką praleisti pasienio miškuose. Jų istorijose išryškėja **kova dėl išlikimo**. Minimose **sunkios pažeidžiamų šeimų sąlygos** esant miškuose: šaltis, mobiliojo ryšio ir maisto stoka: „Buvo kitų grupių, ėjome tamsoje. Neturėjome kito pasirinkimo, atkakliai ėjome, kad galėtume čia patekti <...>. Buvo moteris su 4 mėnesių kūdikiu, aš nešiau savo vaiką ant nugaros, buvome labai pavargę. <...> 1-2 mėnesius praleidome pasienio miške. Buvo sunku [gyventi miške], bet mes tokiomis sąlygomis valgėme ir miegojome. Neturėjome nei telefonų, nieko. <...> Atvyko migracija, paėmė mūsų pirštų antspaudus, po mėnesio ar dviejų mus perkėlė į Ruklą. Pasienyje buvo labai šalta, nes buvo rugpjūtis.“ (Interviu Nr. 3). Istorijose atsispindi ir šios kelionės bei gyvenimo miške **fizinis sunkumas, nuovargis, mirties baimė**: „Kadangi negalėjome legaliai įvažiuoti, neturėjome vizų ir t. t., ėjome per mišką, mus persekiojo Baltarusijos pasienio pareigūnai, bet mums pavyko pabėgti. Perėjome nedidelę upę, tada pamatėme Lietuvos pasienio pareigūnus su ginklais, išgirdome šūvius, bet tai buvo netikras pistoletas. Tada pamačiau moterį ir paprašiau, kad ji man padėtų, bet ji negalėjo. Manau, kad ji supanikavo, bet vietoj to paskambino VSAT/policijai, jie atvyko. Tada mane suėmė. Man rūpėjo tik surasti saugią vietą ir išvykti iš savo šalies. Tai traumuojanti patirtis, nenoriu apie tai galvoti. Nematėme, kur einame, bijojau žūti miške. Tai buvo tikrai siaubinga patirtis. Niekada negalėčiau jos pakartoti.“ (Interviu Nr. 15). Pasakojama, kad kelionės metu trūko savalaikės informacijos dėl telefonų ir/ar prieigos prie mobiliojo ryšio neturėjimo ir vyravo neužtikrintumas dėl rytojaus: „Tada mes pasiklydome, aš praradau pasą, pinigus ir telefoną. Aš pasiklydau miške <...>. Radome žmones, dirbančius ūkyje <...>. Klausėme jų, ar galėtų mums duoti maisto ar vandens. Jie mums padėjo, iškviatė policiją, Baltarusijos policiją.“

(Interviu Nr. 1); „Taigi, mūsų buvo apie penkis. Apie tris dienas klaidžiojome po mišką, kad patektume į Lietuvą <...>. Kadangi neturėjome pinigų... Su savimi nieko neturėjome <...>. Lietuvos pasienio žmogus mus pagavo miške <...>. Buvome tokie pavargę, tokie silpni <...>, tada jie mus sulaikė.” (Interviu Nr. 4); „Man buvo sužalotos kojos ir visas kūnas <...>. Mano fizinė būklė buvo tokia bloga, kad nebegalėjau paeiti, nes pėdos buvo labai sutinusios ir didelės <...>. Problemų kilo todėl, kad miške mums buvo labai šalta.” (Interviu Nr. 17). Pasakojimuose nuolat kartojasi daiktų, turto praradimo ir kelionės rizikos temos. Kai kurie asmenys neteko asmeninių daiktų, gyveno be būtiniausių reikmenų ir patyrė didžiulę riziką. Taip pat, kelionės metu tvyrojo nežinia, ar pasieks saugią šalį, ar sugebės atvykti į Lietuvą.

Taip pat buvo juntamas asmenų **beviltiškumas ir situacijos sudėtingumas dėl išstūmimo politikos**, kuomet **asmenys neturėjo galimybių palikti mišką, paprašyti prieglobsčio ar būti įleisti į šalį**: „Mėnesį turėjome gyventi pasienio miške. Bandėme kirsti sieną iki dviejų, trijų kartų per dieną.” (Interviu Nr. 13); „Taigi mes ten pasienyje be maisto, tikrai blogomis sąlygomis: tikrai blogomis sąlygomis sveikatai, blogomis gyvenimo sąlygomis, išbuvome 18 dienų. Ir tie 18 dienų, jie buvo neįmanomi, nes mes atvykome prie Lietuvos sienos ir mus išstūmė atgal į Baltarusiją, ir iš Baltarusijos vėl į Lietuvą, ir taip 18 dienų.” (Interviu Nr. 18).

Taip pat pokalbiuose **atsispindi ir neigiamas sienos apsaugos pareigūnų požiūris į migrantus** bei praktikuojamos išstūmimo politikos padariniai, neatsižvelgiant į žmonių teisinį statusą ar būklę: „Mėnesį turėjome gyventi pasienio miške. Bandėme kirsti sieną iki dviejų, trijų kartų per dieną ir pirmą kartą pasiprašėme prieglobsčio Lietuvoje, bet mūsų neįleido, nors ir turėjome dokumentą [patvirtinantį pažeidžiamo asmens statusą].”; „Jis [sienos apsaugos pareigūnas] taip pat sakė, kad net jei jūsų gyvybei gresia pavojus, jie atsisako priimti prieglobsčio prašymą.” (Interviu Nr. 13). Istorijose girdimi ir **abejingumo, patyčių, žeminimo motyvai**: „Tai buvo siaubinga patirtis, nes jie su mumis elgėsi labai blogai. Jie juokavo apie mus <...>, pradėjo juoktis, pradėjo mus žeminti ir bandė mums grasinti.” (Interviu Nr. 18); „Mums reikėjo pagalbos dėl mūsų sveikatos, nes tuo metu buvome sužeisti, ir mes prašėme pagalbos Lietuvos pasieniečių, o jie mums nesuteikė medicininės pagalbos.” (Interviu Nr. 18); „Situacija buvo nepastovi ir priklausė nuo pareigūnų - jie galėdavo sumušti, įleisti, išstumti.” (Interviu Nr. 16).

Šios patirtys tiesiogiai susijusios su Lietuvos-Baltarusijos pasienyje vykdyta ir vis dar **vykdoma kolektyvinio išstūmimo politika, prieštaraujanti tarptautiniams teisės aktams**. Kolektyvinio išstūmimo politika taip pat priverčia žmones slapstytis ir bandyti kirsti sieną pavojingose zonose, nesulaukiant atitinkamos pagalbos. Taikant šią politiką, neįmanoma tinkamai įvertinti asmenų pažeidžiamumo, todėl pažeidžiamų asmenų (pvz., prekybos žmonėmis, prievartos, smurto aukų, politinių disidentų, mažamečių vaikų, besilaukiančių moterų, neįgaliųjų, LGBTQ+ asmenų) poreikiai lieka ignoruojami⁶⁸.

Asmenų, nereguliariai kertančių sieną, istorijose matomi ir finansinių išteklių bei kitokių **resursų trūkumo motyvai**, kurie turėjo įtakos atvykimo į šalį būdo pasirinkimui: „Mano paso galiojimo laikas buvo pasibaigęs, todėl negalėjau keliauti, neturėjau pinigų.” (Interviu Nr. 9); „Buvau apgautas ir paliktas gatvėje. Jie paėmė mano pinigus, liepė ateiti kitą dieną ir daugiau jų nebemačiau <...>. Neturėjau paso, tik savo krepšį <...>. Ėjau pėsčiomis, visai

⁶⁸ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 110.

vienas, traukinių stotis buvo uždaryta, viskas buvo uždaryta, jokių lėktuvų. Ieškojau tik prieglobsčio, kai priėjau, mane sustabdė kaip banditą.” (Interviu Nr. 14); „Tai buvo galimybė man tai padaryti [atvykti į Lietuvą], nes, žinote, labai sunku legaliai atvykti į Europos šalis”.

Asmenys, norėdami kirsti sieną ir išgyventi miške, pasiklioė ir kitų asmenų pagalba: kartais taksi vairuotojais, nepažįstamais žmonėmis, siūlančiais maistą ir pastogę, taip pat draugais ir pažįstamais, kurie teikė patarimus ir konsultacijas. Kelių asmenų atvykimo į šalį istorijos buvo paprastesnės, nes jie prieglobsčio prašymo klausimais sulaukė pagalbos iš draugų, giminių ir turėjo atitinkamų laiko, finansinių resursų, tad žinojo, koku būdu efektyviai ir reguliariai paprašyti prieglobsčio: „grįžau į Lietuvą, į Kybartus, ir pasieniečiai atėjo į [traukinio] vagoną, ir aš jiems taip pat pasakiau, kad ieškau prieglobsčio, ir jie jau žinojo apie mane. Mačiau, kad mano draugas ten, perone, stovi. Ir tada viskas, jie įsodino mane į mašiną.” (Interviu Nr. 6).

Apibendrinant, istorijose atsispindi žmonių pavojingos kelionės per miškus ir pasienio zonas. Pasakojama apie asmeninių daiktų praradimą, šaltį ir maisto stygių, susiduriant su apgręžimais ar slapstymusi, nereguliariai kertant sieną. Istorijos atskleidžia ne tik fizinius sunkumus, bet ir emociškai traumuojančią patirtį, kuomet asmenys stokojo informacijos ir pagalbos, gyvendami nežinomybėje. Ši kolektyvinio išstūmimo praktika priverčia žmones ilgai slėptis miškuose, pažeidžia tarptautinius įstatymus ir ignoruoja pažeidžiamų asmenų, prieglobsčio prašytojų poreikius.

Judėjimo laisvės suvaržymas

Pasakojimuose dažnai atsispindi ir laisvės atėmimo motyvai gyvenant centruose dėl negalėjimo išeiti už centro ribų. Žmonių patirtys skyrėsi, tačiau dažnai laisvės ribojimai truko nuo pusės iki vienerių metų. Gyventojai jautė, kad **negalėjimas palikti centro teritorijos prilygo įkalinimui**: „Jie neleido mums išvykti, buvome tarsi įkalinti. Jie duodavo mums maisto, ateidavo patikrinti, ar nepabėgome, bet neleido palikti centro. Jei reikia [išvykti], tai tik pas gydytoją. Jei prireikia, mus nuveža į ligoninę.” (Interviu Nr. 2). Pasakojimuose buvo **naudojamas žodis „kalėjimas“** arba uždarymo kalėjime motyvai, kai asmenys šnekėjo apie savo patirtis būnant centre be galimybės laisvai judėti: „Niekur, nei vienoje šalyje <...> jie nesodina žmonių į kalėjimą. Tai pirmas kartas, kai matau žmones kalėjime, o jie [žmonės] prašo pagalbos <...>. Galbūt mes esame kalti, nes kirtome sieną [nereguliariai], bet ne [patirti] vienerius metus kalėjime. Kai buvome Medininkuose, daug klausinėjome apie laisvę, bet jokio atsakymo [negavome].“ (Interviu Nr. 2).; „Tai buvo kalėjimas, tikras kalėjimas.“ (Interviu Nr. 11).; „Visus kitus [7] mėnesius jie buvo uždaryti [kalėjime] ir net negalėjo išeiti į gatvę.“ (Interviu Nr. 17). Tokiame kontekste galimybė išeiti už centro ribų tapo prilyginama laisvei: „Lietuvoje praleidau 12 mėnesių ir 15 dienų, [nors] turėjau būti paleistas į laisvę.” (Interviu Nr. 15); „Gavę laisvę, gavome kortelę, galėjome išeiti į lauką.“ (Interviu Nr. 11).

Lietuvoje taikytas sieną nereguliariai kertančių asmenų sulaikymas buvo neteisėtas, kaip tai išaiškino ESTT, ir kaip yra reglamentuota EŽTK⁶⁹. Jungtinių Tautų komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, dar 2021 m. gruodį išreiškė susirūpinimą dėl apribojimų, taikomų užsieniečių judėjimo laisvei, ypač dėl pratęsto užsieniečių *de facto* sulaikymo⁷⁰. Seimo kontrolierių įstaiga 2022 m. sausį taip pat konstatavo, jog užsieniečiams taikomų faktinių apribojimų pobūdis ir laipsnis prilygsta sulaikymo požymiams⁷¹. 2022 m. gegužės mėn. „Gydytojai be sienų“ taip pat išreiškė susirūpinimą dėl ilgalaikio sulaikymo poveikio asmenų psichologinei būklei, o 2022 m. birželį „Amnesty International“ ataskaitoje pažymėta, jog keli tūkstančiai asmenų, įskaitant ir vaikus, Lietuvoje buvo ilgą laiką sulaikyti be teismo sprendimo, o sulaikytų asmenų gyvenimo sąlygos Kybartuose bei Medininkuose prilygo nežmoniškam ir asmens orumą žeminančiam elgesiui⁷². Norėdami gauti teisę laisvai judėti, centrų gyventojai turėjo gauti specialias korteles, tačiau apie jų išdavimo procedūrą nebuvo pateikta pakankamai informacijos. Taip pat buvo užfiksuota atvejų, kai asmenys, turėję judėjimo laisvę, buvo perkelti į kitą centrą, kur jų turėtos kortelės ir judėjimo laisvė nebegaliojo, tačiau jie nebuvo informuoti, kada vėl gaus teisę palikti centro teritoriją. Pasitaikė atvejų, kai dalis šeimos narių gavo korteles su nurodyta judėjimo laisve, o kiti – ne, tačiau nebuvo paaiškinta, kodėl buvo priimti tokie sprendimai⁷³.

Apibendrinant, istorijose atsispindi, kad asmenys neturėjo galimybės palikti centro ribų, neretai net iki metų. Tokios patirtys buvo prilyginamos įkalinimui, o galimybė išeiti į lauką, už centro ribų – su laisve. Tarptautinės organizacijos ir institucijos, tokios kaip ESTT, JT išreiškė susirūpinimą dėl šių apribojimų ir ilgalaikio nežmoniško sulaikymo poveikio asmenų psichologinei būklei, taip pat ir vaikams, be individualaus teismo sprendimo.

Gyvenimo sąlygos

Sąlygos MPP **apgyvendinimo centruose dažnai buvo sunkios nors yra didelis skirtumas tarp individualių centrų**, pavyzdžiui: Medininkų ir Naujininkų, kuomet pirmajame vyravo itin neigiamos patirtys, o antrajame asmenys turėjo gerokai geresnes patirtis. Dar prieš atvykstant į užsieniečių registracijos ir priėmimo centrus, žmonės turėjo labai neigiamų patirčių pasienio punktuose, kuomet buvo laikomi nepriimtinais sąlygomis: „Prieš tai buvome pasienyje, ten buvo baisu, turėjau žaizdų, miegojau kariškoje lovoje. 1-2 mėnesius buvome VSAT [punkte]. Buvome ten su vaikais, šaltyje. Buvo labai sunku miegoti. Buvo labai labai sunku.“ (Interviu Nr. 3). Tokių patirčių būta neatsižvelgiant į žmonių pažeidžiamumo lygį, pavyzdžiui, asmenims, keliaujantiems su nepilnamečiais vaikais ir nelydimiems nepilnamečiams nebuvo užtikrintos atitinkamos gerbūvio sąlygos.

⁶⁹ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 3.

⁷⁰ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 4.

⁷¹ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 9.

⁷² 2022 m. žmogaus teisių stebėsenos ataskaita, p. 79.

⁷³ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 36.

Medininkų centre dėl šildymo ir galimybės naudotis pagrindiniais patogumais trūkumo sąlygos buvo ypač sudėtingos. Asmenys **gyveno perpildytose vietose su sveikatos standartų neatitinkančiu apšvietimu ir be švaraus vandens**. Nebuvo užtikrinti esminiai poreikiai – dušų, apšvietimo standartų, aprangos, reguliaraus kokybiško maisto ir vandens tiekimo prieinamumo. Nuolat kildavo problemų dėl gyvenamojo ploto perpildymo, netinkamo maisto ir švaros trūkumo. Šios patirtys buvo prilyginamos pragariui: „Medininkuose buvo pragaras <...>. Žiemą, gyvendamas konteineriniame namelyje, labai pavargdavau, nes buvo šalta, o į dušą ir tualetą turėdavome eiti šimtus metrų per lauką <...>. Šaltą žiemą mums buvo labai sunku, ypač senoms moterims.“ (Interviu Nr. 2); „Tai konteinerinis namelis. Viename konteineryje gyveno 4 žmonės.“ (Interviu Nr. 1); Pabradėje apgyvendinti asmenys taip pat dažnai pažymėjo, kad nebuvo užtikrintos oraus gyvenimo sąlygos, apsauga nuo šalčio, tinkama apranga: „Neturiu pakankamai drabužių, kad apsisaugočiau nuo šalčio, taip pat neturiu batų.“ (Interviu Nr. 14). Keliuose centruose laikui bėgant padėtis pagerėjo, pavyzdžiui, atsirado geresnės sanitarinės sąlygos ir daugiau prieinamų išteklių. Tačiau nemaža dalis gyventojų šių patobulinimų nesulaukė, nes buvo gavę laisvę judėti ir išvykę iš centrų.

Kita vertus, **Naujininkų centre buvo geresnės sąlygos**, įskaitant aukštesnę patalpų temperatūrą, galimybę naudotis socialinių darbuotojų ir medikų paslaugomis: „Kai atvažiauvau čia, nustebau, nes viskas labai skyrėsi nuo to, kas buvo Medininkuose. Skirtumas buvo didžiulis. Žmonės čia gyvena namų aplinkoje, eina į tualetą šiltai, turi kiemą, kuriame gali žaisti vaikai, apačioje yra gydytojas, socialiniai darbuotojai, kurie yra labai malonūs.“ (Interviu Nr. 2). Tokios paprastos ir pamatinės patirtys vertinamos ypatingai gerai palyginus su kitų centrų patirtimis: „Anksčiau buvo per daug nešvaru. <...> Tualetai buvo per daug nešvarūs. Bet čia viskas kitaip. Rukloje tualetus turėjome savo kambariuose.“ (Interviu Nr. 3). Kybartų centre gyventojams taip pat buvo suteikta tam tikra judėjimo laisvė ir pagrindiniai patogumai, nors kartais nebuvo karšto vandens.

Migrantų ir **prieglobsčio prašytojų nepasitenkinimą gyvenimo sąlygomis patvirtina įvairių institucijų vykdyti patikrinimai**. Pirmųjų stebėtojų apsilankymo metu visose sulaikymo vietose gyvenamosios patalpos buvo perpildytos (išskyrus tas, kuriose gyveno šeimos), o dėl perpildymo nebuvo galima užtikrinti asmenų privatumo⁷⁴. Medininkų užsieniečių registracijos centro (URC) gyvenamuosiuose konteineriuose vienam asmeniui tenkantis plotas ne visada atitiko galiojančias higienos normas ir nesiekė 4m² asmeniui⁷⁵. Be to, konteinerinių namelių teritorija buvo suskirstyta į sektorius ir asmenys galėjo judėti tik savajame sektoriuje; norėdami pabendrauti su kituose sektoriuose gyvenančiais asmenimis, jie turėjo tą daryti per tvorą. Pažeidžiamų asmenų bendrabutyje gyvenę asmenys galėjo judėti tik teritorijoje aplink jį⁷⁶. Kai kur apgyvendinimo sąlygos neatitiko kitų reikalavimų: trūko lovų, kitų baldų, nebuvo galimybės uždegti lango arba atidaryti lango ir išvėdinti patalpų, gyventojams trūko pakaitinių drabužių, patalynės, higienos priemonių⁷⁷.

⁷⁴ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 112.

⁷⁵ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 18.

⁷⁶ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 104.

⁷⁷ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 17-18.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog sulaikymas taikytas ir vaikams: jie buvo apgyvendinti uždaroje saugomoje įstaigoje, kurias juosė tvoros, o konteineriniuose nameliuose buvo mažai vietos bei į higienos patalpas šaltuoju metų laiku tekdavo eiti per lauką⁷⁸. Higienos patalpos priėmimo ir užsieniečių registracijos centruose taip pat neatitiko keliamų reikalavimų. Konteinerinių namelių teritorijoje įrengtos higienos patalpos teoriškai atitiko normas, tačiau realiai dalis dušų buvo nulaulytomis dušo galvutėmis, kai kur trūko ir žarnelių, dalis tualetų kabinų neužsirakino, todėl jomis nebuvo naudojamosi – taigi, asmenims prieinamas higienos patalpų skaičius buvo mažesnis⁷⁹. Pačiose patalpose trūko švaros ir tvarkos, grindys buvo šlapios, mėtėsi šiukšlės, tvyrojo nemalonūs kvapai. Dalis unitazų bei praustuvių buvo užsikimšę, greta jų nebuvo tualetinio popieriaus ir muilo⁸⁰. Naujininkų pabėgėlių priėmimo centre (PPC) ir Kybartų URC dažnai trūkdavo karšto vandens; Kybartuose gyventojams dušas su karštu vandeniu buvo prieinamas maždaug kartą per penkias dienas. Pačių dušų ir tualetų būklė buvo prasta, ne visuose dušuose dėl užraktų ar užuolaidų trūkumo buvo užtikrinamas asmenų privatumas⁸¹. Į prastas užsieniečių priėmimo sąlygas Lietuvoje 2021 m. pabaigoje dėmesį atkreipė ir Jungtinių tautų komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą bei pateikė rekomendacijas, kaip turėtų būti užtikrintos tinkamos materialinės sąlygos priėmimo centruose⁸². Lietuvos Seimo kontrolierių įstaiga savo 2022 m. Žmogaus teisių stebėsenos ataskaitoje konstatavo, jog apgyvendinimo sąlygos Kybartų URC A sektoriuje, kuriame apgyvendinti vieniši vyrai, prilygo nežmoniškam ar žmogaus orumą žeminančiam elgesiui, o kituose sektoriuose įvertintos kaip sudarančios prielaidas žeminančiam žmogaus orumą elgesiui atsirasti.⁸³

Apibendrinant, priėmimo ir užsieniečių registracijos centruose sąlygos dažnai stipriai skyrėsi: vienos asmenys patyrė labai sunkias sąlygas kaip šaltį, dušų ir švaraus vandens trūkumą, o kituose gyvenimo sąlygos buvo geresnės, įskaitant atitinkamą šildymą, prieigą prie socialinių bei sveikatos paslaugų. Pasienio punktuose žmonės taip pat susidūrė su nepriimtinais sąlygomis, neatsižvelgiant į jų pažeidžiamumą lygį.

Maitinimas

Maitinimo sąlygos ir maisto kokybės vertinimas centruose skyrėsi. Kai kurie asmenys manė, kad maisto pakanka ir jis yra tinkamas, o kiti pranešė apie **prastą kokybę, kuri sukėlė sveikatos problemų**. Keliais atvejais buvo minima, kad maistui buvo pasibaigęs galiojimo laikas: „Jie duoda mums maisto tris kartus [per dieną]. Bet jis nėra tinkamas valgyti. Kai kurie žmonės turi problemų su skrandžiu, nuolat vemiu, viduriuoja ir panašiai <...>. Maisto

⁷⁸ 2022 m. žmogaus teisių stebėsenos ataskaita, p. 82.

⁷⁹ Dėl užsieniečių žmogaus Teisių ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 19.

⁸⁰ Dėl užsieniečių žmogaus Teisių ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 20-21.

⁸¹ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 112.

⁸² Dėl užsieniečių žmogaus Teisių ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 4.

⁸³ 2022 m. žmogaus teisių stebėsenos ataskaita, Lietuvos seimo kontrolierių įstaiga, p. 82.

galiojimo laikas buvo pasibaigęs.” (Interviu Nr. 1). **Nerimą kėlė ir tiekiamo vandens kiekis** – kai kurie asmenys gaudavo tik pusantro litro per dieną: „Kartą per dieną gauname vieną butelį vandens.” (Interviu Nr. 4). Susidurta ir su tuo, kad žmonės negaudavo karšto maisto: „Tai buvo tik konservuotas maistas <...>. Po dviejų mėnesių pradėjo gaminti karštą maistą <...>. [Tai] buvo po dviejų mėnesių skundų, streikų, žmonės buvo susipešę... O paskui jie pradėjo gaminti karštą maistą.” (Interviu Nr. 4); „Neturėjome gero maisto, mums duodavo sausainių <...>. Mėnesį praleidau centre, mėnesį taip gyvenau.” (Interviu Nr. 4).

Asmenys **kritikavo maisto paruošimą** ir manė, kad maistas būtų priimtinas tik tuo atveju, jei jis būtų paruoštas naudojant kokybiškesnius ingredientus. Maitinimo dažnumas centruose taip pat skyrėsi: vieni gaudavo karšto maisto porcijas tik vieną kartą per dieną, kiti – tris kartus per dieną. Taip pat kai kuriuose centruose asmenys turėjo galimybę patys gaminti maistą, kai kuriems buvo suteikta tik galimybė naudotis mikrobangų krosnele, o kiti apskritai neturėjo leidimo gamintis savo maisto. Kuomet asmenys turėjo galimybę gaminti maistą patys, jie dažnai **susidūrė su finansiniais sunkumais**, dėl kurių negalėjo nusipirkti produktų: „Taip, mes galime pasigaminti maisto, bet kas iš to, o kas mums duoda pinigų? Jei patys gaminame maistą, kaip gauti pinigų [tam maistui nusipirkti]?” (Interviu Nr. 4). Kultūriniai mitybos įpročiai taip pat turėjo didelę reikšmę žmonių pasitenkinimui maistu. Buvo minima, kad maistas neatitiko kultūrinių poreikių, ir žmonės išreiškė norą gauti finansinę paramą, kad galėtų nusipirkti ir pasigaminti maistą pagal savo įpročius ir norus. Taip pat, kai kurie asmenys teigiamai atsiliepė, kad prireikus buvo galima gauti papildomų maisto porcijų.

Žvelgiant į kitų institucijų ataskaitas, jose įžvelgiama panašumų su tuo, kuo dalinosi asmenys interviu metu: skūstasi maisto kokybė – **nevalgyta dėl prasto maisto skonio ir kvapo**, todėl nemažai tiekiamo maisto buvo išmetama, tuo tarpu kai maistas buvo patrauklus, jo imta daugiau, todėl pakakdavo ne visiems. Daugiausiai išmetama buvo duonos, kuri ne visada teikta šviežia ir tinkama vartoti⁸⁴. Medininkų URC, Kybartų URC ir Pabradės URC gyventojai skundėsi, jog teikti ryžiai būdavo pažliugę, griekiai pervirę, nebuvo daržovių įvairovės, sausų davinių produktų galiojimas būdavo pasibaigęs⁸⁵. Dažniausiai buvo tiekiami sauso maisto ir konservų daviniai (mėsos konservai, užpilami makaronai, konservuotos pupelės ir kukurūzai, riešutai, sausainiai, duonos lazdelės, arbata, cukrus, medus), tačiau būdų jį pasišildyti ar paruošti nebuvo, mat centrai aprūpinti tik virduliais, o kartais mikrobangų krosnelėmis. Ne visada buvo atsižvelgiama į specifinius dietos poreikius, pavyzdžiui, mėsos konservai teikti vegetarams⁸⁶, nebuvo tiekiamas mažamečiams vaikams tinkamas maistas⁸⁷, taip pat užfiksuota, jog Pabradoje diabetu sergantiems asmenims skirtas toks pats maistas, kaip ir kitiems asmenims, kuris diabetikams tinkamas nebuvo⁸⁸. Maisto trūkumo problemas kai kurie asmenys sprendė paimdami daugiau porcijų teikiamo maisto, jį perrūšiuodami ir perruošdami taip, kad jis būtų tinkamas valgyti⁸⁹. **Nepasitenkinimą teikiamo sauso maisto**

⁸⁴ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 26.

⁸⁵ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 113-114.

⁸⁶ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 20.

⁸⁷ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 20-21.

⁸⁸ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p.13.

⁸⁹ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 95.

daviniais galėtų išspręsti sudaryta galimybė asmenims patiems įsigyti ir gamintis maistą.

Pavyzdžiui, Pabradės ir Kybartų URC buvo įrengtos virtuvės su visa maisto gaminimui reikalinga technika, tačiau ne visi jų gyventojai turėjo finansinių galimybių įsigyti produktų⁹⁰ – mobiliose parduotuvėse jų kainos buvo aukštos, o prašant parnešti maisto asmenų, kurie turėjo teisę palikti centrus, arba darbuotojų, už jų parnešimą tekdavo primokėti⁹¹. Bene geriausios galimybės gauti tinkamą maistą buvo sudarytos Naujininkų PPC, kur veikė parduotuvė ir buvo galimybė maistą ruošti patiems, o administracija bendradarbiavo su migrantams kultūriškai pažįstamą maistą parduodančiais tiekėjais⁹². Kituose centruose buvo netinkamos sąlygos valgyti ar gamintis maistą; pavyzdžiui, Medininkų URC nebuvo valgyklos patalpos, tik maisto dalinimo konteineriai, kurie buvo neapstatyti baldais, be sanitarinių mazgų, tad juose galimybės pavalgyti nebuvo⁹³. Virtuvėlėse trūko stalų ir kėdžių, buitinės įrangos, virtuvės įrankių, indų, švaros priemonių, todėl dalis gyventojų naudojos savo įrankiais ir indais, kuriuos laikė savo gyvenamosiose patalpose. Kadangi centre apgyvendintiems asmenims peilių turėti neleidžiama, vietoje jų maisto pjaustymui gyventojai naudojo skardinių dangtelius⁹⁴.

Apibendrinant, asmenys skundėsi maisto kokybe ir maisto gaminio sąlygų trūkumu. Buvo dažnai minimos problemos, susijusios su maisto galiojimo laiku, nesuderinamumu su kultūriniais įpročiais, finansiniais sunkumais arba netinkamomis maitinimo sąlygomis. Panašūs atsiliepimai ir pastebėjimai dėl maisto kokybės buvo užfiksuoti ir kitų institucijų ataskaitose. Norint pagerinti situaciją, reiktų atsižvelgti į gyventojų kultūrinius poreikius, suteikti galimybes asmenims patiems gaminti maistą ir užtikrinti tinkamas sąlygas jo paruošimui.

Sveikatos priežiūros paslaugos

Pasakojimuose nurodoma įvairi sveikatos priežiūros paslaugų patirtis, tačiau bendra tema – **vėluojamos suteikti sveikatos priežiūros paslaugos**. Kai kurie asmenys praneša, kad gydytojai lankosi tik kartą per savaitę arba rečiau. **Greitosios medicinos pagalba dažnai vėluoja**, jų atvykimas užtrunka per ilgai: „Jei kas nors paprašo iškviesti greitąją pagalbą, greitoji atvažiuoja vėlai, pavyzdžiui, po dviejų ar trijų valandų“ (Interviu Nr. 2). Dažnai situacija akivaizdžiai rodo poreikį dėmesingai ir skubiai sveikatos priežiūrai ir, nors gydymas yra suteiktas, patirtys atspindi **sunkumus gauti savalaikės pagalbos dėl administracinių procesų**: „Negalėjau vaikščioti, nes buvau sužeistas <...>, kadangi negalėjau eiti pas gydytojus, jie ateidavo pas mane ir mane gydydavo <...>. Ir dar vienas tikrai sunkus dalykas buvo susitikti su gydytojais <...>, nes sistema veikia tikrai sudėtingai. Taigi, reikia parašyti prašymą ir kartais praeina net dvi ar trys savaitės, kol tave aplanko, kol gali susitikti su

⁹⁰ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 35.

⁹¹ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 95.

⁹² Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 113.

⁹³ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 21.

⁹⁴ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 23.

gydytoju. Vienu metu aš taip pat turėjau [problema], o kol galėjau susitikti su gydytoju ir gauti gydymą, praėjo dvi savaitės.” (Interviu Nr. 17); „Sistema veikia taip, kad iškilus problemai, pavyzdžiui, sveikatos problemai, jie turi parašyti prašymą.” (Interviu Nr. 18). Pasakojimuose girdima, kad savalaikių sveikatos priežiūros paslaugų trūkumas kartais užpildomas nevyriausybinių organizacijų: „Daug kartų skambinau ir prašiau leisti nueiti pas gydytoją, o jie sakė, kad galbūt kitą savaitę <...>. Tiesą sakant, Raudonasis kryžius padeda mums gauti vaistų.” (Interviu Nr. 1).

Taip pat atrodo, kad migrantams **tenka įrodinėti medicininių paslaugų poreikį** ir kovoti už teisę gauti pagalbą situacijoje, kai ji reikalinga kuo skubiau: „Po daugybės prašymų jie man atsakė ir nuvežė į ligoninę.” (Interviu Nr. 2). Skirtinguose pasakojimuose atsispindi **darbuotojų nepasitikėjimas migrantų poreikiais** ir netikėjimas jų sveikatos būklės problemomis: „Jie [migrantai] krenta, jiems svaigsta galva, jie jaučiasi blogai, o jie [pareigūnai] nepriėmė to kaip tiesos” (Interviu Nr. 2). Atsispindi ir tai, kad dėl siuntimo pas gydytoją sprendžia darbuotojai, atsižvelgdami į asmenines išvadas apie migrantų nupasakotą situaciją, kas sukėlė galimybę šališkų sprendimų priėmimui: „Čia, kai sergi ir nori pas gydytoją, kartais pasieniečiai neleidžia. Jei pasiseka, patenki pas malonų pasienietį ir jis iškviečia gydytoją. Jei ne, teks kentėti.” (Interviu Nr. 14); „Pirmą kartą man padėjo pasieniečiai, kad gaučiau šį testą, kai daug klausinėjau, daug, daug, daug klausinėjau, bet jokio atsakymo. Kiekvieną kartą jie turi pasiteisinimą, ir galiausiai sulaukiau pagalbos <...>. Čia [Naujininkuose], kai pirmą kartą jų paprašiau, jie mane nuvežė į ligoninę, pirmąją savaitę. Matau skirtumą tarp Medininkų ir čia.” (Interviu Nr. 2). Kai kurie asmenys, norėdami gauti reikalingų vaistų, **naudojosi giminių pagalba, nes nesulaukė tinkamos pagalbos** iš gydytojų. Deja, daug migrantų patyrė sužalojimų sienos kirtimo metu, kurie virto komplikacijomis arba **reikalauja ilgalaikės priežiūros** ir gydymo: „Negaliu šokti ar greitai bėgti. Jaučiu skausmą ir bijau, kad man išnirs kelio sąnarys. Net negaliu paaiškinti, kaip tai skausminga, atrodo, tarsi koja būtų suplėšyta.” (Interviu Nr. 9). Buvo asmenų, kurie pasakojo apie geresnę savalaikę sveikatos priežiūros patirtį: „Jei prireiktų medicininės pagalbos, ji būtų suteikta greitai. Medikas budi vietoje.” (Interviu Nr. 5); „Jei turiu sveikatos problemų, galiu kreiptis į psichologą, socialinį darbuotoją, gydytoją.” (Interviu Nr. 9). Panašu, kad toks sveikatos priežiūros savalaikiškumas susijęs ir su migrantų skaičiumi centre, nes žmonės jautė kokybės pagerėjimą likus mažiau asmenų centruose: „Iš pradžių buvome 800 žmonių, dabar jų liko nedaug, todėl kai man reikia pas specialistą, jie atvažiuoja.” (Interviu Nr. 15). Kai kurie asmenys pasakojo, kad jų sveikatos priežiūros patirtis pagerėjo po to, kai jie galėjo palikti centrą ir laisvai nusipirkti maisto ir vaistų patys. Taip pat **sveikata buvo glaudžiai susijusi su laisve judėti**: „Medininkuose buvau labai pavargęs, bet dabar esu čia, išeinu į lauką ir grįžtu. Šiek tiek streso sumažėjo, bet vis dar galvoju apie savo ateitį.” (Interviu Nr. 2).

Kitos organizacijos savo ataskaitose pastebi, kad **sveikatos priežiūros paslaugos nebuvo visada lengvai prieinamos centruose apgyvendintiems užsieniečiams**. Prieigos prie medicininių paslaugų trūkumas fiksuotas Kybartų ir Pabradės URC, Naujininkų bei Ruklos PPC. Tik Jiezno paramos šeimai centre (PŠC) nusiskundimų dėl sveikatos priežiūros prieinamumo nebūta. Medininkų URC gyventojai skundėsi, jog **vizitų pas gydytojus teko labai ilgai laukti**, nebuvo taikomas tinkamas gydymas, o viso labo tik skiriami vaistai nuo skausmo. Ilgainiui sveikatos priežiūros paslaugos Medininkų URC pagerėjo: reorganizuotas medikų darbas, parūpinta medicininės įrangos tyrimams atlikti, gyventojų duomenys imti vesti į e-sveikatos sistemą. Situacija pagerėjo ir Rukloje, kai, sumažėjus gyventojų skaičiui,

pateikimas pas sveikatos priežiūros specialistą tapo greitesniu. Pagrindiniai nusiskundimai likusiose apgyvendinimo vietose buvo nepakankamas informacijos prieinamumas apie sveikatos priežiūros paslaugų teikimo tvarką, sunkiai prieinamos antrinio ir tretinio lygio paslaugos, netęsiamas gydymas, odontologo paslaugų trūkumas - eilės siekė net iki 2 mėnesių⁹⁵. Lėtinėmis ligomis sergantys asmenys taip pat sunkiai galėjo pakliūti pas gydytojus⁹⁶. Be to, nemažai problemų sudarė **kalbos barjeras**: nuvykus pas gydytojus ir neturint vertėjo, tekdavo prašyti vertimo pagalbos pašalinių asmenų, tačiau ne visi norėjo atskleisti savo asmeninę sveikatos informaciją kitiems gyventojams⁹⁷. Kurį laiką sveikatos priežiūros paslaugas, psichologų konsultacijas ir nereceptinių vaistų dalinimą teikdavo organizacija „Gydytojai be sienų“. Psichologinę pagalbą kartą per mėnesį Medininkų URC teikė Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centro (KOPŽI) psichologas, kartą per savaitę - Raudonojo Kryžiaus draugijos psichologas, tačiau eilės pas psichologus buvo ilgos ir gyventojams trūko konsultacijų⁹⁸.

Apibendrinant, migrantų pasakojimuose dažnai atsispindi sunkumai, susiję su sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumu, įskaitant medicininės pagalbos vėlavimus, administracinių dokumentų pildymą ir nevienodą požiūrį į migrantų poreikius. Asmenys dažnai susidurdavo su nepasitikėjimu iš darbuotojų pusės, kurie ne visada laikydavosi profesionalumo ir būdavo šališki. Nors būta ir teigiamų sveikatos priežiūros patirčių, jos dažniausiai susijusios su mažesniu gyventojų skaičiumi centre arba nevyriausybinių organizacijų papildoma pagalba. Kalbos barjeras, ilgi laukimo laikotarpiai ir informacijos trūkumas yra pagrindinės problemos, su kuriomis migrantai susiduria ieškodami medicininės pagalbos. Kitų organizacijų ataskaitos irgi rodo, kad sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir prieinamumas skiriasi tarp centrų.

Interneto, telefono ryšio trūkumas

Svarbi ir pasikartojanti tema yra ryšių su gimtojoje šalyje likusiais artimaisiais palaikymas. Kai kurie bendrauja kasdien, o kiti - taip dažnai, kaip leidžia aplinkybės. Pasakojimuose atsispindi, kad **šie ryšiai yra labai svarbūs**. Tai - ryšys su tėvyne, mylimaisiais, su gyvenimu už centro ribų ir gyvenimu, kuris buvo paliktas išvykus iš gimtosios šalies. Taip pat bendravimas suteikia galimybę gauti naujausią informaciją apie šeimos narius: „Kontaktus palaikau su draugais ir šeima, savo žmona. <...>. Daugiau kontaktų už centro ribų nepalaikau.“ (Interviu Nr. 7). **Finansiniai sunkumai ir priegios prie interneto trūkumas** centruose minimi kaip **kliūtytys esminiam bendravimui**: „Tai nėra tik malonumas, pavyzdžiui, „o aš neturiu ką veikti ir skaitau“. Tai ryšys su tėvyne. Man reikia žinoti... Yra likę žmonių, ir man reikia apie juos ką nors žinoti, ar suprantate? Ir jie turi kažką žinoti apie mane. Ir tai labai vargina, kad nėra Wi-Fi <...>. Kartą per savaitę susisiekiame, maždaug taip, bet stengiuosi dažniau, kuo dažniau, bet tai ne visada įmanoma, ne visada turiu pinigų.“ (Interviu Nr. 6). Taip pat nuolat pabrėžiama, kad pirmenybė teikiama bendravimui su šeimos nariais, net nutraukiant ryšius su draugais, jeigu tenka rinktis.

⁹⁵ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 29.

⁹⁶ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 86.

⁹⁷ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 86.

⁹⁸ Dėl užsieniečių žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 27.

Medininkų URC gyvenančių **užsieniečių galimybės palaikyti ryšius su draugais ar artimaisiais buvo ribotos arba ribojamos**: kartais dėl neaiškių priežasčių būdavo nesuteikiamas leidimas aplankyti kituose sektoriuose gyvenančių artimųjų ar draugų, neleista drauge minėti gimtadienių ar kultūrinių švenčių, neleista perduoti gimtadienio dovanų. Kartais buvo neleidžiama bendrauti net per sektorius skiriančią tvorą⁹⁹. VSAT pasienio užkardose (PU) ir pasienio kontrolės punktuose (PKP) taip pat fiksuota atvejų, kai užsieniečiams nebuvo sudarytos galimybės susisiekti su artimaisiais¹⁰⁰. Apgyvendintų asmenų galimybės naudoti internetą taip pat buvo ribotos: Medininkų URC veikė nemokamas bevielis internetas, tačiau jis buvo per silpnas, jog būtų galima juo naudotis, todėl užsieniečiai galėjo naudotis internetu tik savarankiškai jį įsigydam¹⁰¹. Kybartų URC taip pat nebuvo visiems prieinamo nemokamo interneto ryšio ir tokio įvesti nebuvo planuojama; dalis gyventojų mobiliojo interneto paslaugas pirkė savarankiškai, tačiau kiti tam neturėjo lėšų, arba neturėjo mobiliųjų telefonų, kuriais galėtų naudotis¹⁰², tad internetu susisiekti su artimaisiais galėjo tik tuo atveju, jei savo telefonais ir interneto ryšiu pasidalindavo kiti¹⁰³.

Apibendrinant, bendravimas su gimtojoje šalyje likusiais artimaisiais atlieka gyvybiškai svarbų vaidmenį migrantų kasdieniniame gyvenime. Šis bendravimas ne tik leidžia išlaikyti ryšį su tėvyne, bet ir su mylimaisiais, kuriuos jie paliko. Be to, tai suteikia galimybę gauti naujausią informaciją apie šeimos sveikatos būklę ir kitas aktualijas. Tačiau, kaip parodo pasakojimai iš Kybartų, ne visi turi galimybę laisvai ir nuolat bendrauti dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, finansinių sunkumų ar prieigos prie interneto trūkumo. Kartais, nors veikė nemokamas bevielis internetas, jo stiprumas buvo nepakankamas skambučiams, todėl užsieniečiai galėjo naudotis internetu tik savarankiškai jį įsigydam.

Užimtumas centre

Asmenys pasakojo apie **judėjimo laisvės trūkumą kaip pagrindinį aspektą, kurį sieja su neigiama savo laisvalaikio patirtimi**. Visgi pastebima, kad pasakojimuose buvo **retai minimos centrų teikiamos laisvo laiko įprasminimo ir užimtumo veiklos**. Žmonės retai įvardijo kokias nors teikiamas pramogas ar edukacijos formas, dažnai tiesiog kalbėdavo apie savo buitines darbus: „Nusiprausiu, susitvarkau kambarį, patikrinu telefono žinutes, bendrauju internetu. Vartoju vaistus, rūpinuosi, kad mano nagai, plaukai atrodytų gerai, skutuosi, skalbiu ir t. t. Kartais galiu paskaityti, nes man patinka skaityti, tada stengiuosi sportuoti.“ (Interviu Nr. 9); „Nedarome nieko ypatingo, pusryčiaujame, vaikai eina į mokyklą, bet nėra nieko ypatingo, ką veikti, mes laukiame normalaus gyvenimo. Aš neturiu jokio darbo, vietos studijuoti, [galimybių] ką nors išmokti.“ (Interviu Nr. 8). Kuomet buvo minima

⁹⁹ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 14.

¹⁰⁰ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 22.

¹⁰¹ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių Ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 24.

¹⁰² Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 94.

¹⁰³ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 99.

veikla, ji dažniau buvo savi-organizacinė ir inicijuojama pačių migrantų, kaip skaitymas, kalbos mokymasis, futbolo žaidimas lauke: „Tai įprastas gyvenimas. Atsibundu, pusryčiauju, susitvarkau kambarį, kalbuosi su šeima, stengiuosi šiek tiek mokytis anglų kalbos.“ (Interviu Nr. 18); „Vienas dalykas, kurį čia darau, tai tiesiog žaidžiu futbolą ir viskas.“ (Interviu Nr. 4). Viena dažnai minima veikla - mokykla, tad panašu, kad vaikams ji buvo prieinama ir vaikai nepatyrė mokyklos lankymo trūkumo ar sunkumų. Kai kurie asmenys minėjo esamus pramogų ir užimtumo šaltinius centruose, tačiau panašu, kad jais aktyviai nesinaudojo, nes **laisvės stoka ir jautimasis nepageidaujamais šalyje išlieka pastoviais psichologiniais sunkumais**: „Yra žaidimų kambarys, sporto kambarys, futbolo aikštė lauke, jei lydi pasieniečiai. Bet dėl to, kad dabar esame sulaikyti, mūsų nedomina ta veikla.“ (Interviu Nr. 15); „Tačiau dėl viso šito spaudimo Medininkų centre negalime užsiimti veiklomis. Net į mokyklą jie nenori eiti, nes sako: „Jie mūsų nenori, kodėl mums mokytis kalbos?“. Bet mes su sese mokėmės, mokėmės lietuvių kalbos ir ten, ir čia.“ (Interviu Nr. 2).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad **asmenims būtina pasiūlyti prasmingą užimtumą**¹⁰⁴, tačiau kitų organizacijų ataskaitose taip pat minima, kad nustatytas patalpų bei užsiėmimų vedančių asmenų trūkumas, kasdienis dalyvavimas įvairiose veiklose neįmanomas, o sportavimas dėl inventoriaus trūkumo bei rakinamų patalpų buvo galimas tik pagal sudarytus sąrašus kelis kartus per savaitę ar rečiau. Lietuvių kalbos mokymas taip pat nebuvo užtikrintas - Medininkų URC galimybė mokytis lietuvių kalbos buvo sudaryta ne dažniau nei kartą per mėnesį. Galimybė dalyvauti pamaldose taip pat neužtikrinta, nes jos rengtos retai ir ribotam asmenų skaičiui¹⁰⁵. Kybartų URC taip pat trūko užimtumo, lauke buvo nepakankamai erdvės, kad joje laiką leisti galėtų visi gyventojai. Treniruokliai buvo įrengti po atviru dangumi, tad šaltuoju metų laiku ar esant blogam orui jais naudotis nebuvo įmanoma. Ne visi gyventojai galėjo pasinaudoti ir sporto sale ar futbolo aikšte. Trūko knygų gyventojų mokamomis kalbomis, nebuvo kitų laisvalaikio leidimui reikalingų priemonių, pavyzdžiui, popieriaus, rašymo priemonių ir kt. Užfiksuotas atvejis, kai muzikuojančiam asmeniui nebuvo leista gauti muzikos instrumento paštu¹⁰⁶.

Apibendrinant, nors migracijos centrų gyventojai paminėjo keletą galimų laisvalaikio praleidimo būdų, dalis dėl patiriamos nuolatinės laisvės stokos ir psichologinių sunkumų turėjo ribotą norą ir galimybes dalyvauti įvairiose veiklose. Taip pat, nors kai kurioms veikloms galimybių ir buvo, jos dažnai buvo nepakankamai kokybiškos, retos arba ne visiems prieinamos. Centruose reikalinga geresnė infrastruktūra, daugiau resursų, kad būtų užtikrintas jų gyventojų orumas ir prasmingas laisvalaikio užimtumas. Taip pat, svarbu suteikti judėjimo laisvę asmenims, esantiems centruose.

¹⁰⁴ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 4.

¹⁰⁵ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 13.

¹⁰⁶ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 99.

Socialiniai darbuotojai atliko svarbų vaidmenį teikiant pagalbą ir paramą migrantams. Asmenys dalinosi, kad **socialiniai darbuotojai aktyviai įsitraukdavo sprendžiant kasdienes buitines problemas**. Vienas asmuo Rukloje net sakė, kad socialinė darbuotoja yra „kaip mama“. Visgi, Kybartuose ir Rukloje kalbinamieji dalinosi, kad, nors darbuotojai ir teikia būtiniausius daiktus, tokius kaip drabužiai ir higienos prekės, jie vertino, kad **darbuotojams trūko informacijos ir žinių apie administracinius procesus**, susijusius su migracija, ir jie negalėdavo padėti, patarti ar suteikti bazinės informacijos. Taip pat skiriasi socialinių darbuotojų įgūdžiai ir žinios, priklausomai nuo jų patirties: „Ji man pasakė, kad čia mes neturime tokios patirties. Bet [vardas išimtas] turi labai gerą patirtį apie viską Pabradėje. Ji viską žino. Manau, kad čia socialiniai darbuotojai tik pradėjo darbą.“ (Interviu Nr. 11); „Socialiniai darbuotojai gerai atlieka savo darbą. Kartais jie [socialiniai darbuotojai] neturi pakankamai informacijos.“ (Interviu Nr. 5); „Jie neturi reikalingos informacijos“ (Interviu Nr. 4). Panašu, kad socialiniams darbuotojams trūksta mokymų ir/ar prieigos prie su migracija susijusios sisteminės informacijos. Tai lemia, kad migrantai gali gauti skirtingą pagalbos lygį priklausomai nuo individualių socialinio darbuotojo žinių.

Kalbos barjeras irgi buvo dažnai minima problema darbuotojų ir migrantų bendravime: „Labai sunku. Kai nemoki kalbos ir nežinai, kaip jų paklausti, [tai] problema. Nes daug žmonių, jie daro klaidas ir [kyla] problemos, nes nemoka kalbos.“ (Interviu Nr. 2); „Problema buvo kalba, nes jie nesupranta mūsų kalbos <...>. Bet aš asmeniškai neturiu problemų su tais žmonėmis, nes jiems irgi daug padėjau.“ (Interviu Nr. 2).

Kitoms organizacijoms atliekant centrų stebėseną pasitaikydavo atvejų, kai **centrų administracijos bei gyventojų pasakojimai skirdavosi**. Pavyzdžiui, Medininkų URC administracijos teigimu, užsieniečių patikrinimai vykdyti diskretiškai, pagarbiai ir ne anksčiau nei 7 val. ryto, tuo tarpu gyventojai teigė, jog patikrinimai buvo pradami vykdyti nuo 6 val. ryto, ne visada pagarbiai, triukšmaujant, trankant durimis ir pažadinant, taip pat ne visada buvo beldžiamasi į duris, o tai nebuvo malonu moterims, jei jos buvo užklumpamos persirenginėjančios¹⁰⁷. Centruose gyvenantys asmenys dažnai skųsdavosi nemaloniu, nepagarbiu darbuotojų elgesiu, naudojama žeminančia ir grasinančia leksika. Buvo užfiksuoti pareigūnų siūlymai prieglobsčio prašytojai „gerai apgalvoti savo sprendimą“, komentarai, jog „išmaldos prašytojai“ Lietuvoje nereikalingi, bei klausimai, „ar tau viskas gerai su galva“, ir pan¹⁰⁸. Atšiaurus ir nepagarbus darbuotojų elgesys neigiamai veikė gyventojų psichikos sveikatą; minėta, jog pareigūnai su jais elgėsi kaip su nusikaltėliais, nesisveikindavo, bendravo atšiauriai arba ignoruodavo klausimus, būdavo agresyvūs¹⁰⁹. Nuolatinė stebėseną ir kontrolę gyventojams kėlė įtampą, emocinį nuovargį ir baimę¹¹⁰. Vis dėlto ilgainiui pastebėtas darbuotojų elgesio pokytis į gerąją pusę¹¹¹.

¹⁰⁷ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 14.

¹⁰⁸ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 23.

¹⁰⁹ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 105.

¹¹⁰ Dėl užsieniečių Žmogaus Teisių ir Laisvių Užtikrinimo Valstybės Sienos Apsaugos Tarnybos Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Medininkų Užsieniečių Registracijos Centre. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2022 m. liepos 7 d. Nr. NKP-2022/1-1, Vilnius, p. 14.

¹¹¹ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 105.

Apibendrinant, socialiniai darbuotojai yra svarbūs migrantams, teikia pagalbą ir paramą, tačiau dažnai jiems trūksta žinių ir informacijos apie migraciją ir su ja susijusius procesus. Kalbos barjeras ir kultūriniai nesutarimai sukuria papildomas kliūtis efektyviam bendravimui tarp darbuotojų ir migrantų. Svarbu, kad socialiniai darbuotojai būtų geriau informuoti, apmokyti ir įtraukti į procesą, kad migrantams būtų suteikta tinkama pagalba. Kitų organizacijų ataskaitose pastebima, kad asmenys gyvenantys centruose skundėsi nepagarbiu ir žeminančiu darbuotojų elgesiu, kuris neigiamai veikė jų psichologinę sveikatą.

Teisinės pagalbos trūkumas

Migrantams Lietuvoje **nebuvo užtikrinta prieiga prie kokybiškų teisinės pagalbos paslaugų**. Daug asmenų, kurie bandė pasinaudoti teisine pagalba, **susidūrė su problemomis bandant bendradarbiauti su jiems paskirtais advokatais**: advokatai nereagavo, buvo nepasiekiami komentarams ar informacijos suteikimui. Keli migrantai išreiškė sumišimą arba nežinojimą, kas yra jų advokatas ir ar jie tokį atstovą turi, atsižvelgiant į tai, kad neturėjo jokios informacijos ar prieigos prie tokias pareigas atliekančio asmens: „Per prieglobsčio teikimo procedūrą niekada nesusitikome su advokatu.“ (Interviu Nr. 15); „Šis advokatas nepasiekiamas - jie ko nors klausia, o advokatas neatsako, arba jie nesulaukia jokios pagalbos.“ (Interviu Nr. 13); „Jie neturėjo galimybės su juo susitikti ir iki šiol nežino, kas yra Migracijos departamento advokatas. Jie vis dar nežino, kas yra advokatas, kuris rūpinasi prieglobsčio suteikimo procesu.“ (Interviu Nr. 18). Kartais pagalba nebuvo pasinaudota, nes **asmenys jautė nuovargį dėl savo bejėgės padėties** ir pastovaus „kovos“ už savo teises jausmo bei poreikio įrodyti, kad jų prašymai yra pagrįsti: „Neturiu advokato, esu pavargęs; aš tik noriu gauti prieglobstį.“ (Interviu Nr. 9). Dar kitais atvejais advokato paslaugomis nebuvo pasinaudota savo noru, manant, kad papildomos teisinės pagalbos nereikia prieglobsčio prašymo procedūros metu: „Mums dar nereikia... [Nebent] jei Lietuvos valdžia mūsų atsisakys.“ (Interviu Nr. 10).

Vienu atveju, asmuo, kuris buvo pristatytas advokatu, iš tiesų buvo pareigūnas: „Turėjau netikrą advokatą. Gruodžio mėnesį mane išsikvietė pasieniečiai, kurie atidavė man prieglobsčio dokumentus, sakydami, kad tai mano trečias neigiamas sprendimas. Paklausiau, kas tas žmogus - jie pasakė, kad tai mano advokatas. O kitą dieną jis atėjo su pasieniečio uniforma, taigi, tai nebuvo tikras advokatas.“ (Interviu Nr. 14); „Tik „Zoom“ [video skambučio metu] pamatėme žmogų, kuris apsimetė mūsų advokatu.“ (Interviu Nr. 15). Vienam iš asmenų pavyko užsitikrinti judėjimo laisvę pasinaudojus mokamomis privataus advokato paslaugomis, o tai **atskleidė galimą teisinę nelygybę dėl finansinių išteklių**. Vienu atveju buvo pažymėta, kad Raudonojo Kryžiaus advokatas teikė patarimus, kas rodo, jog naudota išorės pagalba, nes trūko valstybės garantuojamo teisinio atstovavimo. Taip pat buvo asmenų, kurie nebeturėjo galimybės naudotis valstybės paskirto advokato paslaugomis dėl statuso pasikeitimo.

Kai kurie iš šių teiginių yra patvirtinami ir kitų organizacijų ataskaitose, kur pabrėžiama, kad daug problemų užsieniečiams sudarė **informacijos neprieinamumas**: Migracijos departamentas nereaguodavo į siunčiamus prašymus bei skundus, trūko teisininkų paslaugų - valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantys teisininkai atvykdavo retai, be vertėjų,

todėl buvo sudėtinga su jais susikalbėti¹¹². Kartais ši **pagalba teikta tik formaliai** ir užsieniečiai apie galimybę ją gauti nebūdavo informuojami. Užfiksuota atvejų, jog Kybartų ir Medininkų URC gyvenantiems asmenims teisinę pagalbą teikę valstybės finansuojami advokatai veikė prieš jų interesus¹¹³. Migracijos departamentas dirbo atsainiai: nereaguodavo į URC gyvenančių asmenų siunčiamus prašymus bei skundus¹¹⁴. Taip pat pažymėtina, jog, centruose panaikinus prieigą prie MIGRIS sistemos, centrų administracija nebegalėjo informuoti gyventojų apie jų teisinę padėtį bei jos pasikeitimus¹¹⁵.

Apibendrinant, kalbinti asmenys susidūrė su nemažais iššūkiais teisės į teisinę pagalbą srityje. Migrantai nesinaudojo teisine pagalba arba patyrė sunkumų bendraujant su paskirtais advokatais. Nemažai daliai migrantų buvo neaišku, kas yra jų advokatas, jie neturėjo informacijos apie jų migracijos statusą ar prašymo nagrinėjimo procesus. Surinkta informacija parodė, kad finansinių išteklių trūkumas buvo priežastis atsirasti faktinei prieigos prie teisinės pagalbos nelygybei, o organizacijos, tokios kaip Raudonasis Kryžius, teikė pagalbą, atsižvelgiant į valstybės garantuojamos teisinės pagalbos trūkumą. Situacija yra kritikuotina dėl visokeriopo teisinės pagalbos trūkumo.

Finansinės paramos stoka

Migrantų ir prieglobsčio prašytojų gaunama **finansinė parama yra labai maža ir skiriasi tarp individų**. Įprastai migrantų gaunama parama buvo apie 12-15 eurų per mėnesį. Tai patvirtina ir kitos ataskaitos, kurios mini, kad Medininkų URC ir Pabradėje apgyvendinti asmenys gaudavo apie 13 eurų mėnesiui ir dažniausiai juos išleisdavo maistui, kai kurie - cigaretėms ar kitiems poreikiams¹¹⁶. Šių sumų, kaip teigiama, dažnai **nepakanka pagrindiniams poreikiams**, o tik interneto prieigai ir telefono sąskaitos papildymui, kuris naudojamas bendravimui su artimaisiais ir draugais. Asmenys pabrėžia, kad gaunamos sumos yra per mažos pagerinti gyvenimo sąlygas: „Per pastaruosius tris mėnesius gavome 13 eurų <...> kas mėnesį. Trylika eurų.“, „Mes taupome šiuos pinigus internetui [pirkti] <...>. Tai buvo naudinga tik tam [kad nusipirktum Internetą].“ (Interviu Nr. 2); „Taip pat reikia mokėti už telefoną, todėl tampa labai labai sudėtinga planuoti išlaidas ir aš visada turiu skaičiuoti, ar galėsiu sumokėti, ar negalėsiu sumokėti.“ (Interviu Nr. 6). Tais atvejais, kuomet gaunamos sumos yra didesnės, pinigai naudojami maisto pirkimui, nes tai yra vienas iš pagrindinių poreikių, po bendravimo su artimaisiais: „Jie duoda mums po 50 eurų du kartus per mėnesį. Iš tikrųjų, jų pakanka maistui įsigyti.“ (Interviu Nr. 1).

Nors kai kurie asmenys gaudavo didesnes išmokas atsižvelgiant į gyvenimo aplinkybes ir migracijos statusą, jos vis dėl to **nebuvo pakankamos šeimos pragyvenimui**: „Jiežne turime maisto produktų, bet neturime pinigų <...>. Mūsų šeima per mėnesį gauna 400 eurų.“ (Interviu Nr. 10). Tuo tarpu, kai kuriems asmenims **finansinę pagalbą teko gauti iš draugų**. Tie, kas ieškojo darbo, susidūrė su finansiniais sunkumais, kadangi **trūko lėšų transportui arba dėl finansinio nepritekliaus nebuvo užtekstinai lėšų sulaukti pirmojo atlyginimo**. Taip

¹¹² Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 35.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Seimo Kontrolierių įstaiga. 2022 m. žmogaus teisių stebėsenos ataskaita, p. 83.

¹¹⁴ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 36.

¹¹⁵ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 35.

¹¹⁶ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 114.

pat minima, kad iš išorės pagalbos sulaukta ne tik finansinės paramos būdu, bet ir prekių, pavyzdžiui, drabužių iš Raudonojo Kryžiaus, pavidalu. Finansinis nestabilumas sukėlė sunkumų, trukdančių palaikyti stabilų gyvenimą, o kai kurie asmenys dėl nepakankamos finansinės paramos net ryžosi palikti šalį: „[Migracijos departamentas] uždarė jų bylas, ir jie negali gyventi 2 savaites turėdami 45 eurus. Tai labai sunku. Todėl jie nusprendė vykti į kitą šalį.“ (Interviu Nr. 11). Taip pat pasitaiko atvejų, kai asmenys išreiškia norą dirbti ir integruotis į visuomenę, tačiau tam trukdo finansinės pagalbos trūkumas.

Apibendrinant, asmenys dažnai gauna ribotą finansinę paramą, kuri yra nepakankama pagrindiniams baziniams poreikiams patenkinti. Įprastinė parama svyruoja nuo 12 iki 15 eurų per mėnesį, ir dažniausiai šios lėšos yra skirtos tik maistui ar internetui įsigyti. Nors kai kurie asmenys, pavyzdžiui, šeimos, gauna didesnes sumas, šios sumos vis tiek lieka per mažos ir sukelia sunkumų pragyventi. Kai kurie asmenys sulaukė pagalbos ne pinigine išraiška, bet ir daiktų, pavyzdžiui, drabužių, pavidalu. Finansinio nestabilumo problema trukdo asmenims integruotis į visuomenę ir palaikyti stabilų pragyvenimo lygį.

Smurtas, rasizmas ir homofobija

Migrantų ir prieglobsčio prašytojų pasakojimuose taip pat **pastebimas pareigūnų rasizmas** juodaodžių migrantų atžvilgiu. Rasizmas pasireiškia kasdieniame bendravime: diskriminuojantys pareigūnai naudojo neapykantos retoriką, paremtą odos spalva. Netgi elektrošoko, kaip smurtinės priemonės naudojimas, buvo susijęs su rasistinėmis nuostatomis. Tamsiaodžiai žmonės buvo vadinami gyvūnais, į jų skundus buvo žiūrima atmetinai: „Dukart Valstybės sienos apsaugos tarnybos darbuotojai pasakė mums – eikit valgyti bananų.“ (Interviu Nr. 15); „Su mumis elgėsi kaip su gyvūnais, ypač su juodaodžiais.“, „Jie [sako], kad turėtumėte grįžti į savo šalį.“ (Interviu Nr. 4). Rasizmas ir diskriminacija taip pat pastebimas **plačiojoje visuomenėje per susidūrimą su diskriminacinėmis nuostatomis**: būsto paieškos procesuose bei kreivus žvilgsnius viešajame transporte: „Kai galėjau eiti ten, kur norėjau, pastebėjau, kad važiuodamas autobusu pajutau galimą rasizmą. Jei atsisėdaviau, žmonės mieliau sėdėdavo atokiau nuo manęs. O jei šalia kažko atsisėdau aš, žmogus pakyla iš savo vietos.“ (Interviu Nr. 15); „Jie nesišypso, ypač kai pamato mane, kitokį [nei jie] <...>, gal mano spalva kitokia, gal aš atrodau kitaip nei jie, neturiu mėlynų akių ir baltos odos, gal tai ir yra problema.“ (Interviu Nr. 2). Rasizmo išraiškų buvo ir tarp migrantų, esančių priėmimo ir užsieniečių registracijos centruose: „[Buvo] kai kurios problemos pagal etninę priklausomybę, regioną ar [odos] spalvą.“ (Interviu Nr. 11).

Kita vertus, **buvo asmenų, kurie minėjo, kad nepatyrė diskriminacijos išraiškų** dėl etninės kilmės. Taip pat jie patys išreiškia mintį, kad tai gali būti susiję su tuo, kad jie neturi išoriškai matomų kitoms kultūroms būdingų bruožų: „Nepatyrčiau rasizmo, nematau jo čia, centre.“ (Interviu Nr. 3); „Iki šiol ne, ir nežinau, ar dėl to, kad esame baltaodžiai, ar dėl to, kad esame katalikai <...>, bet iki šiol nepastebėjome kitų [asmenų] kitokio elgesio [su mumis].“ (Interviu Nr. 13). Kai kurie pabrėžė, kad **elgesys nebuvo išskirtinis, diskriminuojantis, išskyrus situacijas, susijusias su darbo paieškomis**: „Vienintelis kitoks elgesys, galbūt, buvo tada, kai ieškojome darbo, nes nemokame kalbos ir šiuo metu lietuvių kalba mums yra labai sudėtinga. Tai vienintelė vieta, kur viskas buvo šiek tiek kitaip, bet kitur nesulaukėme jokio kitokio [neigiamo] elgesio.“ (Interviu Nr. 18). Raudonasis Kryžius savo ataskaitoje taip pat

pabrėžė, kad **norintys įsidarbinti migrantai ir prieglobsčio prašytojai susidūrė su neigiamu potencialių darbdavių požiūriu**: dalis jų atsisakydavo užsieniečius įdarbinti dėl tautybės ar rasės, kartais buvo nurodoma, jog darbo vietos skirtos tik ukrainiečiams¹¹⁷.

Homofobijos atvejų dažniausiai pasitaikydavo iš kitų migrantų, o ne iš darbuotojų ar pareigūnų. Viena pasakojime išsamiai detalizuota, kaip į asmenis, neatitinkančius tradicinių lyčių normų, buvo žiūrima kaip į kitokius, vertinančiai ir neigiamai: „Šiame pastate buvo homofobiškai nusiteikusių žmonių <...>. Jie žiūrėjo į mane taip, tarsi būčiau nenormalus. Tai buvo migrantai, bet čia dirbantys žmonės yra tolerantiški.“ (Interviu Nr. 9).

Apklaustieji asmenys taip pat **dalinosi apie įvairius smurto atvejus**, kuriuos dažnai vykdė pareigūnai. Šis smurtas pasireiškė per elektros šoko prietaisų naudojimą, užgauliojimus, fizinį smurtą: „Elektros šoko įtaisas, kurį jie turi, ir naudoja tik juodaodžiams.“ (Interviu Nr. 4); „Du pasieniečiai mane sumušė.“ (Interviu Nr. 14). Kai kurie **asmenys patyrė šiurkštų ir žeminantį elgesį**: „Pradėjo juokauti, žeminti mus ir grasinti.“ (Interviu Nr. 18); „Kai kurie iš jų, pamatę mus lauke, labai gėdijasi. Kai kuriuos iš jų sutikau prekybos centre.“, „Kai kuriuos iš jų matau lauke ir jie gėdijasi prieiti prie manęs arčiau ir pasikalbėti su manimi. Jie žinojo, ką padarė. Jie žino.“ (Interviu Nr. 4). Kai kurių asmenų pasakojimuose atsispindi ir aukštas nesaugumo jausmo lygis gyvenant priėmimo ir užsieniečių registracijos centruose.

Pranešimai apie smurto ir konfliktų atvejus centruose dažnai susiję su sargybinių elgesiu arba centre vyraujančia įtampa tarp migrantų ir sargybos darbuotojų: minimos riaušės ir perpildytos patalpos bei iš to kylantys konfliktai su darbuotojais. Vyrauja **nepasitikėjimas apsaugos darbuotojais ir jų veiksmais**: „Girdėjome, kaip policija sakė: „Rytoj jie žinos, ką su jumis darys“ <...>. Jie sakė, kad iš konteinerio išvedė kažkokią merginą <...>. Jie ją išvedė ir pasakė, kad perkėlė į kitą konteinerį už sektoriaus ribų. Po to jie grįžo atgal... Galbūt jie ją sumušė...“ (Interviu Nr. 1). Pasakojimuose atsispindi atvejų, kai nebuvo užtikrinta pakankama apsauga centruose: „Iš pradžių ji [teritorija] buvo suskirstyta į sektorius, todėl vėliau [tvora] buvo sulaužyta“ (Interviu Nr. 4); „Jie nedavė mums rakto <...>. Taigi, mes buvome užrakinti nuo 7 valandos vakaro iki 9 valandos ryto.“ (Interviu Nr. 1). Tokie veiksmai atima iš žmonių laisvę ir, tikėtina, tik sustiprina nesaugumo jausmą dėl negalėjimo kontroliuoti savo aplinkos ir per didelės apsaugos darbuotojų kontrolės. Tai pat pasakojimuose atskleisti atvejai, kai **asmenys prašė, kad būtų atskirti nuo kitų gyventojų dėl kylančios etninės įtampos**: „Yra keletas asmenų, jie mums trukdo, nes mes su seserimi nebuvo... mes nesame kurdai. O jie visi buvo kurdai. Ir [viena iš] šeimų mus užpuolė, nežinau dėl ko.“ (Interviu Nr. 1). Labai svarbu, kad centruose būtų užtikrinamas pažeidžiamų asmenų identifikavimas ir žmonės būtų apgyvendinti atsižvelgiant į nustatytą pažeidžiamumo lygį. Taip pat minimi bandymai apsaugoti asmenines erdves naudojant drabužius kaip stabdį durų atrakinimui, kadangi durys neturėdavo užraktų ir buvo juntamas nesaugumo jausmas.

Šie įvardyti aspektai atitinka informaciją, kuri yra randama ir kitų organizacijų ataskaitose apie elgesį su migrantais ir prieglobsčio prašytojais. Lietuvos Raudonasis Kryžius minėjo, kad **prieglobsčio prašytojai susidūrė su diskriminaciniu pareigūnų elgesiu**: Baltarusijos ir Rusijos piliečių prašymai buvo priimami atvykus ir nereguliariai, tuo tarpu Afrikos, Azijos ir Vidurio Rytų piliečiai buvo „apgręžiami“¹¹⁸. Taip pat centruose apgyvendinti asmenys susidūrė su

¹¹⁷ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 46.

¹¹⁸ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 14.

netinkamu personalo elgesiu: grasinimu, priekabiavimu, smurtu, patyčiomis bei rasistiniais komentarais¹¹⁹, atvirai reiškiamu nepalankiu bei stereotipiniu požiūriu į sulaikytuosius, nužmoginančios kalbos vartojimu¹²⁰, netinkamai su homofobinėmis nuostatomis susijusiu elgesiu¹²¹. Medininkų URC užfiksuota perteklinės jėgos panaudojimo atvejų, kai neramumams malšinti, gyventojų teigimu, buvo užlaužtos rankos, žmonės mušami, naudotas elektrošokas. Užfiksuotas netinkamas pareigūnų elgesys su moterimis, kai kitą dieną į moterų kambarį atėję pareigūnai nedavė laiko apsirengti, jos į sulaikymo konteinerį išvestos apklotos antklodėmis¹²².

Apibendrinant, migrantai patyrė rasistinių komentarų, fizinio smurto ir žeminimo iš pareigūnų pusės, o kai kurie asmenys su rasizmo apraiškomis susidūrė kasdieniame bendravime ar būsto paieškose. Homofobijos atvejai daugiausiai pasitaikė tarp pačių migrantų. Asmenų patirtys centre taip pat atskleidė aukštą nesaugumo jausmą, susijusį su sargybinių elgesiu, įtampa tarp migrantų ir sargybos darbuotojų. Lietuvos Raudonasis Kryžius savo ataskaitoje patvirtino šias problemas, patvirtindamas diskriminacinio elgesio, smurto ir rasizmo atvejus.

Administracinių procesų painumas

Asmenys, kurie gauna galimybę laisvai judėti už užsieniečių registracijos ir priėmimo centrų ribų **susiduria su daugybe sunkumų, susijusių su administracinėmis procedūromis**. Tai susiję su Migracijos departamento migrantams išduodamais dokumentais, kurie yra nepripažįstami kitų įstaigų, arba reikalingų dokumentų darbui ir stabilaus gyvenimo kūrimui trūkumu: „Mes einame į viešbutį [darbintis], jie sako: „Kas čia?“ . „Kortelė, kurią mums išdavė darbuotojas.“ „Ne, jūs negalite įsidarbinti, negalite išsinuomoti buto ir negalite eiti į ligoninę [su šia kortele].“ (Interviu Nr. 1); „Norėjau dirbti žuvies fabrike, bet procedūros labai sudėtingos, nes neturiu leidimo gyventi čia, Lietuvoje. Turėčiau gauti leidimą iš Migracijos departamento, turėčiau gauti leidimą dirbti ir banko sąskaitą. Banko sąskaitą gauti labai sunku, labai sunku.“ (Interviu Nr. 8). Taip pat pokalbiuose minėti **sunkumai gauti kitų Lietuvoje reikalingų dokumentų, neturint asmens tapatybės dokumentų**, ir tai, kad nėra sudaromos papildomos galimybės asmenims, esantiems tokiose situacijose. Ambasadų nebuvimas dar labiau apsunkina situaciją: „Tiesą sakant, negaliu jiems duoti savo paso, nes jį praradau, todėl neturiu nei banko sąskaitos, nei darbo, nei pinigų <...>. Lietuvoje nėra ambasados. Tik Lenkijoje.“ (Interviu Nr. 1).

Apibendrinant, migrantai, kurie gauna galimybę laisvai judėti už užsieniečių registracijos ir priėmimo centrų ribų, susiduria su administraciniais iššūkiais. Kartais Migracijos departamento išduoti dokumentai yra nepripažįstami kitų institucijų. Dėl to kyla problemų, susijusių su darbo paieška, būsto nuoma, banko paslaugomis ar sveikatos priežiūra. Be to, asmens tapatybės dokumentų neturėjimas ir ambasadų trūkumas šalyje dar labiau

¹¹⁹ Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 44.

¹²⁰ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 48.

¹²¹ Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilnius, 2022, p. 93.

¹²² Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2022 m. gruodis). 2022 m. stebėsenos ataskaita, p. 37.

komplikuoja įsikūrimo procesą, dėl kurio migrantai lieka pažeidžiamais ir jaučia savo teisių ribotumą.

Sunkumai susirasti darbą

Nepaisant noro dirbti ir prisidėti prie vietos ekonomikos, **migrantai ir prieglobsčio prašytojai susiduria su sistemine kliūtimi, dėl kurių sunku gauti darbo sutartį.** Kai kurie minėjo, kad įstrigo „užburtame rate“, kai negali gauti darbo neturėdami banko sąskaitos ir negali atidaryti banko sąskaitos be darbo sutarties. Tai kuria gyvenimo situacijas, kurioms nėra efektyvių sprendimų ir tai atveria galimybes žmonių išnaudojimui: „Pirmas pasiteisinimas: „Jūs neturite banko sąskaitos“ <...>. Antras [pasiteisinimas] - bankas sakė: „Mes negalime jums atidaryti banko sąskaitos, nes neturite darbo sutarties“. Tai dar vienas pasiteisinimas. Tai kaip žaidimas tarp banko ir žmonių, kurie nori tave pasamdyti.“ (Interviu Nr. 2); „Jie sako, kad neturite banko sąskaitos, todėl negalime jums leisti čia dirbti. Bet girdėjau, kad viena mergina dirba be banko sąskaitos - ji sakė, kad jai moka grynais.“ (Interviu Nr. 1). Neretai **asmenys gali pasikliauti tik asmeninėmis pažintimis**, tokiomis kaip šeimos nariai, draugai ar tolimesni pažįstami, šių sudėtingų situacijų sprendimui: „Jo viršininkė, tai buvo moteris, labai gera, jam labai padėjo <...>. Gal jis padės man įsidarbinti pas ją.“ (Interviu Nr. 8). Taip pat pokalbiai atskleidė migrantų patiriamus finansinius sunkumus, susijusius su valstybės teikiamos ekonominės pagalbos trūkumu migrantams, ieškantiems darbo ar pradėjusiems dirbti: „Kai pasirašiau sutartį, vienas iš vadovų man pasakė, kad, kai pradėsiu dirbti <...>, mėnesio pabaigoje jie man duos avansą, o 16-ąją dieną - normalų atlyginimą. Man reikia pinigų, negaliu gyventi su 0 centų kišenėje.“ (Interviu Nr. 9).

Nepaisant didžiulių kliūčių, kalbinti **asmenys nepraranda ištvermės ir kantrybės** įprasminti dienas dirbdami. Jie išreiškia viltį sulaukti leidimų dirbti, susirasti darbą ir pradėti naują gyvenimą, rodo didelį norą integruotis ir įsitvirtinti naujoje šalyje. Pokalbiuose su centru gyventojais **atsispindi noras leisti laiką, susijusį su savi-organizacija, savanorišku darbu:** „Nuvykau ten, nes ten nedaug žmonių kalba angliškai. Padėdavau moterims versti. Atsikeldavau anksti <...>. Taip pat padėjau „Gydytojams be sienų“ kaip vertėjas, kai jie atvykdavo į mūsų sektorių padėti sergančioms moterims ir reikėjo pagalbos išversti.“ (Interviu Nr. 2). Kiti gyventojai taip pat aktyviai įsitraukė į savo dienos darbų planavimą ir rutinos sukūrimą, teikdami bendruomenei naudingas paslaugas, ir prisidėjo prie centro sąlygų palaikymo: „Kiekvienas turi savo dienos darbus. Kartais valau virtuvę, kartais dirbu kitus darbus. Jie yra padalinti, todėl viskas yra švaru.“ (Interviu Nr. 3); „Bandau padėti tiems, kurie čia dirba, darau viską centre. Nudažiau pastatą, padėjau elektrikui.“ (Interviu Nr. 7). Taip pat juntami patiriami sunkumai neturint darbo ir galimybių tobulėti. Darbas yra ir be galo svarbus pajamų šaltinis, ir taip pat atlieka gyvenimo normalizavimo ir socialinės integracijos funkciją. Žmonės išreiškė nusivylimą, kuomet tokios galimybės nebuvo užtikrintos: : „<...> nėra nieko ypatingo, ką veikti, mes laukiame normalaus gyvenimo. Aš neturiu jokio darbo, vietos studijuoti, [galimybių] ką nors išmokti.“ (Interviu Nr. 8).

Pastebimos **sisteminės spragos galimybei įsitvirtinti Lietuvos darbo rinkoje** dėl dokumentų trūkumo, administracinių procedūrų sunkumo ir problemų su banko sąskaitos atidarymu, kas žlugdo žmonių galimybes būti finansiškai nepriklausomais ir tai kuria terpę **potencialiam darbdavių išnaudojimui**. Toks išnaudojimas atsiskleidė viename pasakojime: „Dirbau, bet ne

viską gavau ir išėjau iš darbo <...>. Jie duodavo pusę atlyginimo. Kiekvieną kartą mokėdami jie pasilikdavo dalį pinigų, sakydami, kad kitą savaitę atiduos visus pinigus <...>. Sąlygos nebuvo geros, mums nedavė jokios įrangos, išskyrus pirštines, todėl turėjau nustoti [dirbti].” (Interviu Nr. 14).

Apibendrinant, asmenys susiduria su rimtais iššūkiais, siekdami įsitvirtinti darbo rinkoje. Pagrindinė problema, su kuria jie susiduria, yra tai, kad jie negali gauti darbo, neturėdami banko sąskaitos, ir negali atsidaryti banko sąskaitos be darbo sutarties. Taip pat, asmenys patyrė diskriminaciją dėl savo kilmės, teisinio statuso ar tautybės. Tačiau nepaisant šių kliūčių, žmonės yra viltingi ir aktyvūs darbo paieškose. Negalėdami rasti darbo, jie stengiasi prisidėti prie bendruomenės gerovės, atlikdami įvairias užduotis centruose ir padėdami kitiems. Tačiau sisteminiai trūkumai ir biurokratinės kliūtys paverčia darbo susiradimo procesą ypač sudėtingu, dėl ko jaučiamas nesaugumas ir pažeidžiamumas.

Gyvenimo Lietuvoje lūkesčiai

Bendraujant su užsieniečiais apie jų ateities lūkesčius, **asmenys išreiškė saugios ir stabilios aplinkos sau ir savo šeimai troškimą**: „Noriu tiesiog būti kažkur, kur saugu ir kur galėtu atvykti mano šeima.” (Interviu Nr. 6); „Nieko daugiau, tik noriu gyventi.” (Interviu Nr. 11). Tai būdavo išreikšta ir „normalumo” įvardijime: „Būti normaliu žmogumi, kuris atsibunda ir eina į darbą.” (Interviu Nr. 17); „Mes laukiame normaliesnio gyvenimo.” (Interviu Nr. 9). Taip pat šis stabilumo noras kildavo ir iš baimės patirti sulaikymo ar kitas kančią keliančias sąlygas ateityje: „Nenoriu antrą kartą kentėti kitoje šalyje. Taigi, leiskite man pasilikti šioje šalyje, kad galėčiau pradėti savo gyvenimą.” (Interviu Nr. 11). Pokalbio metu išryškėjo ir svarbus ateities užtikrinimo aspektas šeimai: „Noriu šviesesnės, geresnės ateities savo vaikams.” (Interviu Nr. 8).

Kai kurie kalbinti migrantai taip pat **išreiškė norą likti ir integruotis Lietuvoje**. Jie vertina saugumą, ramybę ir galimybes, kurias randa Lietuvoje, ir čia nori kurti savo tolimesnį gyvenimą bei integruotis į Lietuvos visuomenę: „Aš noriu likti čia, nenoriu keliauti kitur” (Interviu Nr. 6); „Aš mokausi kalbą, galbūt turėsiu laiko išmokyti himną, apie kultūrą – ką daryti, ko nedaryti.” (Interviu Nr. 9); „Aš keliavau po Lietuvą, mačiau, kad žmonės yra labai malonūs, o Lietuva yra labai graži šalis, pigi šalis. Čia galiu gyventi, čia galiu dirbti.” (Interviu Nr. 11). Jie taip pat išreiškia norą teigiamai prisidėti prie visuomenės gyvenimo ir mato save kaip Lietuvos visuomenės dalį: „Čia jaučiuosi kaip lietuvis. Jei Lietuva žais prieš kitą šalį, aš palaikysiu Lietuvą, mintyse palaikysiu [šią] šalį.” (Interviu Nr. 9).

Kalbintiems migrantams taip pat buvo būdingas ir bendras **noras susirasti darbą ir būti savarankiškiems**: „Įsidarbinti čia ir gyventi kaip visi kiti.” (Interviu Nr. 11); „Norėčiau nepriklausyti nuo valdžios, norėčiau turėti darbą” (Interviu Nr. 13). Jie nori turėti teisėtą gyvenamosios vietos statusą, leidimus dirbti ir įsikurti. Kai kurie išreiškia viltį tęsti savo profesinę veiklą Lietuvoje: „Norėjau užsidirbti pragyvenimui čia, [dirbant] savo srityje.” (Interviu Nr. 14).

Taip pat, asmenys **nori jausti savo ateities apibrėžtumą** ir turėti teisėtą galimybę dirbti, laisvai judėti, kas užtikrintų saugios ateities kūrimą šalyje: „Norėčiau gauti teisinį statusą,

kuris leistų man gyventi normalų gyvenimą <...>. Gavęs šį teisinį statusą pagaliau galėčiau studijuoti, nes turėjau mokytis. Pagaliau galėčiau turėti normalų darbą.” (Interviu Nr. 17).

Apibendrinant, užsieniečiai Lietuvoje tikisi saugaus ir "normalaus" gyvenimo, kuris būtų be konfliktų ar kančių. Tai turėtų atspindėti pagrindinių poreikių patenkinime: legalaus statuso šalyje turėjime, laisvėje judėti, dirbti, kurti santykius ir galimybę integruotis į visuomenę.

Migrantų ir prieglobsčio prašytojų psichikos sveikatos analizė

Aurelija Auškalnytė, Ugnė Grigaitė, VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“

Šiame skyriuje remiamasi anksčiau pristatytu tyrimu, kuriame dalyvavo 18 migrantų ir prieglobsčio prašytojų, gyvenančių pabėgėlių priėmimo centruose Rukloje ir Naujininkuose bei užsieniečių registracijos centruose Pabradėje ir Kybartuose. Tyrimo metu klausimai apie psichikos sveikatą nebuvo centriniai, tačiau ši tema iškilo pasakojimuose apie migracijos ir prieglobsčio prašymo patirtį. Taip pat interviu metu apie poveikį psichikos sveikatai, gautą pagalbą bei savipagalbą klausta ir tiesiogiai. Pavyzdžiui, buvo užduoti tokie klausimai kaip: „Kaip tavo sveikata?“, „Kokia tavo psichologinė savijauta?“, „Ar patyrei stiprių jausmų?“, „Kaip šita patirtis tave paveikė?“, „Kaip sau padėjai tokioje sunkioje situacijoje?“, „Ar turi su kuo pasikalbėti apie savo emocijas, ar gali gauti emocinę paramą?“.

Interviu išsamumą riboja kalbos barjerai, vieni interviu atlikti gimtąja tyrimo dalyvių kalba ir dalyvaujant vertėjui, kiti – bendraujant anglų kalba ir naudojant ribotą žodyną. Taip pat dalis interviu įrašyta ir transkribuota, kitų – negavus sutikimo įrašyti, prieinami tik tyrėjų užrašai. Bendrai surinkti duomenys nėra reprezentatyvūs, neleidžia kiekybiškai nustatyti priežastinių ryšių ar įvertinti su migracija siejamų psichikos sveikatos sunkumų dažnumo. Nepaisant to, šis kokybinis tyrimas¹²³ atskleidžia su migracijos ir prieglobsčio prašymo patirtimi susijusių žmogiškųjų patirčių spektrą bei suteikia praktines įžvalgas darbui su migrantais, atliepiant jų psichikos sveikatos poreikius.

Taikant teminės analizės metodą¹²⁴, išskirtos 3 temos, iškilusios interviu metu ir siejamos su savitu neigiamu poveikiu psichikos sveikatai. Pirmoji – nežinomybė dėl prieglobsčio suteikimo – paliečiama visuose interviu. Tai migrantams ir prieglobsčio prašytojams aktualus dabarties stresorius. Antroji tema – nereguliaraus sienos kirtimo patirtis (kertant sieną ne pasienio punktuose). Ši tema aktuali daliai tyrimo dalyvių, apie ją kalbama kaip apie praeities įvykį. Trečioji tema – sulaikymas. Vieniems tyrimo dalyviams tai reiškia buvusį, o kitiems vis dar besitęsiantį laikotarpį be jokios galimybės išeiti iš užsieniečių registracijos centro teritorijos. Taip pat šiame skyriuje atskirai aptariama, kas padėjo ir padeda tyrimo dalyviams nepalūžti – gauta psichologinė ar kitokia pagalba, savipagalbos būdai.

Nežinomybė dėl prieglobsčio suteikimo

Viena iš temų, iškilusių interviu metu – nežinomybė dėl prieglobsčio Lietuvoje suteikimo. Nuo šio sprendimo priklauso viskas: galimybė susirasti darbą, taigi gauti gyvenimui reikalingų pajamų, išsinuomoti būstą, kurti socialinius ryšius, bendrai įsikurti šalyje arba tyrimo dalyvių žodžiais tariant „gyventi normalų gyvenimą“: „Mes laukiame normalaus gyvenimo.“ (Interviu Nr. 8); „Norėčiau normalaus gyvenimo, kai tiesiog skundiesi darbu, vaikais ir šeima [juokiasi].“ (Interviu Nr. 17).

¹²³ Tong A, Sainsbury P, Craig J. Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups. *Int J Qual Health Care*. 2007 Dec; 19(6):349-57. doi: 10.1093/intqhc/mzm042. Epub 2007 Sep 14. PMID: 17872937.

¹²⁴ Braun, V., Clarke, V. (2022). Thematic Analysis. In: Maggino, F. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-69909-7_3470-2.

Nežinojimo būsenai apibūdinti dalyviai naudoja metaforas, susijusias su **sustabdytu laiku/gyvenimu**: „Mano gyvenimas suparalyžuotas laike.” (Interviu Nr. 17); „Svarbiausias dalykas gyvenime yra laikas. Jie tave žudo laiku.” (Interviu Nr. 16); „Tai blogas sapnas, kai manai, kad tuoj pabusi ir jis pasibaigs, bet vis tiek miegi. Aš dabar miegu. Negyvenu.” (Interviu Nr. 17).

Nežinia neapsiriboja tik atsakymu dėl pabėgėlio statuso. Tyrimo dalyviai **įvardina informacijos trūkumą** apie vykstantį teisinį procesą, sunkumus norint atstovauti savo interesus, pavyzdžiui, viena dalyvė mini, kad asmenys pažadinami ryte iš miego ir pakviečiami be išankstinio įspėjimo dalyvauti nuotoliniame teismo posėdyje.

Dalyje interviu įvardinama **baimė dėl deportacijos**. Įvardinami ir pavojai, gresiantys kilmės šalyse. Pavyzdžiui, tyrimo dalyvis, priklausantis LGBTQ+ bendruomenei, mini nužudymo viešai sudeginant ir kitas grėsmes. Kita tyrimo dalyvė pasakoja apie stiprų išgąstį pamačius savo nuotrauką internete – tai pažadino stiprų **nesaugumą** dėl galimo politinio persekiojimo gimtoje šalyje.

Tyrimo dalyviai įvardino ir **nerimą dėl artimųjų**, esančių kitose šalyse. Galimybės komunikuoti su jais internetu ribotos, kyla **susierzinimas**: „Yra žmonių, kurie liko ten, ir man reikia naujienų iš jų, ar suprantate? Ir jiems reikia išgirsti apie mane. Ir tikrai pikta, kad čia nėra Wi-Fi.” (Interviu Nr. 6). Kitais atvejais ryšiai su artimaisiais pradeda trūkinėti, pavyzdžiui, vienas tyrimo dalyvis mini, kad situacijai nesikeičiant, gimtoje šalyje likusi žmona su juo išsiskirs. Taip pat stresą kelia tai, kad negali prisidėti prie savo vaikų išlaikymo.

Nors didelė dalis apklaustų tyrimo dalyvių šiuo metu turi leidimą dirbti, tačiau tai nebūtinai reiškia realias darbo galimybes. Įstrigę laukime migrantai ir prieglobsčio prašytojai negali atsidaryti banko sąskaitos neturėdami darbo sutarties, o pastarosios negali sudaryti neturėdami banko sąskaitos. Taigi jaučiasi patekę į absurdišką situaciją, negalintys jos niekaip pakeisti: „Tai kaip žaidimas tarp banko ir žmonių, kurie nori tave pasamdyti.” (Interviu Nr. 2).

Kai kurie migrantai ir prieglobsčio prašytojai įvardino, kad negali rasti darbo ar išsinuomoti būsto savo pastangomis dėl **diskriminacijos**. Tyrimo dalyvių pasakojimuose atsispindi **nepriėmimas** bei **rasizmo** apraiškos: „Moteris parduotuvėje žiūri į mane pikta, jokios šypsenos, <...> neturiu mėlynų akių ir baltos odos, gal tai problema.” (Interviu Nr. 2); „[Autobuse] man prisėdus, žmonės sėda atokiau. Jei aš prisėdu šalia – persėda. Dukart Valstybės sienos apsaugos tarnybos darbuotojai pasakė mums – eikit valgyti bananų <...>. Daug žmonių elgiasi su mumis kaip su beždžionėmis.” (Interviu Nr. 15).

Šio tyrimo dalyvių įvardinti stresą keliantys veiksniai sutampa su pastebėtais kituose tyrimuose¹²⁵ – galimybės mokytis ar dirbti nebuvimas, bendras užimtumo trūkumas, atskyrimas nuo šeimos, patiriamas rasizmas, negalėjimas paveikti sprendimų ir kt. Prieglobsčio prašytojai yra visiškai priklausomi nuo jų atvejus nagrinėjančios sistemos ir jos taisyklių. Tai psichologiškai **nugalinanti** patirtis. Prieglobsčio prašytojų patiriama

¹²⁵Phillimore J., Cheung S.Y. The violence of uncertainty: Empirical evidence on how asylum waiting time undermines refugee health. Social Science & Medicine. 2007. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027795362100486X>.

nežinomybė laukiant atsakymo dėl pabėgėlio statuso gali turėti itin gniuždantį poveikį, ji siejama su **depresija, nerimu, mintimis apie savižudybę** ir kt.¹²⁶

Su neigiamu poveikiu psichikos sveikatai šias patirtis sieja ir patys tyrimo dalyviai: „Šiuo metu turiu psichologinių bėdų, man rūpi, kas atsitiks su manim ir mano šeima.“ (Interviu Nr. 2). Keletas tyrimo dalyvių visgi įvardino, kad laukdami sprendimo dėl pabėgėlio statuso, nerimo nepatiria: „Faktas, kad esu čia ir laikiu sprendimo – tai normalu. Tai suprantama. Neturiu niekam priekaištų. Ką Lietuva gali daryti, jei yra daug pabėgėlių? Suprantu, kad reikia laukti. Jaučiuosi saugus.“ (Interviu Nr. 6).

Nežinomybės poveikis siejamas ir su jos trukme. Ilgiau laukiant sprendimo dėl pabėgėlio statuso, didėja tikimybė patirti potrauminio streso sutrikimo simptomus, depresijos ar nerimo sutrikimus¹²⁷. Tai galėtų paaiškinti skirtingas šio tyrimo dalyvių patirtis. Vieni kalbinti asmenys laukia atsakymo dėl pabėgėlio statuso mažiau kaip pusę metų, kiti – metus ar net pusantrų.

Patirčių skirtumus galėjo paveikti ir nevienodas susidūrimas su Lietuvos migracijos sistema. Vieni tyrimo dalyviai prieglobsčio paprašė pasienio kontrolės punktuose bei patys vyko ar buvo nuvežti į pabėgėlių priėmimo centrus, gan greitai susipažino su tvarka ir procesu. Kiti patyrė tokius stresorius kaip: nereguliarus sienos kirtimas, apgrėžimas, sulaikymas, prastos gyvenimo sąlygos, rasizmas, smurtas ir kt. Šios patirtys galėjo didinti nepasitikėjimą migracijos sistema, bejėgiškumą, pyktį. Negalėjimas sklandžiai ir greitai pateikti prieglobsčio prašymo taip pat galėjo didinti neapibrėžtumą. Tokiais atvejais atsakymo dėl pabėgėlio statuso laukimas panašesnis į literatūroje¹²⁸ aprašytą neapibrėžtumą kaip smurto formą, kuri paveikia visas kasdienės patirtis prisunkdama baimės.

Individualias patirtis galėjo paveikti ir asmeniniai veiksniai – santykiai su šeimos nariais, jų saugumas, bendrai asmeninė istorija, turimi resursai ir gebėjimai, o gal atvirkščiai – pažeidžiamumas, traumų istorija. Visi šie veiksniai formuoja asmens atsparumą gyvenimo sunkumams ir paveikia psichikos sveikatos sutrikimų tikimybę. Pavyzdžiui, praeityje patirtos psichologinės traumos yra rizikos veiksnys prieglobsčio prašytojų psichikos sveikatos sutrikimams¹²⁹.

Psichikos sveikatos sutrikimų riziką didina ir vietinės bendruomenės priėmimas ar atvirkščiai – diskriminacijos patirtys¹³⁰. 2019-2020 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto užsakymu atliktas visuomenės nuostatų tyrimas¹³¹ atskleidžia neigiamas visuomenės nuostatas pabėgėlių atžvilgiu – 27 proc. nenorėtų gyventi kaimynystėje, 33

¹²⁶ Ten pat.

¹²⁷ Priebe S, Giacco D, El-Nagib R. Public Health Aspects of Mental Health Among Migrants and Refugees: A Review of the Evidence on Mental Health Care for Refugees, Asylum Seekers and Irregular Migrants in the WHO European Region. Health Evidence Network Synthesis Report, No. 47. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2016. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK391048/>.

¹²⁸ Phillimore J., Cheung S.Y. The violence of uncertainty: Empirical evidence on how asylum waiting time undermines refugee health. Social Science & Medicine. 2007. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027795362100486X>.

¹²⁹ Hajak VL, Sardana S, Verdeli H and Grimm S (2021) A Systematic Review of Factors Affecting Mental Health and Well-Being of Asylum Seekers and Refugees in Germany. Front. Psychiatry 12:643704. doi: 10.3389/fpsyt.2021.643704: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyt.2021.643704/full>.

¹³⁰ Hynie M. The Social Determinants of Refugee Mental Health in the Post-Migration Context: A Critical Review. Can J Psychiatry. 2018. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5912301/>.

¹³¹ Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto užsakymu atliktos visuomenės nuostatų apklausos 2020 m. rezultatai: <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2010/02/Visuomen%C4%97s-nuostatos-apklausa-rezultatai-20201.pdf>.

proc. nenorėtų išnuomoti būsto. Visgi elgesys su pabėgėliais iš skirtingų šalių gali drastiškai skirtis. 39 proc. nenorėtų išnuomoti būsto musulmonams, 20 proc. – sirams, 6 proc. – rusams, nors visos šios žmonių grupės gali būti pabėgėliai. Neigiamas visuomenės nuostatų ir diskriminacijos poveikis, tikėtina, išliktų ir gavus prieglobstį bei apsunkintų integraciją šalyje.

Sienos kirtimas

Tyrimo dalyvių pasakojimuose kaip išskirtinai sunki patirtis atsiskleidė nereguliarus Baltarusijos-Lietuvos sienos kirtimas (ne pasienio kontrolės punktuose). Tyrimo dalyviai įvardijo tuo metu susidūrę su **sienos apsaugos pareigūnų smurtu** (Baltarusijos ir (ar) Lietuvos pusėje) ir (ar) **apgrėžimu**. Dalis patyrė fizinius sužeidimus, prarado asmens dokumentus, ryšio priemones, kitus daiktus. Kai kurie migrantai pasakojo praleidę keliolika dienų stumdomi iš vienos šalies į kitą.

Vienas tyrimo dalyvis pasakojo patyręs **seksualinį priekabiavimą**. Pasakojimuose minėtos ir **psichologinio smurto** patirtys – žeminimas, pašaipos, grasinimai ir kitoks valstybės sienos apsaugos pareigūnų galios demonstravimas (pavyzdžiui, nurodymas sėdėti ant žemės, nors patalpoje yra kėdžių).

Migrantai ir prieglobsčio prašytojai pasakoja apie sienos kirtimo metu patirtą **mirties baimę**: „Mes nematėm, kur einama, aš bijojau mirti tame miške.“ (Interviu Nr. 15); „Siaubinga, nes matai, kad jie nukreipę ginklus į tave, atsisako padėti ir suteikti medicininę pagalbą, nors kraujuoji. Jie mato, kad miršti sniege, kad nusilpai, kad negali paeiti, bet vis tiek laiko atstatę ginklus į tave.“ (Interviu Nr. 17); „Buvom priversti keliauti labai pavojingomis vietomis, jie mūsų nežudė, bet siuntė mus į mirtį.“ (Interviu Nr. 17).

Tyrimo dalyviai taip pat mini sienos kirtimo metu **supurtytus įsitikinimus** apie pasaulį. Vienas asmuo pasakoja apie tikėjimo krizę: „Aš esu labai religingas žmogus. Tačiau tuo metu ėmiau abejoti savo įsitikinimais, kadangi pamačiau tokį žiaurumą žmonėse. Net kitos moterys, moterys dirbusios sienos tarnyboje, žiūrėjo į mus, prašančius medicinos pagalbos, ir atsisakė ją suteikti. Tai buvo baisiausia, ką patyriau gyvenime.“ (Interviu Nr. 17). Keletas kitų tyrimo dalyvių pasakoja apie **sudužusią viltį**, kad Europoje yra saugiau nei jų kilmės šalyse, iš kurių bėgo: „Kai atvykome į Lietuvą, patyrėme, kad jūsų deklaracijos neatitinka realybės ir žmogaus teisės negerbiamos ir čia.“ (Interviu Nr. 18).

Keletas tyrimo dalyvių šią patirtį įvardina kaip **psichologiškai traumuojančią**: „Su šitos patirties trauma aš gyvensiu visą likusį gyvenimą. Ji niekada neišeis iš mano gyvenimo.“ (Interviu Nr. 18), arba pakartotinai pabrėžia, kad tai buvo ypatingai siaubinga patirtis, turėjo didžiulį poveikį: „Aš buvau sužeistas, ypatingai psichiniu ir psichologiniu požiūriu.“ (Interviu Nr. 17).

Tarptautiniai tyrimai¹³² atskleidžia, kad pabėgėliai, atvykstantys į Europą nereguliariais migracijos keliais dažnai patiria didelį kiekį trauminių įvykių, pavyzdžiui, įkalinimą, fizinę ar seksualinę prievartą, pavojų gyvybei, atsiskyrimą nuo artimųjų, patirtis, susijusias su sienos apsaugos pareigūnų smurtu, kontrabandininkais bei prekiautojais žmonėmis ir kt. Prie potencialiai traumuojančių įvykių priskiriamas ir apgrėžimas – neleidimas atvykti į šalies teritoriją ir priverstinis grąžinimas į šalį, iš kurios bandyta išvykti. Apgrėžimas taip pat siejamas su patirtu psichologiniu smurtu (pavyzdžiui, žeminimu) ir fiziniu smurtu (pavyzdžiui, mušimu, šūviais guminiiais šoviniais).

Šio tyrimo dalyvių pasakojimuose apie nereguliarių sienos kirtimą ar apgrėžimą pakartotinai įvardinama mirties baimė, kuri siejama su psichologinės traumos patyrimu¹³³. Taip pat įvardinami fizinio, seksualinio, psichologinio smurto pavyzdžiai. Psichologinė trauma yra asmenį sukrečiantis, ilgalaikį poveikį asmenybei turintis patyrimas¹³⁴. Prievartos patirtys, siejamos su psichologine trauma, pažeidžia asmens gebėjimą pasitikėti kitais, sunaikina pamatines nuostatas, kad pasaulis yra saugus, o sunkią akimirką gali gauti pagalbos¹³⁵. Pasitikėjimo kitais praradimas minimas ir šio tyrimo dalyvių pasakojimuose.

Sunku įvertinti ilgalaikį nereguliaraus sienos kirtimo poveikį tyrimo dalyvių psichikos sveikatai, atskirti šį poveikį nuo kitų stresorių. Tarptautiniai tyrimai nurodo į galimus psichikos sveikatos sutrikimus – prieglobsčio prašytojai ir migrantai, palyginus su bendra populiacija, patiria depresijos, nerimo sutrikimo ir potrauminio streso sutrikimo simptomus¹³⁶. Pavyzdžiui, skaičiuojama, kad potrauminio streso sutrikimą gali turėti 1 iš 10 vakarų šalyse gyvenančių pabėgėlių¹³⁷. Psichikos sveikatos sutrikimų riziką dar padidina apgrėžimo patirtis¹³⁸. Tyrimo dalyvių aptariamai psichikos sveikatos sunkumai, tokie kaip nemiga, stiprus nerimas ar jausmų blankumas, gali būti susiję ir su traumine sienos kirtimo patirtimi.

Sulaikymas

Dar viena interviu metu iškilusi tema, kurią lydėjo stiprios emocijos – tai gyvenimas visiško laisvės apribojimo sąlygomis, kurį galime vadinti sulaikymu. Didelė dalis tyrimo dalyvių buvo patyrę bent pusmečio trukmės tokį laikotarpį, kiti – ilgesnį.

Kaip vienas iš stresą kėlusius veiksnius, susijusių su sulaikymu, aptariamos **prastos gyvenimo sąlygos**, dėl kurių nebuvo galima patenkinti bazinių poreikių – maisto trūkumas, šaltis, tualetų, kuriais naudojasi šimtai žmonių, nešvara, pergrūstos gyvenimo erdvės – palapinės, konteineriai ar kambariai. Paminėtas ir abstinencijos negaunant tabako poveikis.

¹³² Vukčević Marković M, Bobić A, Živanović M. The effects of traumatic experiences during transit and pushback on the mental health of refugees, asylum seekers, and migrants. *Eur J Psychotraumatol*. 2023.

¹³³ American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing, 2013.

¹³⁴ Corsini R. J. *The Dictionary of Psychology*. New York: Brunner-Routledge, 2002.

¹³⁵ John Rhodes *Psychosis and the traumatised self: understanding and change*. Routledge, 2022.

¹³⁶ Vukčević Marković M, Bobić A, Živanović M. The effects of traumatic experiences during transit and pushback on the mental health of refugees, asylum seekers, and migrants. *Eur J Psychotraumatol*. 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9873274/>.

¹³⁷ Fazel M., Wheeler J., Danesh J. Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *The Lancet*, Elsevier, 2005. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(05\)61027-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(05)61027-6/fulltext).

¹³⁸ Vukčević Marković M, Bobić A, Živanović M. The effects of traumatic experiences during transit and pushback on the mental health of refugees, asylum seekers, and migrants. *Eur J Psychotraumatol*. 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9873274/>.

Dalis tyrimo dalyvių įvardino patyrę **įtampas su kitais migrantais** arba juos baugino šalia kylantys migrantų ir sienos apsaugos pareigūnų **konfliktai**, migrantų tarpusavio konfliktai. Viena tyrimo dalyvė netgi minėjo incidentą, kurio metu bandė užblokuoti savo konteinerio duris, kadangi negalėjo jų užrakinti ir jautėsi nesaugi. Specifinis stresorius LGBTQ+ asmenims – patirta **homofobija** ir **transfobija**: „Kai kurie migrantai manęs vengia, nenori su manim kalbėtis, nususuka.“ (Interviu Nr. 9).

Dar vienas stresą kėlęs veiksnys – valstybės sienos apsaugos **pareigūnų elgesys**. Kai kurie įvardino patyrę ar matę pareigūnų smurtą, pavyzdžiui, elektros šoko naudojimą, kiti – bauginimą deportacija, žeminimą.

Didžioji dalis tyrimo dalyvių šią patirtį vadina **įkalinimu**. Taip pat ne kartą pasitelkta **pragaro** metafora, pabrėžiamas **nužmoginimas**: „Mes gyvenome narve, <...> elgėsi kaip su gyvuliais.“ (Interviu Nr. 4).

Poveikį psichikos sveikatai tyrimo dalyviai įvardija **traumuojančiu**. Taip pat įvardijami tokie jausmai kaip **bevertiškumas** ir **apleistumas**, minimas **prisilėgtumas**, **nemiga**, vieatvė, vilties praradimas ir vidinis nuovargis: „Jautėmės nužmoginti, mūsų gyvenimai beverčiai.“ (Interviu Nr. 15), „Daug kartų aš tiesiog verkiau iš streso, būdamas įkalintas taip ilgai, verkiau net tik dėl savęs, bet ir dėl kitų, tai nepakeliama.“ (Interviu Nr. 15), „Negalėjome išeiti, negalėjome kvėpuoti.“ (Interviu Nr. 12), „Visos emocijos, visi jausmai yra negyvi.“ (Interviu Nr. 16). Minimos ir mintys apie gyvenimo beprasmybę, kai kurie tyrimo dalyviai atvirai įvardina turėję **minčių apie savižudybę**.

Kai kurie tyrimo dalyviai tam tikrais laisvės apribojimo laikotarpiais įvardina turėję galimybių užsiimti laisvalaikio veikla (pavyzdžiui, žaisti, sportuoti), tačiau to nedarę dėl prastos savijautos.

Pasakojimuose išryškėja **bejėgiškumo** patirtis. Migrantai pasakoja negalėję savo pastangomis priartinti išsilaisvinimo ar kurti saugesnę aplinką: „Pareigūnas gali atidaryti duris vidurnaktį, vidurdienį, bet kada, ir gali daryti, ką nori.“ (Interviu Nr. 4). Keletas tyrimo dalyvių įvardino besijaučiantys politinių konfliktų **aukomis**. Pasakojimai įkrauti **neteisybės** ir **nusivylimo** jausmais: „Aš buvau neteisingai pasmerktas.“ (Interviu Nr. 14), „Aš rizikavau, kad pateksiu į kalėjimą savo šalyje, bet buvau įkalintas šešiams mėnesiams čia – ir tai buvo beveik ta pati situacija. Nors nieko nepadariau, dėl ko turėčiau būti įkalintas.“ (Interviu Nr. 13); „Ar mes išties Europoje, kuri garsėja žmogaus teisėmis, laisve? Kaip galime būti uždaryti taip ilgai vien dėl to, kad patekome „nelegaliai“?“ (Interviu Nr. 15).

Interviu metu iškilo ir **sielvartas** dėl prarandamos dalies tapatybės (nenaudojami, niekam nereikalingi darbiniai įgūdžiai, talentai), būnant ilgą laiką sulaikytiems. Atrodo, kad gyvenimas tiesiog žlunga: „Aš įsivaizdavau save kaip jauną afrikietį, turintį tiek planų ir drąsos. Norėjau daug dirbti, bet viskas pasibaigė kalėjimu <...>. Man net nebuvo suteikta galimybė. Tai slegia, jei čia liksiu – aš toliau degraduosiu.“ (Interviu Nr. 14).

Kaip gąsdinantys minimi kariniai atributai – asmenys, vilkintys uniformomis, spygliuota viela, ginklai, vilkšuniai: „Traumuoja ir tai, kad čia viskas militarizuota.“ (Interviu Nr. 18). Kai kurie

tyrimo dalyviai interviu metu brėžė paraleles su savo patirtimi kilmės šalyse. Pavyzdžiui, vienas tyrimo dalyvis pasakojo istoriją, kuomet savo šalyje patyrė žeminantį poelgį iš vietinio pareigūno ir lygina šią situaciją su valstybės sienos apsaugos pareigūnų elgesiu Lietuvoje.

Keletas tyrimo dalyvių įvardino patyrę ar liudiję kitų psichikos sveikatos sunkumus, kurių metu migrantai tarsi **prarado kontrolę**, išgyveno itin **stiprias emocijas**, taip pat ir pykčio: „Kartais mes tampame agresyvūs iš savo situacijos beviltiškumo.“ (Interviu Nr. 16), „Mačiau žmones išprotėjančius, klykiančius, jaučiančius skausmus, dėl psichologinių priežasčių.“ (Interviu Nr. 15). Vienas tyrimo dalyvis įvardino po vizito pas psichiatrą gėręs vaistus, taip pat sykį buvęs nuvežtas į psichiatrijos ligoninę. Šis tyrimo dalyvis reflektuoja **stipriai pasikeitęs** būdamas sulaikyme: „Aš kalbuosi su savimi, jaučiuosi viduje sunaikintas psichologiškai.“ (Interviu Nr. 14).

Tyrimo dalyviai taip pat atskleidė atvejus, kai sulaikymo centruose **nekreipiama dėmesio** į migrantų ir prieglobsčio prašytojų prastėjančią psichikos sveikatą: „Jei tau pasiseks, bus geras pareigūnas, pakvies daktarą, jei ne – kentėsi.“ (Interviu Nr. 14). Įvardintas ir patirtas smurtas tuomet, kai asmuo buvo sunkioje psichikos būsenoje ir prašė pagalbos. Dalis migrantų ir prieglobsčio prašytojų minėjo kreipęsi į fizinės medicinos gydytojus, tačiau gavę atsakymą, kad jų sveikata gera: „Paprastai gydytojo dėl širdies, širdis mušė taip stipriai, lyg būtų širdies priepuolis <...>. Gal jie mano, kad aš išprotėjau ir man nereikia daktaro.“ (Interviu Nr. 3).

Tarptautiniuose tyrimuose¹³⁹ pastebima, kad sulaikymą patyrę prieglobsčio prašytojai susiduria su daugiau ir specifiškesnių stresorių, kurie susiję su sulaikymo centrų aplinka, pavyzdžiui, laisvės apribojimas, deportacijos grėsmė, socialinė izoliacija, smurtinis darbuotojų elgesys, riaušės ir kt. Panašūs stresoriai įvardinti ir šio tyrimo dalyvių, taip pat išskirtinis dėmuo – prastos gyvenimo sąlygos. LR Seimo kontrolierių įstaiga 2022 m. paskelbė ataskaitą¹⁴⁰, kurioje įvertino, kad Kybartų užsieniečių registracijos centras neatitinka sanitarinių ir kitų žmogišką orumą užtikrinančių sąlygų. Kitos ataskaitos¹⁴¹ apie prieglobsčio prašytojų ir migrantų padėtį irgi nurodo į sulaikymo sąlygų brutalumą.

Prieglobsčio prašytojų patirtis būnant sulaikytiems, ypač ilgesnį laiką, gali reikšmingai paveikti jų psichikos sveikatą, o besisumuojantys stresoriai yra daugiau taisyklė nei išimtis¹⁴². Tai iliustruoja ir šio tyrimo dalyvių patirtys. Potrauminis streso sutrikimas, nerimas, depresija, savižala ir mintys apie savižudybę įvardinamos kaip dažnos prieglobsčio prašytojų, patyrusių sulaikymą, patirtys¹⁴³. Šio tyrimo rezultatai taip pat atskleidžia su migrantų ir

¹³⁹ Robjant, K., Hassan, R., & Katona, C. Mental health implications of detaining asylum seekers: Systematic review. The British Journal of Psychiatry. 2009. <https://www.cambridge.org/core/journals/the-british-journal-of-psychiatry/article/mental-health-implications-of-detaining-asylum-seekers-systematic-review/D5BE178EDE1219503F263C15BF5B57CE>.

¹⁴⁰ LR Seimo kontrolierių įstaiga. Ataskaita dėl užsieniečių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Kybartų užsieniečių registracijos centre. 2022. https://www.lrski.lt/wp-content/uploads/2022/01/Final_Ataskaita_Kybartai_2021.pdf.

¹⁴¹ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Nepriklausomos apžvalgos ataskaita. Baltarusijos ir Lietuvos sieną kirtusių asmenų lygių galimybių užtikrinimas sulaikymo vietose. 2022. https://lygybe.lt/data/public/uploads/2022/12/na_2022-12-12_nepriklausomos-tebesenos-ataskaita.pdf?fbclid=IwAR0pkNx00vC76-7C7Twa1SS-fkXMGJz-LUjttMeBGZPtcY7XNXSPobbttUY ;

Amnesty International. Lithuania: forced out or locked up. 2022. <https://www.amnesty.org/en/documents/eur53/5735/2022/en/>.

¹⁴² Lebano, A., Hamed, S., Bradby, H. et al. Migrants' and refugees' health status and healthcare in Europe: a scoping literature review. BMC Public Health. 2020. <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-020-08749-8#ref-CR20>.

¹⁴³ Robjant, K., Hassan, R., & Katona, C. Mental health implications of detaining asylum seekers: Systematic review. The British Journal of Psychiatry. 2009 <https://www.cambridge.org/core/journals/the-british-journal-of-psychiatry/article/mental-health-implications-of-detaining-asylum-seekers-systematic-review/D5BE178EDE1219503F263C15BF5B57CE>.

prieglobsčio prašytojų sulaikymu siejamą depresiškumą, nerimą, mintis apie savižudybę. Galimai nurodoma ir į psichozės patirtis. Psichozės būseną išties gali būti siejama su trauminių patirčių išgyvenimu¹⁴⁴. Didelis stresas sulaikymo centruose gali būti susijęs ir su nespecifiškais **fizinio negalavimo** simptomais¹⁴⁵. Galima kelti prielaidą, kad šiuo atveju būtų reikalingas nukreipimas ir į psichikos sveikatos specialistus.

Verta pastebėti, kad Kybartų užsieniečių registracijos centras įrengtas buvusios pataisos įstaigos patalpose, iš esmės nerenovuotas pritaikant kitai paskirčiai¹⁴⁶. Apgyvendinimas kalėjimo aplinkoje galėjo kelti papildomą stresą. Migrantams ir prieglobsčio prašytojams, patyrusiems įkalinimą ar karinės grėsmės pavojų savo kilmės šalyse, kalėjimo atributai, militarizuota aplinka gali veikti kaip dirgiklis, kuris iššaukia trauminių įvykių prisiminus asmenims, patiriantiems potrauminį streso sutrikimą¹⁴⁷.

Pastebima, kad prieglobsčio prašytojų psichikos sveikata pagerėja gavus galimybę išeiti į laisvę, tačiau sulaikymas gali turėti ir ilgalaikį neigiamą poveikį psichikos sveikatai¹⁴⁸.

Pagalba ir savipagalba

Tyrimo dalyvių buvo klausiama, kas jiems padeda nepalūžti. Kartais ši tema iškildavo pasakojimo apie sunkumus kontekste. Kai kurie tyrimo dalyviai įvardino, kad šiuo metu niekas jų nepalaiko ir niekas nepadaeda pasijausti geriau. Dauguma visgi paminėjo vienokius ar kitokius palaikančius veiksnus.

Tyrimo dalyviai įvardino **bendravimą** su kitais migrantais ir prieglobsčio prašytojais kaip jiems svarbų tiek apsieičiant informacija, susigaudant dėl tvarkos ir procedūrų, tiek emocinio palaikymo prasme: „Mes gerai sutariame su visais žmonėmis čia ir jie tikrai nori bendrauti, nors kartu nelengva dėl kalbos <...>. Padėjome vieni kitiems būti stipriems.“ (Interviu Nr. 18). Taip pat įvardinti pozityvūs ryšiai su **nevyriausybinių organizacijų atstovais** („Raudonasis kryžius“, „Gydytojai be sienų“, „Sienos grupė“), kai kuriais atvejais tai vienkartinė pagalba, kitais – tęstinis bendravimas. Keletas tyrimo dalyvių įvardino **artimųjų palaikymą** nuotolinio ryšio priemonėmis (šeimos nariai, draugai). Kaip psichologiškai stiprinančios viename interviu įvardintos net ir mintys apie artimuosius.

Nemažai tyrimo dalyvių įvardino gavę **psichologinę pagalbą** – vieną konsultaciją ar reguliarias konsultacijas. Psichologus migrantai ir prieglobsčio prašytojai aptarė pozityviai: „Čia dirba psichologas, daro gerą darbą, klausia, kas turi problemų, kam reikia pasikalbėti.“ (Interviu Nr. 15). Kai kuriais atvejais pagalbos poveikis nurodomas ir gana konkrečiai: „Turėjau minčių apie savižudybę, psichologas padėjo neįgyvendinti tų minčių.“ (Interviu Nr.

¹⁴⁴ John Rhodes Psychosis and the traumatised self: understanding and change. Routledge, 2022.

¹⁴⁵ Padovese, V., Egidi, A. M., Melillo Fenech, T., Podda Connor, M., Didero, D., Costanzo, G., & Mirisola, C. (2014). Migration and determinants of health: clinical epidemiological characteristics of migrants in Malta (2010–11). *Journal of Public Health*, 36(3), 368–374. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdt111>.

¹⁴⁶ LR Seimo kontrolierių įstaiga. Ataskaita dėl užsieniečių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Kybartų užsieniečių registracijos centre. 2022. https://www.lrski.lt/wp-content/uploads/2022/01/Final_Ataskaita_Kybartai_2021.pdf.

¹⁴⁷ Vukčević Marković M, Bobić A, Živanović M. The effects of traumatic experiences during transit and pushback on the mental health of refugees, asylum seekers, and migrants. *Eur J Psychotraumatol*. 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9873274/>.

¹⁴⁸ Robjant, K., Hassan, R., & Katona, C. Mental health implications of detaining asylum seekers: Systematic review. *The British Journal of Psychiatry*. 2009. <https://www.cambridge.org/core/journals/the-british-journal-of-psychiatry/article/mental-health-implications-of-detaining-asylum-seekers-systematic-review/D5BE178EDE1219503F263C15BF5B57CE>.

14). Kitais atvejais nurodoma, kad konsultacijos nepadarė poveikio savijautai. Visgi dalyje interviu pakartotinai įvardinama, kad **psichologinių konsultacijų trūksta**. Viename iš interviu minimos **psichiatro konsultacijos**, pagalba **psichiatrijos ligoninėje**, tačiau ši patirtis nedetalizuota.

Vienas tyrimo dalyvis įvardino **socialinės darbuotojos** emocinį palaikymą, rūpestį: „Jei iškyla problemų, galiu susisiekti su socialine darbuotoja, ji man – kaip mama.“ (Interviu Nr. 9). Visgi, tai išskirtinis atvejis, socialiniai darbuotojai kaip emocinio palaikymo teikėjai daugiau minėti nebuvo.

Viltis taip pat iškilo kaip svarbus palaikantis veiksnys – viltis išeiti į laisvę, gauti prieglobstį, kurti naują gyvenimą. Taip pat ir viltis, kad kiti žmonės nebesusidurs su tokiomis sunkiomis patirtimis, bus labiau priimti visuomenės: „Aš labai tikiuosi, niekas daugiau nepatirs to, ką man teko patirti. Nenoriu, kad tai kartotųsi. Tai svarbiausia.“ (Interviu Nr. 12), „Aš tikiu, kad situacija čia pasikeis. Lietuva tokia maža šalis ir vis dar naudoja senus metodus reaguoti į imigraciją. Jie turėtų suprasti, kad skirtingumas gali būti gerai mažai šaliai. Viliuosi, kad ateityje viskas pasikeis.“ (Interviu Nr. 13).

Patiriamam stresui sumažinti ar nurimti apėmus sunkioms emocijoms, migrantai ir prieglobsčio prašytojai pasitelkia ir kognityvinės įveikos strategijas¹⁴⁹. Viena iš jų – **situacijos laikinumo suvokimas**: „Patyrėme daug streso ir mums labiausiai padėdavo galvoti, kad tai laikina situacija, ir netrukus atgausime laisvę.“ (Interviu Nr. 18). Taip pat keletas tyrimo dalyvių neigiamas patirtis siekė suvokti **pozityvių patirčių kontekste**: „Labai blogi dalykai, kurie mums atsitiko, ir geri dalykai šiek tiek susibalsuoja dabar.“ (Interviu Nr. 13), „Ten buvo žmonių, vietinių gyventojų, kurie labai padėjo – davė, kuo apsikloti, būti šiltai, maisto, ir aš supratau, kad yra gerų žmonių Lietuvoje.“ (Interviu Nr. 17).

Keletas tyrimo dalyvių įvardino ėmęsi įvairios **bendruomenei naudingos veiklos**, net ir sulaikymo centruose – vertėjavo kitiems migrantams, užsiėmė teritorijos priežiūros darbais. Taip pat keletas tyrimo dalyvių įvardino išėjimą į lauką bei sportą kaip palaikančius psichikos sveikatą veiksnius: „Sportinės veiklos padeda mums jaustis laisvesniais nuo sulaikymo svorio.“ (Interviu Nr. 15). Dar keli migrantai ir prieglobsčio prašytojai pozityviai atsiliepė apie lietuvių kalbos mokymąsi, šalies pažinimą, **siekį integruotis**, netgi identifikavimąsi su Lietuva: „Aš mokausi kalbą, galbūt turėsiu laiko išmokyti himną, apie kultūrą – ką daryti, ko nedaryti. Turiu prisitaikyti prie Lietuvos kultūros <...>. Žiūrėjau Pabradėje Euroviziją ir sirgau už Lietuvą.“ (Interviu Nr. 9). Migrantai ir prieglobsčio prašytojai, kurių kelias į Lietuvą buvo sklandesnis (pavyzdžiui, afganistaniečiai, kuriems išvykti padėjo kariai) – mini norą atnešti savo indėlį į šalies gyvenimą: „Kadangi kariai mums padėjo, dabar mūsų eilė.“ (Interviu Nr. 8).

Migrantų ir prieglobsčio prašytojų psichikos sveikata priklauso ne tik nuo patirto streso, trauminių patirčių, bet ir turimų išteklių. Ištekliai gali būti materialūs (pavyzdžiui, ar pakanka pinigų įsigyti maistui), socialiniai (pavyzdžiui, gaunamas palaikymas), psichologiniai (pavyzdžiui, naudojamos įveikos strategijos) ir kultūriniai (pavyzdžiui, išsilavinimas,

¹⁴⁹Schroevers, M., Kraaij, V., & Garnefski, N. Goal disturbance, cognitive coping strategies, and psychological adjustment to different types of stressful life event. *Personality and Individual Differences*. 2007.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=414e1bc4566101c4c799f6402b4f912fc39f233c>.

religija)¹⁵⁰. Migracijos metu ar laukiant atsakymo dėl pabėgėlio statuso daugybė išteklių gali būti prarasti, ima stigti galimybių patenkinti pagrindinius fiziologinius ir psichologinius poreikius. Nepaisant sunkių patirčių, migrantai ir prieglobsčio prašytojai gali atsitiesti¹⁵¹. Tyrimo dalyviai įvardino, kokius išteklius jie pasitelkė šiuo laikotarpiu. Tai svarbi atrama, siekiantiems padėti migrantams atsigauti po patirtų sunkumų.

¹⁵⁰ Ryan, Dermot & Dooley, Barbara & Benson, Ciaran. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*. 2008. https://www.researchgate.net/publication/31385901_Theoretical_Perspectives_on_Post-Migration_Adaptation_and_Psychological_Well-Being_among_Refugees_Towards_a_Resource-Based_Model.

¹⁵¹ Davidson, L., O'Connell, M. J., Tondora, J., Lawless, M., & Evans, A. C. (2005). Recovery in serious mental illness: A new wine or just a new bottle?. *Professional psychology: research and practice*, 36(5), 480. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0735-7028.36.5.480>.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į išsamius Europos Sąjungos migracijos politikos, Lietuvos migracijos teisės, žiniasklaidos nuostatų, mokslinės literatūros apie migracijos politiką tyrimus, taip pat į pusiau struktūruotų interviu su migrantais ir prieglobsčio prašytojais analizes, šiame skyriuje pateikiamos rekomendacijos. Jų tikslas - atspindėti įgytas žinias, padėti sprendžiant iškilusias problemas ir gerinti migracijos procesus, atsižvelgiant į tarptautinius, nacionalinius kontekstus ir migrantų patirtis.

Strateginio lygmens

1. ES mastu skatinti solidarumo mechanizmo vystymą, kuomet migracijos ir prieglobsčio prašytojų paraiškų teikimo, apgyvendinimo ir bylų nagrinėjimo mechanizmai būtų paskirstyti tolygiai, proporcingai ir privaloma tvarka ES valstybėms narėms, užtikrinant žmogaus teises. Taip pat nutraukti prieglobsčio ir apsaugos įsipareigojimų perkėlimo politiką kilmės ir tranzito šalims.
2. Vietoje esančios migrantų sulaikymo praktikos, investuoti resursus į prevencinių mechanizmų ir sulaikymo alternatyvų plėtoją, pavyzdžiui: bendruomenės vertinimo ir įkurdinimo modelio (BVĮ), kuris sudaro prieglobsčio prašytojams tinkamas sąlygas gyventi bendruomenėje, taikymą. Tai pat plėtoti šeimų susijungimo programas.
3. Išvystyti į nereguliuojamus migrantus orientuotą paramos ir pagalbos sistemą, pritaikytą asmenims, nemokantiems kalbos bei nenusimanantiems apie valstybės paramos sistemą. Tokia parama galėtų būti plėtojama per atvejo valdymą, kuri teiktų individualizuotą teisinę pagalbą, kultūrinės integracijos galimybes ir kalbos mokymą.
4. Įvesti ir vystyti specialių migracijos mobilumo programų plėtoją, padedančių pažeidžiamoms grupėms priklausantiems migrantams patekti į šalį teisėtais būdais ir išvengti nereguliuojamos migracijos. Pavyzdžiui: dvišalės mobilumo schemos, sponсорystės schemos, „žalios kortos“ tipo vizos loterijos ar humanitarinių koridorių sukūrimas.
5. Naudoti JT siūlomą sąvoką „nereguliuojami migrantai“ vietoje dabartinės „neteisėti migrantai“ Lietuvos valstybės institucijų, Vyriausybės, Seimo pozicijų komunikacijoje kaip dalį humanizuojančio naratyvo.
6. Įkurti nepriklausomą sienų stebėjimo mechanizmą, suteikti tarptautinėms bei nevyriausybiniams organizacijoms prieigą prie pasienio ruožo.

Teisėkūros ir valstybės politikos

7. Atsisakyti apgręžimo įteisinimo ir praktikos prie Lietuvos-Baltarusijos sienos bei kolektyvinio užsieniečių, patekusių į Lietuvos teritoriją, išsiuntimo, draudžiamo tarptautinės teisės.
8. Suteikti visiems tarptautinės apsaugos prašantiems asmenims galimybę pateikti prieglobsčio prašymą kuo skubiau kompetentingoms institucijoms, nepriklausomai nuo sienos kirtimo vietos, arba suteikti sąlygas patekti į numatytą prieglobsčio teikimui nustatytą vietą.
9. Sustabdyti ir uždrausti valstybės sienos apsaugos pareigūnams naudoti atgrasančius veiksmus ar psichologinę prievartą, bet kokią fizinę prievartą ar kitas specialiąsias

priemonės, naudojamas prieš nereguliuojamus migrantus, kertančius sieną tam nenumatytose vietose.

10. Sustabdyti migrantų, pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų judėjimo laisvės apribojimo praktiką ir užtikrinti, kad vyktų individualūs vertinimai dėl asmenų sulaikymo ir tokius individualius sulaikymus taikyti tik paaiškėjus, kad asmenį būtina sulaikyti ir nėra galimybės taikyti švelnesnių priemonių. Pripažinti, kad teisė judėti tik centro teritorijoje ir galimybė iš jos išeiti tik su leidimu ir palyda yra laikytina *de facto* judėjimo laisvės atėmimu arba sulaikymu.
11. Numatyti, kad sprendimus dėl nereguliariai sieną kertančių užsieniečio neįleidimo į Lietuvos valstybės teritoriją priimtų ne Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnai, o tik pažeidžiamumo vertinimo srityje kompetencijas turinti institucija - Migracijos departamentas.
12. Užtikrinti nekliudomą nacionalinės žmogaus teisių institucijos, nevyriausybinių organizacijų ir žurnalistų patekimą į pasienio zoną stebėsenos, humanitarinės pagalbos teikimo ar visuomenės informavimo tikslais.

Migrantų gyvenimo sąlygos

13. Užtikrinti gyvenimo sąlygų normas priėmimo ir užsieniečių registracijos centruose: nuolatinį karšto ir švaraus vandens tiekimą, patalpų apšvietimą, atitinkamą drabužių, įrankių ir baldų kiekį.
14. Užtikrinti asmenų privatumą ir atitinkamą vienam asmeniui tenkantį plotą, kuris atitiktų normas. Netaikyti *de facto* sulaikymo ypatingai pažeidžiamoms grupėms ir vaikams.
15. Reguliariai tikrinti patalpų higienos atitikimą nustatytoms normoms ir užtikrinti, kad reali patalpų būklė atitiktų jų techninį aprašymą. Užtikrinti pastato valymo reguliarumą ir kokybę. Taisyti arba keisti sugadintus daiktus ir užraktus, siekiant užtikrinti asmenų privatumą.
16. Užtikrinti maisto kokybę: teikti maistą šviežią ir tinkamą vartoti, standartizuoti maisto tiekimo grafiką. Sukurti galimybę šildyti ar pasiruošti teikiamą maistą: aprūpinti centrus mikrobangų krosnelėmis, leisti asmenims naudotis virtuvės įranga. Tai pat atsižvelgti į specifinius dietos poreikius, suteikti galimybę asmenims patiems pirkti ir gaminti maistą, suteikiant pakankamą finansinę paramą maisto produktams nusipirkti. Užtikrinti valgymo patalpų aprūpinimą buitine įranga, įrankiais, švaros priemonėmis. Užtikrinti rekomenduotina tiekiamo vandens kiekį asmeniui.
17. Užtikrinti smurto prevenciją ir nepriklausomai tirti bet kokias pareigūnų smurto apraiškas, smurtines išraiškas, šiurkštaus ar žeminančio elgesio bei grasinimų migrantams ir prieglobsčio prašytojams pasireiškimus. Apibrėžti elgesio standartų procedūras ir vykdyti nepriklausomas patikras. Užkirsti kelią pareigūnų ir darbuotojų rasistinio, diskriminacinio ir netinkamo elgesio pasireiškimui. Apibrėžti elgesio standartų procedūras, surengti pareigūnų ir darbuotojų mokymus ir vykdyti nepriklausomas patikras.
18. Užtikrinti, kad nebūtų nemalonaus, nepagarbaus darbuotojų elgesio, žeminančios ir grasinančios leksikos. Standartizuoti procesus ir vesti mokymus priėmimo ir užsieniečių registracijos centrų darbuotojų elgesio normų apmokymams.
19. Siūlyti prasmingą užimtumą, užtikrinti uždara erdvę sportui, didinti užimtumo inventorius kiekį ir laisvalaikio leidimo priemonių (popierius, rašymo priemonių, etc.),

- lietuvių kalbos pamokų, muzikos instrumentų, galimybės dalyvauti pamaldose, knygų įvairiomis kalbomis bei grupinių užsiėmimų prieinamumą.
20. Neriboti ryšių su draugais ir artimaisiais, visiems gyventojams užtikrinti priėjimą prie neriboto, nemokamo, kokybiško interneto ryšio, kurio užtektų skambinti ir rašyti artimiesiems, leisti grupėse minėti kultūrines šventes.
 21. Užtikrinti, kad sveikatos priežiūros paslaugos būtų teikiamos reguliariai ir būtų lengvai prieinamos, kad vizitų pas gydytojus nereikėtų ilgai laukti, užtikrinti konfidencialias vertimo paslaugas vizitų metu, užtikrinti išsamios informacijos apie sveikatos priežiūros paslaugų teikimo tvarką prieinamumą, užtikrinti greitosios medicinos pagalbos ir psichologinių paslaugų prieinamumą.
 22. Prieglobsčio prašytojams atvykus į šalį, suteikti leidimą dirbti ir užtikrinti administracines sąlygas įsidarbinimui. Tai skatina užsieniečių savarankiškumą, teigiamai veiks jų psichologinę sveikatą, greitis integraciją ir prisidės prie šalies ekonomikos vystymo.
 23. Suteikti įstatymu reglamentuotą galimybę atsidaryti banko sąskaitą, neturint leidimo gyventi ir darbo sutarties, arba sukurti mechanizmus, galinčius išspręsti šį sunkumą.
 24. Užtikrinti užsieniečiams informacijos prieinamumą apie migracijos statusą, savalaikiai atsakyti į siunčiamus prašymus, užtikrinti reguliarias konsultacijas su valstybės garantuojamais teisininkais ir vertimo paslaugą, supažindinti su sprendimo tekstu suprantama kalba, reguliariai informuoti apie paraiškos nagrinėjimo proceso eigą ir statuso pasikeitimus.

Psichikos sveikata

25. Užtikrinti psichikos sveikatos paslaugų prieinamumą migrantams ir prieglobsčio prašytojams - apie šias paslaugas turi būti sistemingai informuojama, sudaromos galimybės tęstinėms konsultacijoms, konsultacijos privalo būti kultūriškai jautrios. Pagal poreikį turi būti pasitelkiami kvalifikuoti vertėjai, kultūriniai tarpininkai.
26. Apmokyti psichikos sveikatos ir socialinių paslaugų teikėjus dirbti su migrantais ir prieglobsčio prašytojais, atsižvelgiant į jų traumines patirtis ir kultūrinį kontekstą, teikiant pagalbą vadovautis į stiprybes orientuota atsigavimo samprata. Specialistai taip pat turi turėti pakankamai žinių apie galimą sienos kirtimo, apgrėžimo, sulaikymo ir nežinomybės dėl pabėgėlio statuso poveikį psichikos sveikatai.
27. Fizinės ir psichikos sveikatos specialistai turi veikti išvien padėdami migrantams ir prieglobsčio prašytojams. Nusiskundimai fizine sveikata gali signalizuoti psichikos sveikatos sutrikimus, tokiais atvejais būtina asmenį nukreipti į psichikos sveikatos specialistus. Taip pat, teikiant psichikos sveikatos paslaugas informuoti apie pasirūpinimo fizine sveikata svarbą.
28. Pabėgėlių priėmimo centruose ir užsieniečių registracijos centruose turi būti tvarka, apibrėžianti, kaip reaguoti į psichikos sveikatos, savižudybės krizes ir įvykusio smurto atvejus.
29. Visi asmenys, dirbantys su migrantais ir prieglobsčio prašytojais, turi suprasti šios asmenų grupės patiriamą psichikos sveikatos sutrikimų riziką, gebėti suteikti emocinę paramą/pirmą psichologinę pagalbą ir nukreipti psichikos sveikatos specialistų pagalbą.

ANALITINĖ STUDIJA: MIGRANTŲ IR PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ SITUACIJA LIETUVOJE

AUTORIAI

Ugnė Marija Andrijauskaitė
Aurelija Auškalnytė
Greta Baltikauskaitė
Ugnė Grigaitė
Aleksandra Indilė

REDAKcinė GRUPĖ

Mėta Adutavičiūtė
Miglė Baltrūnaitė
Martynas Jockus

TEKSTO PARAMETRAI

Šriftas: Calibri (MS)
Teksto dydis: 12